

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XVII, APRIL 2006, št. 2 (104) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

VSEBINA

str. RAST št. 2 (104)

UVODNIK KULTURA

Avtocestna srečanja sodobnosti s preteklostjo

145 Milan MARKELJ

Rimske ceste in projekt avtocest
Geofizikalne raziskave antičnih komunikacij
Školarice, ankaransko križišče

147 Bojan DJURIČ
150 Branko MUŠIČ
154 Alfred A. TRENZ in
Matjaž NOVŠAK
158 Milan SAGADIN
160 Irena LAZAR
164 Mira STRMČNIK GULIČ
166 Primož PREDAN
168 Marija LUBŠINA-TUŠEK
172 Ivan TUŠEK
175 Milan LOVENJAK
184 Milan LOVENJAK in
Uroš BAVEC
189 Mija TOPLIČANEC
191 Philip MASON
194 Borut KRIŽ
196 Primož PREDAN
199 Danilo BREŠČAK
202 Philip MASON

NAŠ GOST

"Poleg nagrobne formule je dal vklesati tudi tri elegijske distihe"

Pogovor z arheologom in epigrafikom
dr. Milanom Lovenjakom

207 Marinka DRAŽUMERIČ

LITERATURA

Poezija

Potem so soneti razpadli

217 David BEDRAČ

Pravi čas

219 Cveto PREŽELJ

V zaprti vasi

Še vedno smo tukaj

V vetru žalost pometa

220

Kristalna pena

Kmečka balada

221 Vlado GARANTINI

Klošar

Dnevi penzionistke Pepce

222

Ekstaza

222 Ladislav LESAR

Desetnica

223 Neža SIMČIČ

Slovo

Proza

Čas

224 Nejc GAZVODA

Sanjač

225

Prevod

Ded

228 Vedrana RUDAN
Prevod: Barica SMOLE

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Proizvodnja mleka – (zamuje)na priložnost za kmetijska
gospodarstva

235 Marjan DVORNIK

ODMEVI IN ODZIVI

Nesnovna kulturna dediščina

241 Marinka DRAŽUMERIČ

Slovenska odporniška fotografija

242 Davorin VUGA

Križev pot Janka Orača in Branka Šusterja

247 Anamarija STIBILJ ŠAJN

Grafične podobe zemlje med usodo in tišino

250 Tatjana PREGL KOBE

Jezik kot domovina

253 Rasto BOŽIČ

Poklon kulturni dediščini Šentruperta

254 Jože ZUPAN

Še dva zadetka novomeških glasbenih zagnancev

255 Rasto BOŽIČ

KRONIKA

Januar – februar 2006

258 Lidija MARKELJ

NASLOVNICA: Miljnik Antonina Pija, detajl; foto: Jovo Grobovšek

AVTOCESTNA SREČANJA SODOBNOSTI S PRETEKLOSTJO

Gradnja avtoceste je nedvomno velik poseg v prostor, poseg, ki ne le da trajno spreminja zunanjo podobo krajine, ampak prinaša celo vrsto daljnosežnih in usodnih sprememb tudi v tisto, kar nekemu prostoru zaradi tisočletnih človekovih dejavnosti, povezanih z njim, daje kulturno, civilizacijsko, zgodovinsko, človeško razsežnost. Zaradi tega je še kako pomembno, da se takšni posegi ne načrtujejo le zgolj z enega ali dveh vidikov, da se ne vzame v obzir le gospodarskih in, recimo, političnih interesov, ampak tudi vse druge, od naravovarstvenih do kulturnih. Na nek način se pri načrtovanju in izvedbi gradnje avtoceste izpriča zrelost družbe in zmožnost zrenja onkraj plotov sedanjosti.

V tem pogledu si gradnja slovenskega avtocestnega križa zasluži pohvalo. Res je, da se zahtevni in veliki poseg, ki bo v nekaj prihodnjih letih končno le zaključen, vleče predolgo in z nekaj nepotrebnostmi in spodrsjlaji, a za slovensko arheologijo – posledično za razumevanje naše preteklosti in s tem utrjevanje naše istovetnosti in samozavedanja – je bila to zlata doba. Nikoli poprej in najverjetneje nikoli več v prihodnosti se ne bo tako sistematično in tako obširno izkopavalo, kot se je na trasi avtocestnega križa od zahoda do vzhoda in od severa do juga Slovenije. Pred gradbenimi stroji so bili na trasi arheologi ter sondirali in zaščitno izkopavali povsod tam, kjer jih je stroka opozarjala, da so možna arheološka najdišča, ter jih tako reševali pred uničenjem oziroma sploh odkrivali in raziskovali. Dela je koordinirala Skupina za arheologijo na avtocestah Slovenije (SAAS), financirala pa jih je Družba za avtoceste Republike Slovenije (DARS). Doslej je bilo na avtocestnih odsekih odkritih več kot sto novih najdišč, med njimi mnoga taka, ki so bila prej slabo poznana ali celo neznana in za obdobja in kulture, ki jih pri nas prej nismo zaznali. V mnogih primerih je šlo za odkrivanje povsem nove problematike, pomembne za razumevanje preteklosti tega dela Evrope.

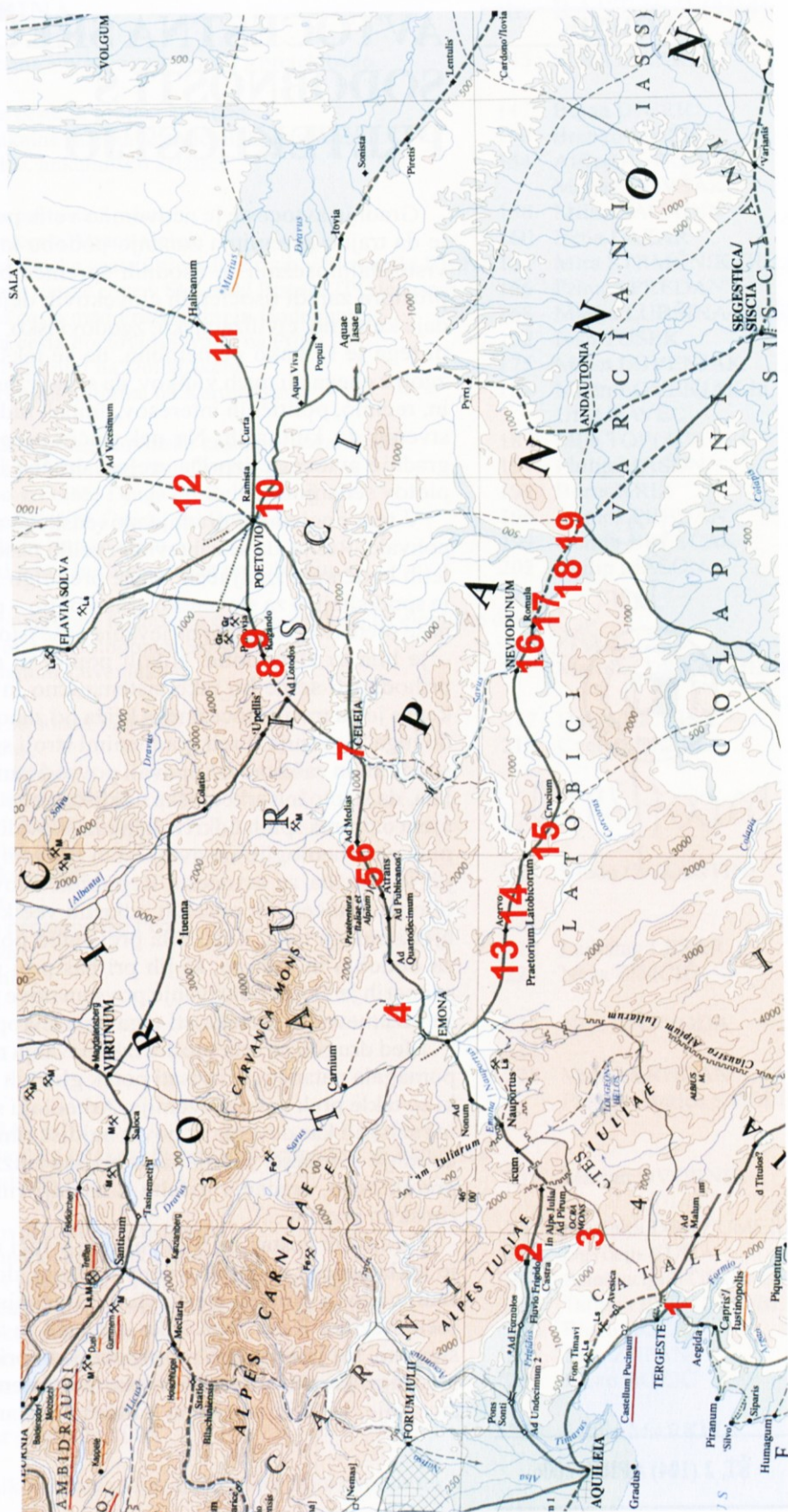
Med drugim so arheološka izkopavanja na trasi avtocestnega križa pomagala natančneje izrisati potek glavnih rimskodobnih prometnic, ki so tekle prek našega ozemlja. Arheologi so na trasi avtocest odkrili in raziskali kar devetnajst novih najdišč rimskih cest oziroma cestišč. Gradnja avtoceste je bila tako bogato bližnje srečanje sodobnosti s preteklostjo, srečanje asfalta z nasutji rimskih cest, avtomobila z rimskim vozom ...

O rimskih cestah na Slovenskem v luči novih odkritij in raziskav je tekla beseda na strokovnem srečanju slovenskih arheologov februarja letos v Novem mestu. Temu srečanju je posvečena tudi pričujoča številka Rasti. Nekoliko drugače je zasnovana kot dosedanje številke, saj je osrednja pozornost dana prispevkom z novomeškega srečanja. Prepričan sem, da tako obogatena revija uresničuje svoje siceršnje, večkrat izpričano kulturno poslanstvo.

LEGENDA

- 1 – Krizišče pri Sp. Škofljah
- 2 – Ajdovščina
- 3 – Šušec pri Razdrtem
- 4 – Šentpavel pri Dragomlju
- 5 – Trojane
- 6 – Ilovica pri Vranskem
- 7 – Celje
- 8 – Zadruga pri Pragerskem
- 9 – Med cestami pri Šikolah
- 10 – Hajndl pri Ormožu
- 11 – Renkovec
- 12 – Lenart
- 13 – Podsmreka pri Višnji Gori
- 14 – Ivančna Gorica
- 15 – Požarnice
- 16 – Čateški grič
- 17 – Ribnica na Dolenjskem
- 18 – Jesenice na Dolenjskem
- 19 – Obrežje

Bojan Djurić

RIMSKE CESTE IN PROJEKT AVTOCEST

Številna arheološka odkritja, do katerih je prišlo v zadnjih desetih do enajstih letih v projektu izgradnje avtocest v Sloveniji, so, v prvih letih presenetljiva za vse, danes že dokaj običajna. Hočem reči, da smo se v zadnjih letih (tudi ali še posebno) arheologi sprijaznili z dejstvom, da je ozemlje Slovenije mnogo bolj neznano, kakor se je to zdelo prej. Še posebej se nam je to zdelo potem, ko je leta 1975 izšlo veliko delo prejšnje generacije slovenskih arheologov – Arheološka najdišča Slovenije (ANSI).¹ Danes je treba reči, da je velika večina podatkov o najdiščih, zbranih v tem delu, posledica raznovrstnih uničenj, in ne rezultat sistematičnega terenskega dela, predvsem topografskega. Delo Stanka Pahiča v severovzhodni Sloveniji² je tudi v tem pogledu velika izjema znotraj slovenske arheologije, pa še njegovo topografsko delo je v dobršni meri, če beremo njegove številne dnevnike, izdane v samozaložbi,³ utemeljeno na podatkih o takih ali drugačnih poškodbah in uničenjih arheoloških ostalin. Nanje so nato vezana njegova natančna opažanja sledov arheološke preteklosti, ohranjenih v historični krajini, ki jo je prehodil po dolgem in počez. In v tej tradiciji nastaja arheološka topografija Inštituta za arheologijo ZRC⁴, na katero je vezana podatkovna baza arheoloških najdišč – ARKAS.⁵

Ko se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja na robu tega dogajanja pričelo pri nas uvajati in preizkušati drugačne pristope k arheološki analizi prostora (tudi v smislu beleženja arheoloških ostalin v njem) – in tu mislim na prve topografske poskuse kolega Božidarja Slapšaka na Krasu, kar se je pozneje pokazalo v njegovi doktorski disertaciji,⁶ so bili ti poskusi sprejeti s precejšnjim nezaupanjem. Izkazalo pa se je potem skozi naslednja leta, da so bili to odločilni začetki aktivnega analitskega spoznavanja prostora, ki je v Sloveniji že nekaj časa povsem uveljavljeno in prinaša številne odlične rezultate.⁷ Na področju »spomeniške službe«, da uporabim tradicionalno oznako, je ta pristop, ki uporablja in kombinira metode in tehnike daljinskega zaznavanja, terenskih pregledov in geofizikalnega kartiranja, eden od temeljev v našem prostoru sicer dokaj nove doktrine preventivne arheologije,⁸ ki naj bi z novim Zakonom o varstvu kulturne dediščine postala vsakodnevna praksa.

Ko govorimo o uspešnosti projekta varovanja arheološke dediščine pri izgradnji avtocest v Sloveniji, se moramo zavedati, da ta uspeh v dobršni meri temelji prav na teh novih metodoloških izhodiščih. Uporabljeni model, ki ga v številnih odločbah in soglasjih srečamo v ustaljeni obliki »metodologija SAAS«,⁹ je naš projekt pripeljal na točko, kjer se lahko enakovredno primerjamo s podobnimi projekti v

Evropi, ali pa stojimo celo pred njimi. In akademska arheološka sfera nove metode in tehnike vse bolj izpopolnjuje in dopolnjuje.

Temu na rob je treba takoj in poudarjeno dodati, da moramo za potrebe spomeniške službe marsikatero akademsko navdušenje prilagoditi realnemu okolju, v katerem ta služba deluje, in ga spustiti na raven, ki omogoča racionalno uporabo novih pristopov glede namena rabe. Naš »avtocestni« model je prav zato zelo hitro doživel tovrstne spremembe, da bi bil sploh lahko izvajan.

Danes imamo vse možnosti, da arheološko spomeniško službo postavimo na mesto s katerega bo obvladala vsa področja preventivnega varovanja in metodologije, potrebne za to. Na voljo so ji več kot le nastavki – na voljo ji je utečena praksa, znanje, oprema in kadri. Temeljno vprašanje v tem trenutku pa je, ali je služba kot celota, in z njo njen ustanovitelj, sposobna ustrezno odgovoriti na **strokovne** potrebe in nujnosti.

Toda naj povem nekaj besed tudi o temi, zaradi katere smo se zbrali v Novem mestu. Rimske ceste na našem ozemlju so bile v preteklosti predmet številnih, predvsem historično-topografsko-epigrafskih študij. Pregled tovrstne problematike, ki ga je napisal pokojni Jaroslav Šašel¹⁰ (ANSI) in je del njegovega doktorata iz leta 1969, je še vedno (in bo tudi še dolgo časa) najcelovitejši, najbolj popoln. Tam navedenim podatkom – tudi ali celo predvsem epigrafskim – lahko le dodajamo nova odkritja. In taka nova odkritja so seveda prilike za ponovno pretresanje in obnavljanje posameznih tem, na primer poteka državne ceste Emona–Siscia–Sirmium.

Naj mi bo dovoljeno ob tem reči, da je tisto, kar pri našem poznavanju rimskih cest v Sloveniji po mojem prepričanju še kako manjka, prav njihova arheološka podoba. J. Šašel je takole povedal v poglavju Arheološko ugotovljena cestišča:¹¹

»Sledove rimskih cest navajajo skoraj vsi, ki so jih kdajkoli in kakorkoli proučevali, nihče pa ne navaja za posamično sled dokaza, da je rimska. Ker je naš princip skrajna kritičnost ... smatram za dokazano rimske zgolj tiste cestne sledi, ki so jih odkrila in potrdila arheološka izkopavanja. Teh pa po proučevanju Stanka Pahiča ... za čudo nihče ni opravil.«

Danes smo v situaciji, ko lahko že samo z izkopavanj na avtocestah imenujemo 19 novih točk, na katerih so bile rimske, večinoma državne ceste oziroma njihova cestišča odkrita in raziskana. To so:

na *via publica I Aquileia* – Pola najdišče Križišče pri Sp. Škofijah,
na *via publica III Aquileia–Poetovio–Sirmium* najdišča
Ajdovščina, Šušec pri Razdrtem, Šentpavel pri Dragomlju, Trojane,
Ilovica pri Vranskem, Celje, Zadruga pri Pragerskem, Med cestami
pri Šikolah in Hajndl pri Ormožu,

na *via publica VIII Poetovio–Carnuntum* najdišči Renkovci in
Lenart,

na *via publica IV Emona – Siscia – Sirmium* najdišča Podsmreka
pri Višnji Gori, Ivančna Gorica, Požarnice pri Kronovem, Čateški
grič, Ribnica na Dolenjskem, Jesenice na Dolenjskem in Obrežje.

Toda hkrati lahko rečemo, da slovenska arheologija ne premore niti ene same arheološke študije o rimskih cestah v Sloveniji – ne o njihovem bolj ali manj verjetnem poteku, ali o na njih identificiranih mestih in postajah, kar so topografsko-historična vprašanja, temveč o njihovi materialni podobi. O njihovi gradbeni sestavi, vrstah uporabljenih materialov in njihovih posebnostih, načinih gradnje glede

na raznolike terene, ki so jih ceste prečkale, njihovi opremi za drenažo, mostovih itn. O arheologiji rimskih cest torej. Lahko upamo, da bodo številna nova odkritja rimskih cestišč v Sloveniji spodbudila koga, da se bo posvetil tej temi? In mu bo dokumentacija z novih izkopavanj na voljo in mu nudila vse potrebne podatke?

OPOMBE

1 Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975.

2 Stanko Pahič, Doslej neraziskani odsek rimske ceste Celeia – Poetovio, Razpr. 1. razr. SAZU 6, 1969, 309–361; idem, Poskusna izkopavanja rimske ceste v Slovenski Bistrici, Arh. vest. 27, 1976, 232–259; idem, Najdbe z rimske ceste Slovenska Bistrica – Pragersko, Arh. vest. 29, 1978, 129–289.

3 Cf. V. Koprivnik, Bibilografija Stanka Pahiča, Arh. vest. 55, 2004, 567–575.

4 npr. Irena Šavel, Topografsko področje XX (Prekmurje), Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana 1991.

5 Sneža Tecco Hvala, Kataster arheoloških najdišč Slovenije ali zgodba o nastanku neke računalniške baze podatkov (prvi del), Arheo 15, 1992, 62–64; Zvezda Modrijan, Kataster arheoloških najdišč (Arkas)(II. del), Arheo 16, 1994, 31–36.

6 Božidar Slapšak, Možnosti študija poselitve v arheologiji, Ljubljana 1983 (Diss. Univerza v Ljubljani); idem, Možnosti študija poselitve v arheologiji, Ljubljana 1995 (Arheo 17).

7 Darja Grosman, Two examples of using combined prospecting techniques. V: TRÉMENT, Frédéric (ur.), PASQUINUCCI, Marinella (ur.). *Non-destructive techniques applied to landscape archaeology*, (The archaeology of Mediterranean landscapes, 4). Oxford: Oxbow Books, 2000, str. 245–255; idem, Air photo transscription of archaeological features in specific and marginal environments. V: SLAPŠAK, Božidar (ur.). *On the good use of geographic information systems in archaeological landscape studies : proceedings of the COST G2 WG2 Round Table, Ljubljana, 18 to 20 December 1998*, (EUR, COST Action G2, 19708). Luxembourg: European Communities, 2001, str. 145–155; Branko Mušič, Geophysical prospecting in Slovenia: an overview with some observations related to the natural environment. *Arheol. vestn.* 50, 1999, 349–405; Božidar Slapšak, Zoran Stančič, Down to the millimetre – GIS in metrological study of ancient land division. V: PETERSON, John (ur.), SLAPŠAK, Božidar, STANČIČ, Zoran. *COST action G2 : paysages antiques et structures rurales : proceeding of a workshop Ljubljana, 27 April 1996, The use of Geographic Information Systems in the study of ancient landscapes and features related to ancient land use*. Norwick: European commission, 1998, str. [105]–110.

8 Glej Malteško konvencijo v: Magdalena Petrič, Mednarodno pravno varstvo kulturne dediščine, Ljubljana 2000 (Vestnik 17).

9 Ime je nastalo zaradi rabe te metodologije pri delu Skupine za arheologijo na avtocestah Slovenije – SAAS.

10 J. Šašel, Rimske ceste v Sloveniji, v: Arheološka najdišča Slovenije, 1975, 74–99.

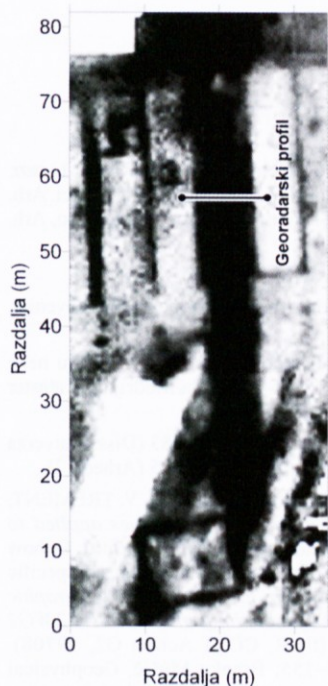
11 ANSI 86.

GEOFIZIKALNE RAZISKAVE ANTIČNIH KOMUNIKACIJ

Antične komunikacije na rezultatih geofizike – ocena potenciala in načrtovanje raziskav

Uvod

Cestam oziroma cestnim odsekom še najbolj ustreza arheo-fizikalni model v obliki ležečega kvadra z najdaljšim robom v smeri osi ceste, ki je glede na najkrajši rob, ki ponazarja debelino ceste, neskončno daljši. Razmerje signal/šum, ki opredeljuje kontrastnost arheološke informacije oziroma »berljivost« ceste v tem primeru, je poleg debeline, vrste materiala in ohranjenosti močno odvisno od fizikalnih lastnosti medija, v katerem se določeni cestni odsek nahaja. Načeloma lahko ceste odkrijemo z vsemi v arheologiji uveljavljenimi geofizikalnimi metodami: magnetno metodo, geoelektrično upornostno metodo in georadarsko metodo. Izbor ustreznih postopkov geofizikalne prospekcije, ki je usmerjena v odkrivanje cestnih povezav, utemeljujem z nekaj skrbno izbranimi primeri, ki naj ilustrirajo odzivnost antičnih cest z meritvami v različnih fizikalnih poljih v različnih naravnih okoljih. Specifičnost strategije geofizikalnega sledenja cest je predvsem v dejstvu, da ista cestna povezava vedno poteka čez različna naravna okolja. To pomeni, da se lahko odzivnost vzdolž ceste, ki je enake ali zelo podobne sestave, za neko izbrano geofizikalno metodo stalno in tudi bistveno spreminja. To pride še posebno do izraza na območjih, kjer zvezno sledenje ni možno zaradi novodobnih gradbenih posegov. Na takšnih območjih je izvedba geofizikalne raziskave praviloma omejena na georadarsko metodo, pogosto pa je tudi povsem onemogočena. V takšnih primerih ne moremo slediti ceste v njeni celotni dolžini, temveč meritve izvajamo po krajših ali daljših odsekih, kjer se pa srečujemo s povsem različnimi okoliščinami naravnih in arheoloških kontekstov.

Slika 1: Vrhnika (*Nauportus*). Širok pas visokih vrednosti upornosti v smeri sever – jug je posledica tlakovane ceste, ki povezuje breg Ljubljaničnice s centralnim delom antičnega kompleksa. Označen je položaj georadarskega profila, ki je prikazan na sliki 2.

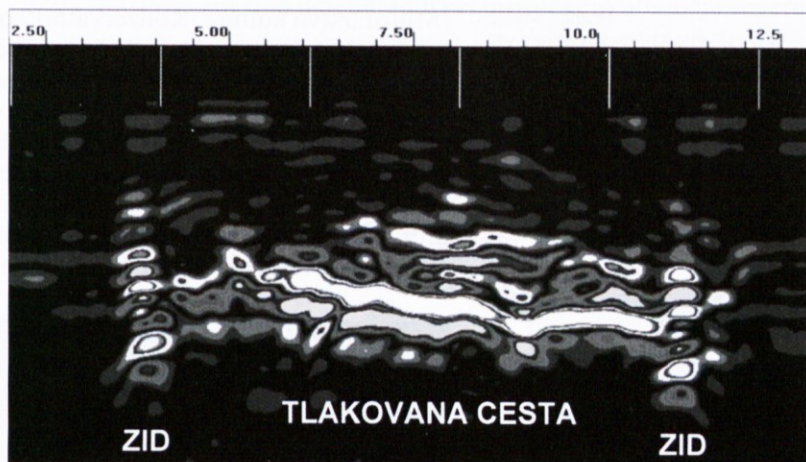
KULTURA
Rast 2 / 2006

Izbrani primeri geofizikalnih raziskav

Na pedosekvencah na glinah in ilovicah daje geoelektrična upornostna metoda praviloma najboljše rezultate. Pri geoelektričnem kartiranju prepoznamo cesto kot relativno ozek pas zelo visokih vrednosti upornosti. Za takšna okolja je zaradi retencijske vode značilna nizka upornost tudi skozi sušna obdobja, kar zagotavlja dober kontrast nasproti dobro konsolidiranim in zato visokoupornostnim objektom, kot so ceste. Z geoelektričnim kartiranjem ugotavljamo potek ceste na krajših odsekih, ne moremo pa določiti njene globine, sestave in stopnje ohranjenosti. Z geoelektričnim sondiranjem lahko teoretično ugotovimo tudi globino ceste, vendar zaradi zamudnosti terenskih postopkov to metodo za takšne primere rutinsko ne uporabljamo.

Kot primer komplementarnosti rezultatov geoelektričnega kartiranja in georadarja za ugotavljanje cestnih povezav v takšnem okolju navajam primer iz Dolgih njiv na Vrhniki (*Nauportus*). Vodja arheološkega projekta na tem najdišču je dr. Jana Horvat (Inštitut za arheologijo, ZRC-SAZU). Iz antičnega kompleksa, ki se razprostira na površini, večji od 2 ha, sem izdvojil le del ob severnem robu, ki vključuje tlakovano cesto, ki povezuje desni breg Ljubljaničnice s centralnim delom antičnega skladišnega kompleksa (slika 1). Arheološki viri

Slika 2: Vrhnika (*Nauportus*). Georadarski profil čez tlakovano cesto (glej sliko 1). Lepo se vidijo izraziti odboji od »horizontalne plasti«, ki je v tem primeru s kamnitimi ploščami tlakovana cesta.

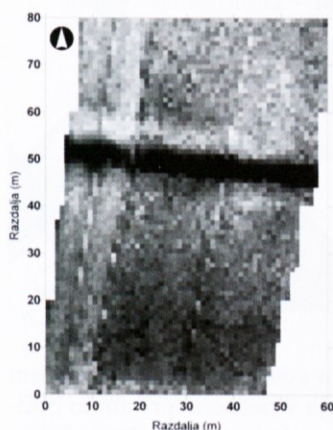
so zbrani v delu J. Horvat (1990).

Georadarska metoda je glede informativnosti vsekakor najustrežnejša rešitev za ugotavljanje cest, njihove globine in načina gradnje. Na radargramih v takšnem okolju se ceste kažejo kot izraziti odboji od horizontalnih plasti (slika 2, za položaj radarskega profila glej sliko 1). Georadar temelji na oddajanju visokofrekvenčnih elektromagnetnih signalov preko oddajne antene, usmerjene v tla, in meritvah časa povratnih valov, ki jih registrira sprejemna antena. Povratni signali predstavljajo delež elektromagnetnega valovanja, ki se odbije na diskontinuitetah (npr. cesta) pod površjem in se vrnejo nazaj na površje. Iz radarskih profilov, ki predstavljajo vertikalne reze skozi tla, lahko zato ugotovimo globino, debelino ceste, običajno pa lahko sklepamo tudi na njeno sestavo. Omejitev te metode za meritve velikih površin v pravilni mreži je čas potreben za terensko delo in procesiranje velike količine podatkov. Ta čas se z višjim šumom ozadja zaradi iskanja najustrežnejšega nabora filtrov še dodatno poveča. Je pa vloženo delo praviloma poplačano z možnostjo tridimenzionalnega prikazovanja in analize rezultatov (sliki 2 in 5).

Za razliko od upornostne in georadarske metode pa zaradi majhne debeline in šibke magnetne susceptibilnosti ceste v tem okolju ne moremo odkriti z magnetno metodo. To so potrdili tudi rezultati raziskave na Dolgih njivah na Vrhniku, kjer na magnetogramih ceste ni videti.

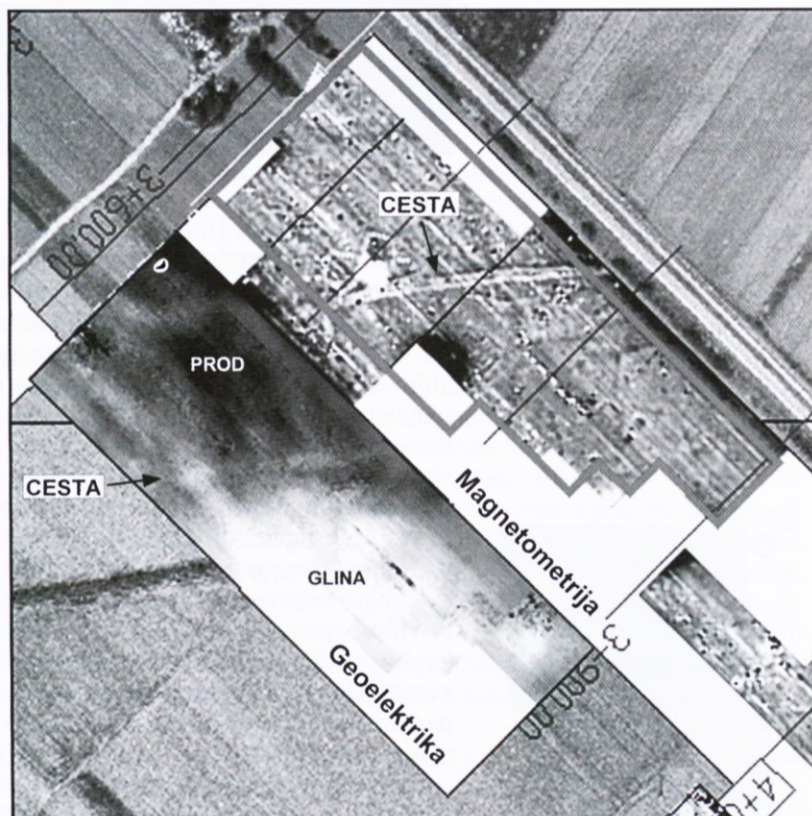
Z geoelektrično upornostno metodo smo dobili dobre rezultate tudi na trasi rimske ceste Neviodunum - Siscia v Veliki dolini pri Ribnici na Dolenjskem. Vodja arheološkega projekta v okviru zaščitnih raziskav za potrebe gradnje avtoceste na odseku Ribnica - Podgračeno je Danilo Breščak (ZVKD RS, Omočna enota Novo mesto). Cestni odsek, prikazan na sliki 3, se nahaja vzhodno ob izkopnem polju, kjer je bila odkrita rimska nekropola tik ob omenjeni cesti Neviodunum - Siscia (Petru, P. 1959, 95-96 in 1961, 193-202, Koljšek, V. in P. Petru 1960, 303-304). Izkopavanja pod vodstvom Danila Breščaka so odkrila cesto iz peščeno-prodnatega nasutja. Svetla lisa ob severnem robu ceste je električno dobro prevodno območje odtočnega kanala, na kar sklepam glede na rezultate izkopavanja.

V okviru hrvaškega avtocestnega projekta, kjer na odseku Jakuševac-Velika Gorica (jug) vodi arheološke raziskave Tatjana Lolić

Slika 3: Odsek ceste Neviodunum - Siscia v Veliki dolini med Ribnico in Podgračnim na rezultatih geoelektričnega kartiranja.

(Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Zagreb), smo pri Gradičih južno od Velike Gorice odkrili eno od južnih vpadnic Andautonije. Na magnetogramu na sliki 4 vidimo vzporedni magnetni anomaliji, ki potekata približno v smeri vzhod-zahod. Gre za premembo magnetne susceptibilnosti na meji robov ceste in peščeno-prodnate gline. Na podlagi rezultatov magnetne, geoelektrične in georadarske metode sklepamo, da gre za cesto, ki je bila zgrajena iz peščeno-prodnatega nasutja. Kontrastnost magnetnih anomalij kaže na to, da je cesta v vsej raziskani dolžini dobro ohranjena. Iz rezultatov

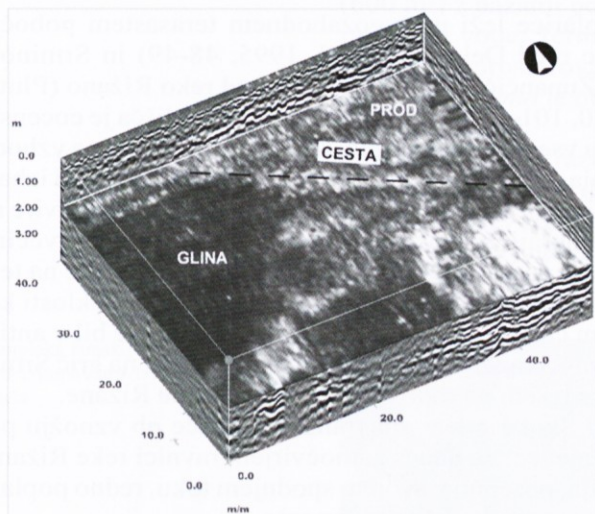

Slika 4: Velika Gorica – Gradiči. Primerjava rezultatov magnetne in geoelektrične metode na eni od južnih vpadnic Andautonije. Na prodnato-peščeni podlagi se isti odsek ceste kaže kot pas nizkih vrednosti električne upornosti.

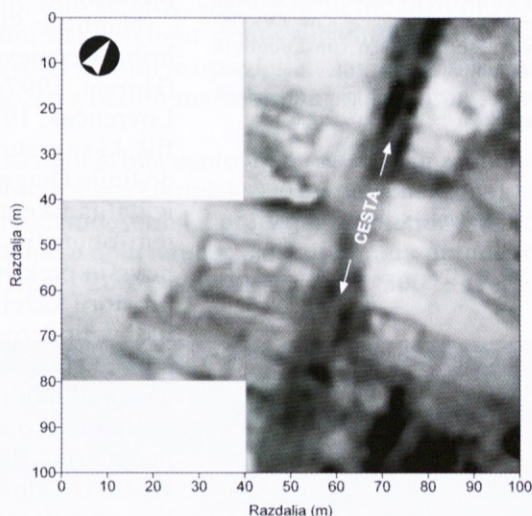
geoelektričnega kartiranja vemo, da se ta cesta nahaja na skrajnem južnem robu prodnega zasipa, ki se izklinja v peščeno prodnato podlago, ki še nekoliko južneje postopoma prehaja v električno dobro prevodno peščeno glino. Tehnični razlog za to smer trase nekdanje ceste je verjetno boljša drenaža na prodnati oziroma peščeno prodnati podlagi. Sama cesta se na rezultatih geoelektrične kartiranja kaže kot pas nižjih vrednosti upornosti od neposredne okolice (slika 4, geoelektrika). To razlagamo s slabšo drenažo in s tem boljšo vododržnostjo na območju ceste zaradi dobro konsolidiranega in s tem za vodo slabo prepustnega materiala.

Isto cesto prepoznamo tudi na tridimezionalnih prikazih radarskih odbojev (slika 5). Na tem primeru lahko zaključim, da se je za odkrivanje cest v peščeno prodnatem okolju magnetna metoda izkazala za najustrežnejšo. Od georadarske metode pa lahko seveda pričakujemo tudi v takšnih okoljih boljše rezultate v primerih, ko je cesta tlakovana s kamnitimi ploščami.

Na rimsko cesto smo naleteli tudi pri prospekciji območja severno od cerkve sv. Martina v Ščitarjevem pri Veliki Gorici. Arheološki projekt Andautinije vodita Tanja Pinterić (Muzej Turopolja, Velika Gorica) in dr. Dorica Nemeth (Arheološki muzej Zagreb). To je še en primer geoelektrične raziskave na pedosekvencah na glinah s to razliko, da gre v tem primeru za cesto v samem antičnem mestu oziroma bolje rečeno na njegovem severnem robu. Ta cesta je tlakovana s kamnitimi ploščami in dodatno utrjena s širokimi kamnitimi

Slika 5: Velika Gorica – Gradiči. Tridimenzionalen prikaz georadarskih odbojev na območju, kjer je bila cesta ugotovljena z magnetno in geoelektrično metodo (slika 4).

Slika 6: Ščitarjevo – Andautonia. Severna vpadnica v Andautonio na rezultatih geoelektričnega kartiranja.

LITERATURA::

- Petru, P., 1959. Ribnica kod Brežica. Arheološki pregled 1, 95-96.
- Koljšek, V. in P. Petru, 1960. Ribnica. Varstvo spomenikov VII, 303-304.
- Petru, P., 1961. Podoba antičnega podeželja na Dolenjskem in v spodnjem Posavju v luči najdb na avtomobilski cesti. Dolenjski zbornik, 193-202.
- Horvat, J., 1990. Nauportus. Institutum archaeologicum 33, 307 str.
- Mušič, B., 1995. Poročilo o geofizikalni raziskavi. Dionica Jakuševac-Velika Gorica (Jug). Univerza v Ljubljani, Oddelek za arheologijo, 24 str.
- Mušič, B., 2000. Poročilo o geofizikalni raziskavi. Velika Gorica-Ščitarjevo (Andautonia), Univerza v Ljubljani, Oddelek za arheologijo, 3 str.

robniki v celotni premerjeni dolžini ceste. Da je bila cesta tlakovana, sklepamo glede na izrazito visoke vrednosti upornosti. Verjetno gre za podobno cestno konstrukcijo, kot jo lahko vidimo v arheološkem parku v neposredni bližini, kjer je cesta prav tako tlakovana z velikimi kamnitimi ploščami in dodatno zavarovana z močnimi robniki. Izkopavanja, ki so bila izvedena po tej raziskavi, so pričakovanja glede stavbnega dela arhitekturnega kompleksa sicer potrdila, ceste pa tokrat niso zajela.

Za konec tega kratkega prispevka k oceni možnosti geofizikalnih raziskav za odkrivanje antičnih komunikacij naj kot zanimivost navedem še to, da v sodelovanju s Fakulteto za elektrotehniko (doktorska naloga F. Dimca) razvijamo GPS sistem, s katerim bo mogoče položaj radarske antene med premikanjem z običajno merilno hitrostjo določiti na 30 cm natančno. To bo omogočilo lociranje in s tem kartiranje radarskih odbojev značilnih za ceste v poljubnih smereh. To pomeni, da se med terenskim delom sproti odločamo za meritve v smeri, kjer pričakujemo nadaljevanje ceste. Računamo, da bomo s tem odpravili eno od tehničnih pomanjkljivosti sedanje strategije in bo odkrivanje antičnih cestnih povezav tudi učinkovitejše in predvsem preprostejše.

ŠKOLARICE, ANKARANSKO KRIŽIŠČE

¹ Prispevek na strokovnem srečanju konservatorjev arheologov ZVKDS: Nova spoznanja o rimskodobnih cestnih povezavah v Sloveniji v kontekstu zavarovalnih posegov zadnjih let, Novo mesto, 16.02.2006.

² It. *scolare* – cediti se, mezeti.

Školarice in ankaransko križišče sta sosednji sistematično raziskani arheološki najdišči na trasi AC Klanec – Ankaran, katerih strokovni izsledki so zanimivi tudi s stališča rimskodobnih cestnih povezav.¹

Najdišče Školarice leži na jugozahodnem terasastem pobočju hriba Bečajevec med Dekani (Labud, 1995, 48-49) in Srminom (Horvat, 1997; Župančič, 1985, 315-324), nad reko Rižano (Plut – Lovrenčak, 1980, 101-153). Geološka podlaga najdišča je eocenski fliš, ki se razteza vse od Črnega Kala, Kubeda in Sočerge na vzhodu do linije Dragonja – Buzet na jugu. Ledinsko ime Školarice, ki izhaja iz italijanskega imena *Scoladizzi*,² opozarja na male vodne izvire na tem območju. Pokrajina v okolici najdišča je gričevnata, večino površin prekrivajo nasadi oljk in vinske trte. Številne terase na tem prostoru kažejo na močno dejavnost človeka tako v preteklosti kot tudi v modernem času. Z današnje najdiščne lokacije je bil v antiki izvrsten panoramski razgled na celoten Koprski zaliv, na grič Srmin v ospredju in predvsem na rodovitno ravnico doline Rižane.

Za razliko od Školaric leži ankaransko križišče ob vznožju pobočja hriba Bečajevec, na danes zamočvirjeni ravnici reke Rižane, ki je skozi stoletja, posebno v svojem spodnjem toku, redno poplavljal in odlagala preperele flišne sedimente.

Poselitev tega prostora v rimskem času je med drugim, vsaj za nekaj časa, pomenilo tudi nadzorovanje mejne regije in obvladovanje naravnih poti. Ob tem seveda ne gre prezreti vpliva prazgodovinske kaštelirske poselitve (ANSI, 1975, 142-145; Župančič, 1989, 16-20; Flego – Župančič, 1991, 10, 60; Stokin – Karinja, 2004, 50-51) na Kaštelirju nad Jelarji, na Dolgi Kroni (Italija), na Tinjanu, Kaštelirju nad Dekani, Srminu itd. V upravnem smislu je prostor sprva verjetno vezan na ager Aegidae z avtohtonim karakterjem, kasneje na ager tržaške kolonije (Degrassi, 1954, 72-78; Starac, 1999, 108-119).

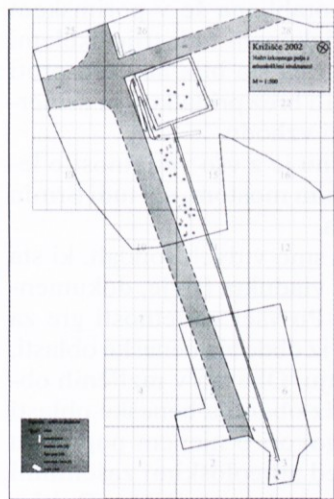
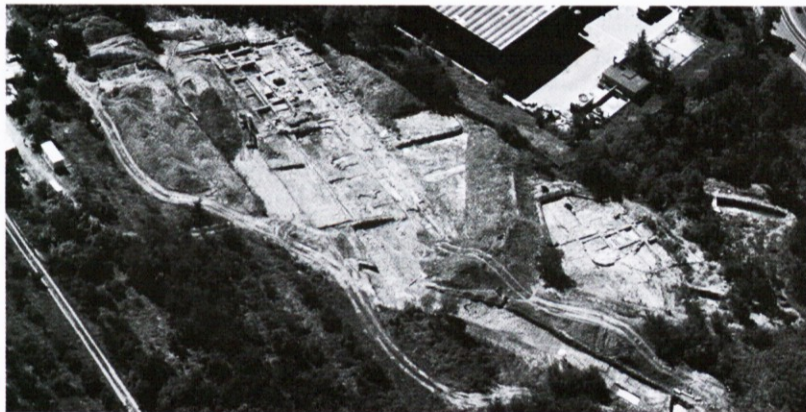
Obe najdišči ležita na desnem bregu reke Rižane (*Formio*), ki je po Pliniju³ od priključitve Cisalpinske Galije Italiji leta 42 pr. n. š., predstavljala mejno reko (Degrassi, 1954, 46-53; Matijašić, 1998, 40-42). Avgust je nato mejo koncem 1. stoletja pr. n. š. (med leti 18 in 12 pr. n. š.) prestavil na reko Rašo (*Arsio*) v vzhodni Istri. Takrat se je Istra priključila Venetii in sestavljala »*X Regio Italiae Venetia et Histria*« (Degrassi, 1954, 54-60; Starac, 1999, 15, 57-60).

Prve antične najdbe z obravnavanega območja je pri terenskih pregledih v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja zbral in objavil arheolog Giordano Labud, ki se je natančneje ukvarjal s topografijo Rižanske doline (Labud, 1995, 51-52). Z arheološkim pregledom območja Školaric so bili še pred gradnjo avtoceste odkriti (Poročilo, 2000; Djurić, 2001; Mušič, 2001) in nato leta 2002 raziskani ostanki arhitekturnega kompleksa antične vile rustike (Novšak, 2002, 195; Novšak, 2003a, 258-259; Trenz, 2003, 23-24; Trenz – Novšak, 2004, 77-84, s citirano literaturo; Trenz, 2005, 782-783; Žerjal, 2005, 263-292). Najdbe kažejo na uporabo objektov od konca 1. stoletja pr. n. š. do vključno 5. stoletja n. š. Ohranjeni

kompleks ima več funkcionalnih sklopov: gospodarski del s produktivnimi enotami na pobočju, terasiranjem v antiki, je arhitekturno najbolj ohranjen. Z malto vezani zidovi objektov ponekod sežejo do višine 3 m. V notranjosti stavb so hodne površine (estrih, tlakovci in mozaiki). Odkrit je bil sistem dovodnih in odvodnih kanalov za vodo. Dobro je ohranjeno kamnito stopnišče z ostanki kamnitih in keramičnih posod. Večina najdb je vezana na gojenje oljk, pridelavo oljčnega olja in vinogradništvo. Na severu se navezuje skladišče (600 m²) z bazami podpornih stebrov, sistemom za drenažo in zbiralnikom vode. Termalni del v sklopu stanovanjskih objektov sestavlja več prostorov; večini od njih je opredeljen namen. Apsidalni del *frigidariuma* je obložen z belimi marmornatimi talnimi in stenskimi ploščami.

Z arheološkimi raziskavami je bila ugotovljena severna in zahodna meja najdišča. Južni del stavbnega kompleksa je bil uničen ob gradnji tovarne Iplas v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja; ostanki arhitekture na jugovzhodnem delu terena so ostali ohranjeni tudi po arheoloških posegih (Trenz, 2002; Novšak – Trenz, 2002; Trenz, 2004, 138-141).

Kompleks rimske vile na Školaricah med izkopavanji leta 2002; foto: J. Jeraša

Ankaransko križišče: rimskodobno grobišče ob cestnem križanju; izris: po R. Klasincu

Utrjena dohodna pot, odkrita severno od termalnega dela, je vilo najverjetneje povezovala z glavno cesto *Tergeste–Pola*, odkrito ob vznožju pobočja.

Tu na **ankaranskem križišču**, kjer so arheološke raziskave potekale v letih 2002 in 2003, so bili poleg javne ceste s cestnima priključkoma v smeri proti vili in proti Srminu odkriti deli grobišča ter večja peč za žganje apna (Poročilo, 2000; Djurić – Tica, 2001; Plestenjak – Stokin – Trenz, 2002; Novšak, 2003, 165-166, Novšak – Trenz, 2003).

Urbanizirano antično grobišče s tlakovanimi grobnimi parcelami in s kamnitim pokopališkim zidom je ležalo ob cestnem križišču, vzhodno od glavne ceste. Raziskave so zajele samo tri grobne parcele z raznovrstnimi grobovi – tako po grobni arhitekturi kot po načinu pokopa in pridatki v njih. Skupaj je bilo izkopanih 16 skeletnih in 27 žganih grobov odraslih pokojnikov ter 6 grobov novorojenčkov. Posebna pozornost pri raziskavi grobišča je bila posvečena razporeditvi in velikosti grobnih parcel, njihovemu nastanku, odnosom med grobovi, različnim vrstam grobov in pokopov (obloženi, žgani, skeletni itd.) v odnosu do javne površine – ceste.

Na grobišču izstopa severna parcela, saj je bila v nasprotju z drugimi obzidana v kvadrat s stranico 16 m. Glede na kvaliteto pridatkov

v grobovih je tu pokopanih nekaj pokojnikov, ki so po socialnem položaju presegali povprečje preostalega grobišča. Lega grobne parcele neposredno na križišču odcepa ceste proti vili nakazuje možnost, da bi bila lahko vsaj v zgodnejši fazi (1. stoletje) v posesti sicer še nepoznatih lastnikov vile. Identifikacijo lastnikov otežuje dejstvo, da so bili vsi nagrobniki oziroma posvetilni kamni odneseni ali uničeni.

Na osnovi dosedanjih arheoloških raziskav obeh najdišč lahko v zvezi z odkritimi rimskodobnimi cestnimi povezavami ugotovimo sledeče:

Utrjena pot, ki povezuje vilo na Školaricah z itinerarsko cesto in rimskim grobiščem je bila registrirana in dokumentirana na obeh najdiščih. Nekoliko dvignjena pot je bila zaradi oranja in drugih zemeljskih del slabo ohranjena.

Glavna *via publica*,⁴ odkrita ob vznožju pobočja, je tekla po ravnicah v smeri sever-jug; glede na vire in znana zgodovinska dejstva (Šašel, 1975, 74-99; Truhlar, 1975, 99-104) jo lahko povezujemo z *via Flavia*⁵ (*Tergeste-Pola*), ki je v neposredni bližini prečkala reko Rižano (antični *Formio*) z nedvomno plovnim potencialom. Poteku ceste v smeri sever-jug lahko sledimo v dolžini 300 m. V osrednjem delu raziskanega terena leži vzhodno od ceste, v dolžini 170 m, opisani areal grobišča. V tem predelu je cestni tlak večkratno preplasten s prodom in povezan s tlakovanim grobiščnim prostorom. Na severnem vogalu grobišča se na cesto priključita povezavi z vilo in Srminom, najbolj verjetni lokaciji antičnega naselja *Aegida*.

Križišče teh cest je v sklenjenem obsegu 400 m² prav tako večplastno nasuto. Glavna cesta je bila uporabljana še v porimskem času, oba priključka, na katerih so bili izkopani tudi trije skeletni grobovi, pa nedvomno ne več. Dva pokopa sta bila na cesti proti vili, eden na cesti za Srmin; grobovi so bili brez pridatkov in usmerjeni v osi vzhod-zahod, s pogledom proti vzhodu.

Pravi odcep z glavne ceste proti Srminu je z vso verjetnostjo ležal na levem bregu Rižane – za domnevnim mostom, saj tudi Srmin leži na levi strani antičnega rečnega toka.

Poleg rimskodobnih cestnih povezav smo v dveh sondah, ki sta bili locirani na mestu današnjih stebrov viadukta Bivje, dokumentirali tudi srednje- oziroma novoveške. Po vsej verjetnosti gre za ostanke dveh cest: starejše, najverjetneje iz obdobja beneške oblasti, in mlajše, ki je bila zgrajena v 19. stoletju. Obe sta v različnih obdobjih povezovali Koper in Trst. Cesta iz obdobja beneške oblasti se omenja na miljniku iz Bertokov in govori o njenem popravilu leta 1776. Ista cesta je bila leta 1975 med arheološkimi zaščitnimi deli odkrita tudi na sedmih mestih ankaranskega križišča (Boltin-Tome, 1979, 106-111).

LITERATURA IN VIRI:

ANSI (1975): *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana.

BOLTIN-TOME, Elica (1979): Tehnika gradnje benečanske ceste v dolini Rižane, *Kronika* 27/2, Ljubljana, 106-111.

BOSIO, Luciano (1991): *Le strade romane delle Venetia e dell'Histria*, Padova.

DEGRASSI, Attilio (1954): Il confine nord orientale dell'Italia romana : ricerche storico-topografiche, *Dissertationes Bernenses* 1/6, Bern.

DJURIĆ, Bojan (2001): Arheološki pregled potencialnega arheološkega najdišča Križišče-Školarice, Ljubljana. (*tipkopis*)

⁴ Rimljani so gotovo izkoristili staro prazgodovinsko traso. Rimska cestna mreža v Istri je morala biti vzpostavljena kmalu po njeni osvojitvi ter predvsem z nastankom kolonij in municipijev v drugi polovici 1. stoletja pr. n. š. (Matijašič, 1998, 418-419).

⁵ Urejena je bila po odloku Vespazijana in Tita v letih 78-79 n. š., kakor je razvidno iz miljnikov na jugu istrskega polotoka (*Inscriptiones Italiae* X, 1, 1947, 705-706; Bosio, 1991, 223).

- DJURIĆ, Bojan; TICA, Gojko (2001): Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Križišče, Ljubljana. (*tipkopis*)
- FLEGO, Stanko; ŽUPANČIČ, Matej (1991): Arheološka topografija občine Dolina : Tržaška pokrajina, Italija = Topografia archeologica del comune di San Dorligo della Valle : Provincia di Trieste, Italia, Trst-Ljubljana.
- HORVAT, Jana (1997): Sermin : Prazgodovinska in zgodnjerska naselbina v severozahodni Istri, *Opera Instituti archaeologici Sloveniae* 3, Ljubljana.
- Inscriptiones Italiae* X, 1-3 (1934-1947): Vol. 1, *Pola et Nesactium*, ur. FORLATI TAMARO, Bruna (1947); vol. 2, *Parentium*, ur. DEGRASSI, Attilio (1934); vol. 3, *Histria septentrionalis*, ur. DEGRASSI, Attilio (1936), Roma.
- LABUD, Giordano (1995): Ricerche archeologico-ambientali dell'Istria settentrionale : la valle del fiume Risano, *Studies in Mediterranean Archaeology and Literature*, Pocket-book nr. 130, Jonsered.
- MATIJAŠIČ, Robert (1998): Gospodarstvo antičke Istre : arheološki ostaci kao izvori za poznavanje društveno-gospodarskih odnosa u Istri u antici (I. stol. pr. Kr. – III. st. posl. Kr.), *Povijest Istre* 4, Pula.
- MUŠIČ, Brane (2001): Poročilo o geofizikalnih raziskavah na lokaciji Školarice – Valmarin, Ljubljana. (*tipkopis*)
- NOVŠAK, Matjaž (2002): Školarice, *Enciklopedija Slovenije* 16, Ljubljana, 195.
- NOVŠAK, Matjaž (2003): Križišče pri Sp. Škofijah, Zemlja pod vašimi nogami : arheologija na avtocestah Slovenije : vodnik po najdiščih, (*Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine*), Ljubljana, 165–166.
- NOVŠAK, Matjaž (2003a): Školarice pri Sp. Škofijah, Zemlja pod vašimi nogami : arheologija na avtocestah Slovenije : vodnik po najdiščih, (*Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine*), Ljubljana, 258–259.
- NOVŠAK, Matjaž; TRENZ, Alfred A. (2002): Poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Školarice na trasi AC Klanec-Ankaran, Piran. (*tipkopis*)
- NOVŠAK, Matjaž; TRENZ, Alfred A. (2003): Poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Križišče na trasi AC Klanec-Ankaran; Smin-Socerb, Piran. (*tipkopis*)
- PLESTENJAK, Ana; STOKIN, Marko; TRENZ, Alfred (2002): Poročilo o testnih arheoloških izkopih na lokaciji Križišče na trasi AC Klanec-Ankaran, Piran. (*tipkopis*)
- PLUT, Dušan; LOVRENČAK, Franc (1980): Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Rižani in Badaševici, *Geografski zbornik* 19, Ljubljana, 101–153.
- POROČILO (2000): o rezultatih ekstenzivnega arheološkega pregleda (SK 20 Klanec-Ankaran), Ljubljana. (*tipkopis*)
- STARAC, Alka (1999): Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji I : Histrija, *Monografije i katalozi* 10/1, Pula.
- STOKIN, Marko; KARINJA, Snježana (2004): Rana romanizacija i trgovina u sjeverozapadnoj Istri s naglaskom na materijalnu kulturu, *Histria Antiqua* 12, Pula, 45-54.
- ŠASEL, Jaroslav (1975): Rimske ceste v Sloveniji : (*viae publicae*), *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 74-99.
- TRENZ, Alfred A. (2002): Spodnje Škofije, Arheološko najdišče Školarice (EŠD 14299). Elaborat za varovanje arheološkega spomenika, Piran. (*tipkopis*)
- TRENZ, Alfred A. (2003): *Villa rustica* na lokalitetu Školarice na trasi autoputa Klanec-Ankaran = *Antique Rustic Villa at the Locality Školarice on the Superhighway Route Klanec-Ankaran*, *Materiali* 15, Pula, 23-24 in 69-70.
- TRENZ, Alfred (2004): Varovanje arheološke dediščine v projektu izgradnje avtocest na slovenski obali = Tutela dei beni archeologici nel progetto di costruzione dell'autostrada nel Litorale sloveno, Kulturna dediščina severnega Jadrana = Beni culturali dell'Alto Adriatico, Venezia, 133-147 in 265-269.
- TRENZ, Alfred A. (2005): Školarice, *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 782-783.
- TRENZ, Alfred A.; NOVŠAK, Matjaž (2004): *Villa rustica* na lokalitetu Školarice na trasi autoputa Klanec-Ankaran, *Histria Antiqua* 12, Pula, 77-83.
- TRUIHAR, Franc (1975): Stara pota ter poskus rekonstrukcije nekdanje prometne mreže, *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 99-104.
- ŽERJAL, Tina (2005): Sigilata s Školaric pri Spodnjih Škofijah : trgovina s sigilatnim posodjem v severni Istri v 1. in 2. st., *Arheološki vestnik* 56, Ljubljana, 263-292.
- ŽUPANČIČ, Matej (1985): Sermin ob Rižani : pretres virov in arheoloških podatkov, *Arheološki vestnik* 36, Ljubljana, 315–324.
- ŽUPANČIČ, Matej (1989): Prispevek k topografiji obale Miljskega polotoka, *Kronika* 37/1-2, Ljubljana, 16-20.

Rimska cesta Emona–Atrans–Celeia

V obstoj cestne povezave med Emono in Celeio preko Atransa nihče ne dvomi. Čas njenega nastanka posredno dokumentira obstoj naselbine na Trojanah oziroma njeno ime Statio Atrantina, ki vsebuje v osnovi še predkeltsko ime božanstva Atrans. Kot standardna državna cesta s statusom »via publica« pa je bila zgrajena med vlado Tiberija (Šašel-Kos, 1999, 196-198, 238-240, 260-262). Za odsek Emona–Atrans je eksplicitno dokazana – (po Šašlovi klasifikaciji virov – Šašel, 1975, 75):

1. Z navedbami krajev v Tabuli Peutingeriani, Itinerariu Antonini in Itinerariu Burdigalense.

2. Z napisi CIL III, 10773 ter CIL III, 3705. Posredno jo dokazuje tudi status naselbine Atrans, ki je v navedenih itinerarijih izpričana kot poštna postaja, z napisi kot mitnica in od konca 2. stoletja dalje tudi kot benefiarska postaja - CIL III, 11676.

3. V Podpeči ali Lukovici naj bi bil najden rimski milnik, za katerim pa ni sledi (Stražar, 1985, 76)

4. Arheološko ugotovljena je bila le ob rekonstrukciji ceste leta 1958, in sicer zahodno od naselja Trojan, v južnem profilu cestnega useka pod trdnjavo Učak, preden cesta iz razmeroma ravnega dela med Trojanami in Učakom zavije navzdol proti Šentožboltu (Bolta, 1958/59, 343, za natančnejšo lokalizacijo pa ustna informacija L. Bolte Darji Pirkmajer).

5. Arheološki topografski podatki kažejo nizanje naselbinskih aglomeracij (od Trojan proti zahodu): Učak – ugotovljena rimska trdnjava (z ostanki bronastega konjeniškega kipa); Šentožbolt – nedavno ugotovljeni ostanki rimskih zidov ob temeljih p. c. sv. Ožbolta, ki dokazujejo tudi, da rimske spolije v bližnjih stavbah, ki jih omenja ANSI 1975, 267, niso nujno prinesene s Trojan (Sagadin, 2004, 47); Ivanjk nad Podmiljem – domnevna poznoantična (?) naselbina; Blagovica – rimsko grobišče in naselbinski ostanki (Sagadin, 2004, 47-48); Gradišče nad Podsmrečjem pri Blagovici – poznoantična naselbina (Sagadin, 1987, 275); rimska vila (?) pri Sp. Praprečah pri Lukovici (Sagadin, 1995, 17-18) itd.

Nedokazani ostanki ceste naj bi bili najdeni še v Blagovici (Zupančič, VS 22, 1979, 278-281). Podatek ni zanesljiv, verjetno je šlo le za poplavni nanos bližnjega potoka Radomlja, kajti peščena plast se je v smeri proti potoku debelila. Ostanki ceste se omenjajo še na številnih drugih mestih, zlasti v okolici Šentvida in Prevoj (Stražar, 1985, 76-78). Podatki iz »ljudskega izročila« so še posebej bogati in locirajo rimsko cesto celo na grebene in pobočja severno nad Črnim grabnom. Ta vzpon naj bi bil viden v stari cestni trasi nad Krašnjo.

Avtocesta Vransko–Blagovica je posegla v domnevno traso rimske ceste zlasti v dolini Bolske vzhodno od Trojan, ker na ostalem odseku skozi dolino Črnega grabna poteka pretežno po viaduktih in v predorih ali pa po pobočjih nad dolino. Takoj po izstopu iz predora pod Trojanami pa je bilo zaradi priključkov projektirano cestno vozlišče, ki je zasedlo praktično vso dolino. Odločitev o lociranju arheološke sonde, s katero bi ugotavljali morebiten obstoj rimske ceste, je izhajala iz predpostavke, da je treba poiskati kraj, kjer je zaradi strmih pobočij in bližine potoka možna le ena cestna trasa. Tam je seveda potekala

Dvoje cestnih nasutij v zahodnem profilu sonde.

Položaj sonde, vidna je površina makadamske ceste, ki je funkcionirala do leta 1957.

LITERATURA

Bolta, L., 1958/59, Trojanje. - *Varstvo spomenikov* 7.

Sagadin, M., 1987, Greben nad Podsmrečjem pri Blagovici. - *Varstvo spomenikov* 29.

Sagadin, M., 1995, Poselitvena slika rimskega podeželja na Gorenjskem. - *Kranjski zbornik* 1995.

Sagadin, M., 2004, Arheološka preteklost občine Lukovica. - *Zbornik občine Lukovica* 2004.

Šašel, J., 1975, Rimske ceste v Sloveniji. *Arheološka najdišča Slovenije*. Ljubljana.

Šašel-Kos, M., 1995, Cestni postaji Atrians in Pretorij Latobikov. Ista, Poštna služba v antiki. - *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*. Ljubljana.

Zupančič, M., 1979, Blagovica. - *Varstvo spomenikov* 22.

tudi sedanja cesta, toda na blagem ovinku pod trojanskim klanecem je bil tik vzporedno s sedanjo cesto še ohranjen odsek trase stare, še makadamske ceste, ki je bila v funkciji do leta 1957, ko so jo v večjem delu njenega poteka asfaltirali, na posameznih mestih pa ublažili njene ovinke. Nekdanji cesti usek se je tu kazal kot izrazito slaba, gruščnata njiva. Tako je bilo traso moč sondirati, ne da bi zaprli glavno cesto Ljubljana–Celje.

Vrtanje terena ni dalo nikakršnih rezultatov. Sonda leta 1997 je bila izkopana v velikosti 4 x 8 m. Tako v vzhodnem kot zahodnem profilu je bila pod plastjo makadamskega nasutja recentne ceste do 40 cm plast zemlje neenotne strukture (verjetno torej ni rezultat enkratnega nanosa), pod njo pa ponovno zelo izrazita plast cestnega nasutja. Med obstojem ene in druge ceste je bila torej časovna vrzel. Spodnje cestno nasutje je bilo lečasto, do 25 cm debelo in 6 do 7 m široko. Na posameznih mestih je bilo še moč ugotoviti podlago iz večjih, grobih lomljencev – tako imenovano posteljico. Pod peščenim nasutjem je bilo opaziti tanko plast organskih ostankov, ki so bili očitno sprani s površine cestišča in so se nalagali ob spodnji, nepropustni podlagi iz rumeno rjave ilovice. Drobni najdb, ki bi omogočale datacijo, ni bilo.

Pod opisanim cestnim nasutjem je bila ponovno plast rjave ilovice, pod njo pa plast rjave, močno peščene zemlje, ki je vzbujala domneve o še starejšem cestnem nasutju. Verjetneje pa je to erozijski nanos s pobočja – glede na to, da se ta peščena plast proti pobočju debeli.

Rezultat sondiranja na stari cestni trasi pod Trojanami sicer ne omogoča zanesljive trditve, da je bila antična trasa njena osnova (manjkajo drobne najdbe), vsekakor pa to domnevo utrjuje. Na območju Trojan jo potemtakem lahko predpostavljamo povsod tam, kjer so še ohranjeni odseki stare makadamske ceste – zlasti na primer klanec od Šentožbolta do Učaka.

Zaradi izjemnih prostorskih razsežnosti tras rimskih cest jih je z dosedanjim načinom pravnega varstva izjemno težko varovati. Še teže je to v primerih, ko sedanje ceste potekajo po antičnih trasah. Nujno bi bilo zato dopolniti tako metodologijo pravnega varstva kot metodologijo raziskav tovrstnih arheoloških objektov.

RIMSKA CESTA ATRANS-CELEIA

Cesta III – Aquileia–Emona–Celeia–Poetovio

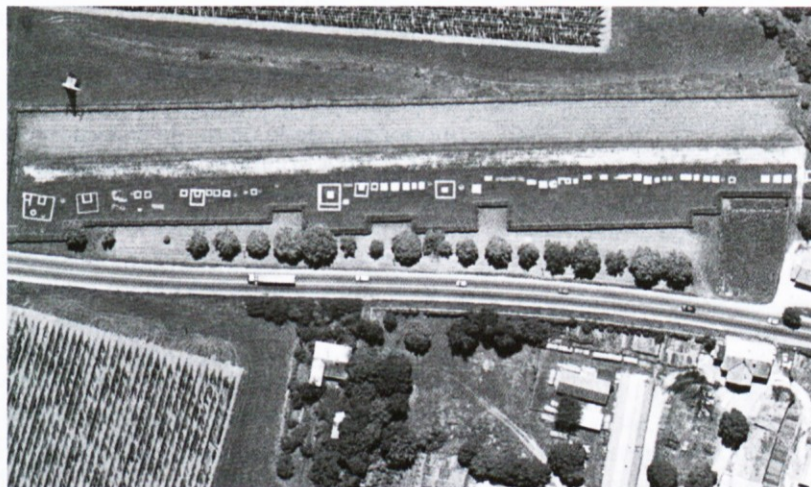
Na območju mestnega teritorija Celeje (*Celeia* = Celje) je bil v zadnjih desetletjih na več mestih odkrit in dokazan potek rimske državne ceste *Aquileia–Emona–Poetovio*. Prva cestna postojanka na omenjeni cesti na teritoriju Celeje je bil *Atrans* (Trojane), obmejna cestna in poštna postaja, ter cestni prelaz, ki je ležal na meji med centralnim italjskim ozemljem oziroma 10. regijo *Venetia et Histria* in provinco Norik (*Noricum*).

Na Trojanah so del ceste dokumentirali ob pripravi avtocestne trase Trojanah–Blagovica (gl. prispevek M. Sagadina). Nekoliko prej, v letu 1995, pa smo dalje proti vzhodu na ostanke rimske ceste naleteli ob izkopavanjih rimske opekarne na ledini Ilovca na Vranskem (Lazar, 2006, v tisku).

Pri izkopu drenažnega jarka za odvajanje vode z avtoceste smo pri nadzoru ob zemeljskih delih v profilu zabeležili presek rimske ceste. Ležala je na globini 1,2 m, ohranjena širina je bila 8 m, v srednjem delu je merila debelina tampona 0,4-0,45 m. Gornji del nasutja je bil sestavljen iz plasti trdnega, drobnega gramoza, na dnu pa je bilo opaziti tudi posamezne prodnike. S tem odkritjem je bil potrjen potek trase rimske ceste po dolini mimo Vranskega in naprej do Šempetra in Celeje. Rimska cesta je tako vodila neposredno ob opekar-skem obratu na Ilovci, severno od leta 1995 raziskanega najdišča.

Naprej, v smeri proti Celeji, je bila rimska cesta dokumentirana že leta 1964, ob izkopavanjih vzhodnega dela rimske nekropole v Šempetru (Kolšek, 1977, 10, priloga 1). Južno od raziskanega rimskega grobišča je bila po vsej dolžini odkrita rimska makadamska cesta. Tristo metrov dolgo cestišče je bilo zelo slabo ohranjeno, ležalo je 10-15 cm pod površino. Cesta je skupaj z obcestnima jarkoma merila 9 m v širino. Iz profila ceste je bilo razvidno, da je njen vozi del meril 6 m v širino, ohranila se je še 0,2 - 0,3 m debela plast nasipa. Sestavljala ga je kompaktna, trdna masa drobnega gramoza, pod njo pa večje oblike z rjavo zemljo. Ostanki ceste so bili po izkopavanjih

Posnetek rimske ceste ob šempetrski nekropoli (po: Kolšek, 1996).

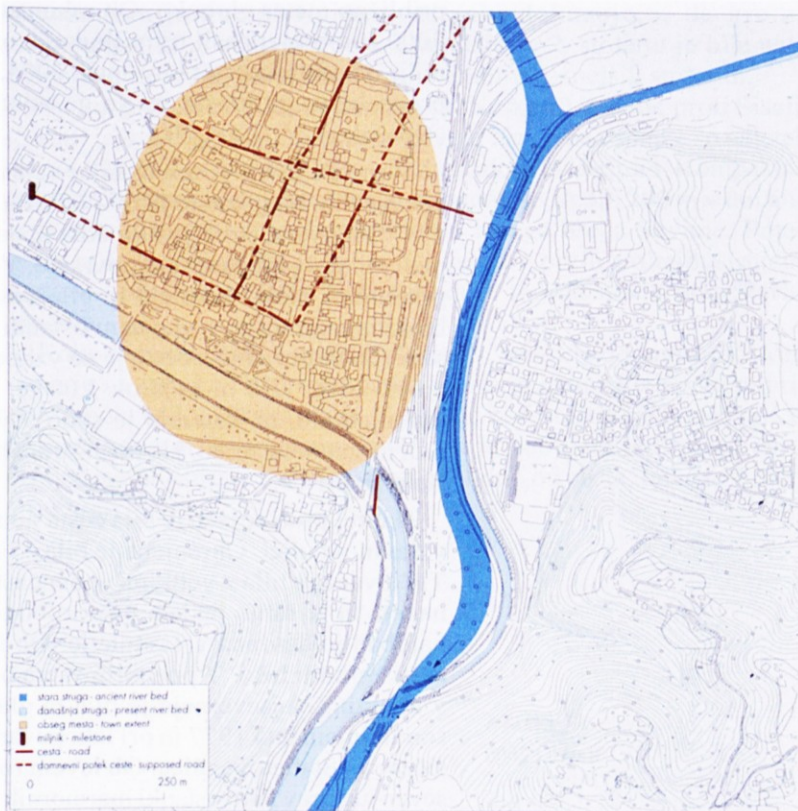
utrjeni in so prezentirani na mestu odkritja kot del arheološkega parka Rimska nekropola Šempeter (Kolšek, 1996, 9, sl. 2).

Cesta Aquileia-Emona-Poetovio je kot zahodna mestna vpadnica vstopala v Celejo. Lokacija rimskega mesta na območju sodobnega Celja ni bila nikoli sporna. Lego antične Celeje in njeno ime potrjujejo literarni in epigrafski viri. Toponim je verjetno predkeltskega izvora. Kot nekdanji *oppidum* (keltska naselbina) in od Klavdija dalje municipij jo omenja rimski pisec Plinij. Celejo omenjajo grški geograf Ptolemaj in vsi trije itinerarji (seznami postaj na rimskih cestah). Številni miljniki, najdeni v okolici Celeje in v mestu samem, potrjujejo lego mesta, cestnih postaj in potek cest v njenem upravnem območju (Lazar, 2002, 80).

Glavne mestne ulice v Celeji so bile tlakovane s ploščami iz sivca apnenca, vpadnice v mesto pa so bile makadamske. Orientacija ulic je potekala v smeri severozahod-jugovzhod in severovzhod-jugozahod, nekoliko zamaknjena od današnje linije mestnih ulic. Glavne mestne vpadnice so bile štiri. Na zahodni strani je vstopala v mesto cesta iz Emone, na severu in vzhodu iz Petovione in na jugu iz Nevi-oduna.

Potek emonske ceste je bil najbolj zahodno dokumentiran v Levcu, predmestju Celja. Ob gradnji trgovskega poslopja so naleteli na makadamsko cestišče, ob katerem so ležale grobne parcele. Kje je cesta vstopala v mesto, pričata dva miljnika, datirana v drugo polovico 3. stoletja, najdena ob levem bregu Savinje. Arheološka izkopavanja na dvorišču Knežjega dvora so v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja odkrila in potrdila linijo te vpadnice v treh različnih nivojih,

Rimska cestna mreža v Celeji (izdelava skice M. Belak).

od prvega stoletja do poznorimskega obdobja (Krempuš, Mušič, Novšak, 2005, 2006). Najstarejša cesta iz konca 1. stoletja je bila makadamska – *decumanus maximus*. Na desni strani je bil ohranjen cestni jarek, zapolnjen s sivim peskom. Zaključek ceste na levi strani je bil uničen zaradi vkopa. Nad njo je ležala cesta iz severskega časa, ki je bila zamaknjena nekoliko bolj severno. Ležala je na debeli prodni podlagi in bila tlakovana z apnenčastimi ploščami, na obeh straneh pa je imela tlakovana odtočna jarka. Vozišče je bilo široko 6, 8 m, skupaj z jarkoma je znašala širina več kot 14 m.

V poznorimskem obdobju je bilo na tlakovano cesto pozidano obzidje, ki je teklo v smeri sever-jug. Temu obdobju pripada tudi najmlajše cestišče iz kompaktnega proda, ki je bilo nasuto na kamnit tlak starejše ceste. Cesta in obzidje sta verjetno iz konstantinskega obdobja. Ker je bila cesta na dvorišču Knežjega dvora pozidana s poznoantičnim obzidjem, domnevamo, da se je zahodna mestna vpadnica v kasnejših stoletjih pomaknila nekoliko više, proti severu. Vzrok za to je bil verjetno premik struge reke Savinje ob koncu 3. stoletja ob povodnji. Miljnika, najdena ob Savinji, datirata to spremembo v zadnja desetletja 3. stoletja ali natančneje po letu 268.

Morebitna kasnejša vpadnica v mesto z zahodne strani je bila zabeležena približno 250 metrov severneje. Na makadamske ostanke te ceste so naleteli na zahodnem robu mesta ob Ljubljanski cesti in na vzhodu v podvozu pri železniški postaji. Cesta pod podvozom je bila vidna ob rekonstrukciji le-tega leta 1968. Tu je zapustila mesto in se usmerila proti Šmarju pri Jelšah in Rogatcu ter naprej v Poetovionu.

Severna vpadnica iz smeri Poetovione je vstopala v mesto po današnji Mariborski cesti. Odkrita je bila zahodno od današnje ceste približno meter globoko. Ob rekonstrukciji Mariborske ceste v letu 2000 so ob njej našli tri miljnike, z oznako oddaljenosti ene rimske milje od centra mesta (Lovenjak, 2004, 2006). Cesta je vstopala v mesto preko lesenega mostu, ki so ga odkrili pri izkopavanjih leta 2004 (Novšak *et al.*, 2004, 9).

V mestu je bil potek te ulice (*cardo maximus*) dokumentiran na več mestih. Najjužneje je bila odkrita leta 1971 v Gosposki ulici (sl. 19). Tlakovana cesta je bila odkopana v dolžini 14,60 m in je ležala meter in pol pod današnjo površino. V širini 4,5 m je bila tlakovana z granitnimi bloki. Kasneje je bila cesta popravljena in tlakovana z bloki iz marmorja, v glavnem ostanki grobnih konstrukcij iz 1. in 2. stoletja. Vzporedno s cesto je na vzhodu tekla odtočni kanal, v notranjosti visok 1,70 m in širok 1,00 m. Na vzhodni strani ceste je bil ohranjen zid, na katerem je stalo stebrišče, enake ostanke so našli tudi na zahodni strani. Na obeh straneh ulice je pred poslopji verjetno stalo stebrišče.

Naprej proti severu je bila cesta ponovno dokumentirana leta 1989 v Savinovi ulici. Ohranjena je bila 37 m v dolžino in 6,40 m v širino. Tlakovana je bila z velikimi apnenčastimi ploščami. V sredini je bila napeta in je rahlo padala proti robovoma, ki sta bila dvignjena. Po najdbah je datirana v 1. stoletje. Ob koncu 4. ali v 5. stoletju so na cesti zgradili hišo. V poznorimskem obdobju cesta očitno ni bila več v uporabi. Najseverneje je bila ta glavna mestna ulica odkrita med sondiranjem leta 1977 in pri izkopavanjih leta 1978 na vogalu Miklošičeve in Stanetove ulice. Ob levem robu ceste so bili na zidu v smeri sever-jug prav tako ostanki marmornih baz, verjetno ostanki kolnade.

Tlakovana rimska cesta v Savinovi
ulici v Celju, 1989; foto: V. Berk.

LITERATURA:

Vera KOLŠEK, 1977, Vzhodni del antične nekropole v Šempetru. – Katalogi in monografije 14, Ljubljana.

Vera KOLŠEK, 1996, Rimska nekropola v Šempetru / Vodnik. – Celje.

Robert KREMPUŠ *et al.*, 2005, Celeia (Noricum). Topographische Erkenntnisse 1992-2002. – In: Die norisch-pannonische Städte und das römische Heer im Lichte der neuesten archäologischen Forschungen, *Aquincum Nostrum* II. 3, Budapest, 201-216.

Irena LAZAR, 2002, Celeia, V: The autonomous towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien - Noricum (eds. M. Šašel Kos, P. Scherrer), *Situla* 40, Ljubljana, 71-101.

Irena LAZAR, 2006, Rimska opekarna Ilovca na Vranskem. – Katalogi AAS I, Ljubljana (v tisku).

Milan LOVENJAK, 2004, Die neuen Meilensteine von Celeia (Celeia, Noricum) aus den Jahren 161, 214 und 218 n. Chr. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 146, 205-210.

Matjaž NOVŠAK *et al.*, 2004, Mariborske cesta v Celju, III. etapa obnove. Poročilo o izvajanju zavarovalnih arheoloških izkopavanj v letih 2003 in 2004. – Celje, interno poročilo ZVKDS OE Celje.

Sklepamo lahko, da je to glavno mestno ulico na več delih krasilo stebrišče.

150 m proti vzhodu je potekala še ena ulica v smeri sever-jug, ki je bila izkopana na dveh mestih. Ostanke makadamske ceste, odkrite leta 1969 v Gubčevi ulici, so bili ohranjeni v dveh nivojih. Na globini treh metrov je tekla tik ob grobnih parcelah iz 1. stoletja. Že v 2. stoletju je bilo grobišče opuščeno. Na tem prostoru so pozidali stanovanjske zgradbe, cesta je bila nasuta in dvignjena. Ohranjena je bila v širini 4,50 m. V sredini je bila napeta in je padala proti obcestnima jarkoma. Najdeni ostanki dokazujejo, da gre za prometnico, ki je obstajala že v 1. stoletju, v 2. stoletju je bila nato dvignjena in prilagojena novim razmeram v kasnejših stoletjih.

Na jug proti Neviodunu (Drnovo pri Krškem) in dalje proti Sisciji (Sisak) je iz Celeje vodila cesta po Bregu. Na njene ostanke so naleteli ob poglobljanju struge Savinje med Zagradom in Bregom. Kompaktno maso drobnega kamnja, vezanega z apnom, so sledili 200 m v dolžino in 6 m v širino. Sled je držala vse do levega brega Savinje. Potek ceste je še en dokaz, da je bil ta del mesta v prvih stoletjih strnjeno pozidan, reka pa je tekla bolj vzhodno, morda nekje pod Starim gradom.

Kako je tekla cesta v mlajših stoletjih, lahko le domnevamo. Verjetno je morala prečkati reko preko mosta in nato nadaljevati pot tik ob vznožju Miklavškega hriba. Grobišče iz 4. stoletja je ležalo precej bolj zahodno in domnevamo lahko, da je potrebno tudi potek ceste po spremembi struge Savinje iskati zahodno od ceste, odkrite v rečni strugi.

SLEDOVI RIMSKE CESTE CELEIA–POETOVIO V SLOVENSKI BISTRICI

Na nižinskem okolišu Slovenske Bistrice, kjer gre za kratek del ene izmed glavnih prometnih žil v smeri od jugozahoda proti severovzhodu, ki je povezovala Italijo s Panonijo, smo zaradi predvidene gradnje podjetno-obrtnice v letu 2004 opravili sondiranje z namenom preveritve arheološkega potenciala najdišča.

Za dosego ciljev (ugotoviti naravo in globino stratifikacije, zamejitev antičnih gradbenih ostalin oziroma zidanih temeljev rimske stavbe in pomožnih gospodarskih objektov, ugotovitev lege in globine temeljev, natančneje določiti potek trase rimske ceste Celeia–Poetovio ter s prerezom in profili ugotoviti izgradnjo ceste, potek jarkov in globino ostalin ter ugotoviti stopnjo poškodovanosti najdišča) smo izkopali 68 sond različnih velikosti in globin, pri čemer smo se naslanjali tudi na nekatere že ugotovljene podatke iz raziskav leta 1974 (S. Pahič, 1978; S. Pahič, 1983).

Cestišče rimske ceste predstavlja zbita plast večinoma drobnejšega gramoza, ki je ležal nekoliko poglobljen na rumenkasto rjavi glini. Zaradi intenzivne kmetijske rabe zemljišča in svoje razmeroma plitve lege (že od 35 cm dalje pod sedanjo površino) je cesta različno dobro ohranjena. Zasledili smo jo tako v ohranjeni širini 2,10 m (sonda B/1) kot tudi 10,7 m široko (sonda Z/8), ponekod pa se je obdržala le še njena zbita ilovnata podlaga (sonda H/1).

Površina rimske ceste je bila včasih precej vbočena oziroma vdrtja, kar je najverjetneje posledica precejšnje vlažnosti terena in popravil ceste – lahko zaradi poplavljanja in/ali dotrajanosti cestišča, ki so ga

na kritičnih točkah tako sčasoma razširili in zamaknili (sonda A/5, slika zgoraj).

Ob cesti smo ponekod odkrili vzporedne obcestne jarke različnih širin in globin (sonda A/4, B/1), drugod pa verjetno zaradi rahlo dvigajočega terena niso bili potrebni.

Stavbo in rimsko cesto je treba razumeti kot enotno spomeniško celoto, kar pomeni, da smo na tem delu iz pozidave izločili ter za eventualno prezentacijo predvideli stavbo in del rimske ceste, ki teče jugovzhodno ob njej. Na tem območju je možna lokacija zelenih parkovnih površin, po dokončanih sistematičnih arheoloških raziskavah pa tudi ustrezna prezentacija *in situ*.

Na območju novih najdb, ki smo jih odkrili med opravljenimi sondiranj, so pred vsakršno pozidavo oziroma zemeljskimi deli predvidena predhodna zaščitna arheološka izkopavanja. Območje zajema lokacijo ob robu trase rimske ceste proti severozahodu, kjer smo na višjih nekoliko bolj suhih tleh našli ostanke doslej neznane, s kamenjem tlakovane ceste, ki je mogoče okoliš povezovala s Pohorjem kot surovinskim zaledjem (les, marmor ...). V tej sondi (sonda F/3) smo naleteli še na zelo intenzivno črno žganino v večjih strnjenih lisah (slika spodaj), vrh in znotraj teh pa na veliko grud žlindre, nekaj železnih predmetov in rimskih lončenih odlomkov, kar vse bi lahko govorilo za rimskodobne kovaške delavnice.

LITERATURA

S. PAHIČ, 1978: Najdbe z rimske ceste Slovenska Bistrica-Pragersko, Arh. vest. 29, 129 ss

S. PAHIČ, 1983: Die Erforschung der Römerstrassen im nordöstlichen Slowenien, Arh. vest. 34, 247 ss

RAZISKAVE RIMSKE CESTE V SLOVENSKI BISTRICI-TPC INTERSPAR

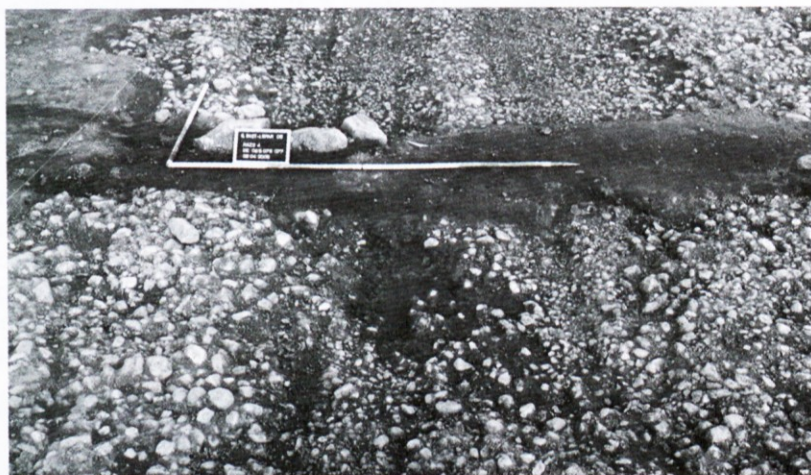

Razširitev 1. Tloris rimske ceste.

S pomočjo podatkov o poteku rimske ceste na tem območju, pridobljenimi z raziskavami v preteklosti, in samem poznavanju antičnega prostora v Slovenski Bistrici in okolici je ZVKDS OE Maribor leta 2005 izvedel arheološka sondiranja in natančnejšo raziskavo antične ceste Celeia–Poetovio na območju bodočega objekta TPC Interspar Slovenska Bistrica.

Raziskali smo rimsko cesto v treh razširitvah, ki smo jih pozneje prekopali z dvema sondama.

Rimsko cesto smo raziskali v dolžini 13,42 m. Največja širina rimske ceste v tlorisu je 11,72 m, najmanjša širina v tlorisu je 6,52 m. Največja debelina ceste v profilu je bila 0,31 m. Sestavljena je iz vrhnje plasti, meljaste sivorjave ornice (0–50 cm), pod njo leži poškodovana površina rimske ceste, ki jo sestavljajo prodniki in lomljenci različnih velikosti ter rjav meljast pesek. Vidna je slabše ohranjena prva faza cestišča in dobro ohranjena najmlajša, druga faza rimske ceste, ki je uporabljala še velik del cestišča prve faze. Cesta je bila na tem delu že v rimskem času vsaj v posameznih odsekih popravljena. Natančnejša datacija faz zaradi pomanjkanja najdb ni mogoča.

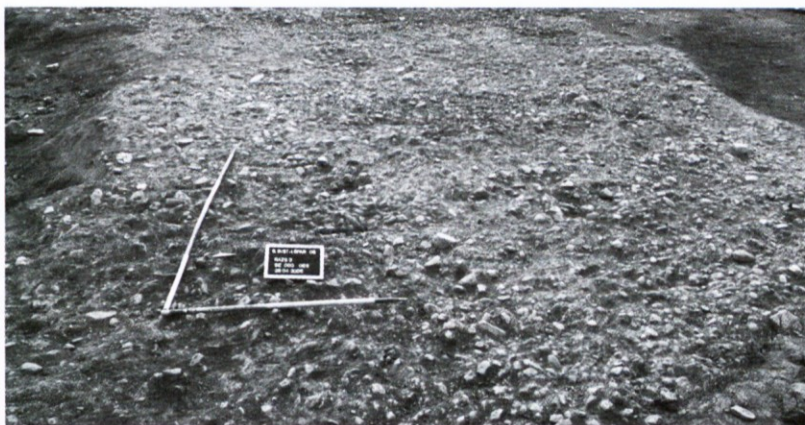

Razširitev 2. Rimska cesta z dobro vidnimi kolesnicami.

Rimsko cesto smo raziskali v dolžini 26,14 m. Največja širina rimske ceste v tlorisu je 12,23 m, najmanjša širina v tlorisu je 6,92 m. Sestavljena je iz vrhnje plasti, meljaste sivorjave ornice (0–40 cm), pod njo leži uničena površina rimske ceste. Površina ceste je sestavljena iz prodnikov in lomljencev različnih velikosti. Na sami rimski cesti smo naleteli tudi na dobro ohranjene kolesnice v dolžini 9,47 m oziroma v dolžini 5,86 m.

Rimsko cesto smo raziskali v dolžini 18,09 m. Največja širina rimske ceste v tlorisu je 12,64 m, najmanjša širina v tlorisu je 6,04 m. Največja debelina ceste v profilu je bila 0,24 m.

Sestavljena je iz vrhnje plasti, meljaste sivorjave ornice (0–50 cm),

Razširitev 3. Rimska cesta.

pod njo leži poškodovana površina rimske ceste, ki jo sestavljajo prodniki in lomljenci različnih velikosti ter rjav meljast pesek. Pod cesto smo odkrili rumenorjavo plast glinastega melja s prodniki in zelo temno sivo plast meljaste gline.

Z arheološkimi raziskavami smo odkrili dobro ohranjeno traso rimske ceste Celeia–Poetovio. Skupna dolžina raziskane ceste znaša 57,65 m. Največja višina nasutja ceste znaša do 0,31 m.

Cesta je bila sestavljena iz prodnikov različnih velikosti. Njena površina je bila dobro utrjena predvsem z drobnejšim prodom. Zgrajena je bila na geološki osnovi-psevdogleju. Jugovzhodni rob ceste se je zaradi uporabe na raziskanem odseku sčasoma delno posedel, zato so cesto ponovno utrdili z novim nasutjem iz proda (cestišče iz druge faze). Zaradi pomanjkanja najdb je časovni razpon med prvo in drugo fazo nemogoče določiti. Ugotovimo lahko, da je šlo najverjetneje le za obnovo cestišča na posameznih manjših odsekih.

Lokalno je bila cesta še površinsko utrjena z drobnejšim prodom. Na delu ceste v razširitvi 2 smo odkrili kolesnice z medsebojno razdaljo, podobno razdalji med kolesi rimskega voza.

V profilih, ki smo jih naredili preko ceste, smo neposredno pod cesto naleteli na temno sivo plast, posledico naravnih procesov spiranja manjših delcev vertikalno skozi cestišče oziroma uničevanje ceste na njenih robovih. Profili so tudi dokazali, da je bilo cestišče praviloma rahlo napeto zaradi odvodnjavanja.

Najdbe z območja ceste

Na trasi rimske ceste smo poleg novodobnih najdb odkrili tudi najdbe iz antičnega obdobja: jagodo iz steklene paste, železno os, obroč iz bronaste žice z okrasom valovnice in večjo količino antičnih fragmentov keramike ter gradbenega materiala.

Med raziskavami na lokaciji Slovenska Bistrica–TPC Interspar smo z arheološkim sondiranjem uspešno natančno zamejili pozicijo rimske ceste. Z dodatnimi razširitvami smo natančneje raziskali rimsko cesto Celeia–Poetovio v vsej njeni širini in ohranjeni dolžini na tej lokaciji. Ob robovih ceste smo naleteli na jasne sledove vpliva ceste na neposredno okolico in potrdili ugotovitve S. Pahiča, da na tem delu cesta ni imela obcestnih jarkov. Sledi kolesnic nam samo dodatno potrjujejo, kako aktivno je bilo dogajanje na cesti najvišjega reda.

RIMSKA CESTA MED PRAGERSKIM IN GODENINCI

Trasa Celeia-Poetovio-Savaria

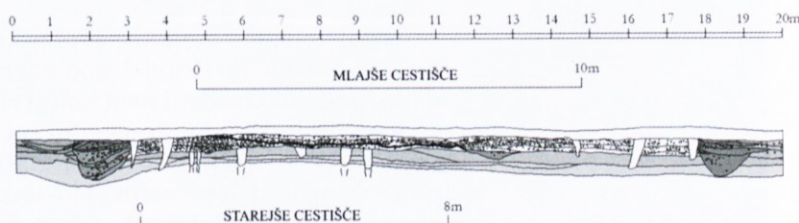
I Pahič Stanko, K poteku rimskih cest med Ptujem in Središčem, Arheološki vestnik XV – XVI, Ljubljana 1964-65, 283-320. Doslej neraziskan odsek rimske ceste Celeia – Poetovio, Razprave VI, Ljubljana 1969, 311-361.

Potek odseka trase rimske itinerarske ceste (via publica) Celeia-Poetovio-Savaria med Pragerskim in Godeninci, kjer cesta prestopi sedanjo slovensko-hrvaško mejo, je raziskoval in s sondiranjem dokazal že S. Pahič.¹ Arheološka zaščitna izkopavanja so jo med letoma 2000 in 2005 na nekaterih delih njenega poteka, predvsem z odprtjem večjih površin, v prostoru ožje definirala in podala vrsto spoznanj o njeni izgradnji v odnosu do geološke podlage kot do drugih, predvsem več ali manj sočasnih naselbinskih in grobiščnih struktur, znotraj katerih ali ob katerih je kot ena najpomembnejših antičnih infrastrukturnih komunikacij potekala. Kot kaže sedanje vedenje o podobi historične pokrajine med Pragerskim, Ptujem, Ormožem in Godeninci, se je njena izgradnja v dobršni meri naslonila na staro uhojeno trgovsko pot – jantarno cesto, predvsem tudi zaradi ugodnega prehoda čez reko Dravo na Ptuju. V članku bom na kratko predstavila nekaj rezultatov arheoloških raziskav na posameznih točkah odseka obravnavane trase rimske ceste.

Pragersko – arheološko najdišče Zadruga

Pred izgradnjo priključka Pragersko na zahodnem delu obvoznice Pragersko na odseku hitre ceste Slovenska Bistrica-Ormož je bilo spomladi 2004 izvedeno arheološko sondiranje na trasi rimske ceste Celeia-Poetovio, na parc. št. 979/1 k. o. Sp. Polskava, v fazi izgradnje novih cestišč pa arheološki nadzor, pri katerem so bili na severni strani rimske ceste odkriti naselbinski ostanki iz bronaste dobe, na

Pragersko - arheološko najdišče Zadruga. Profil rimske ceste Celeia-Poetovio na parc. št. 979/1 k.o. Sp. Polskava. Sondiranje 2004.

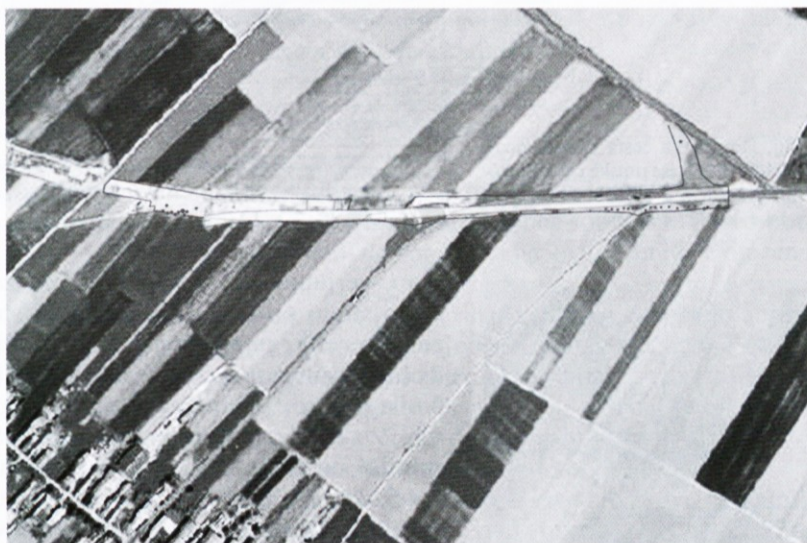

južni strani pa naselbinska plast rimskodobnega zaselka. Presek čez rimsko cesto je pokazal značilno izgradnjo na mokrih tleh Dravskega polja, na levem obrežju potoka Polskave. Rimskodobni graditelji so po odstranitvi ruše, oblikovanju rahlo vpetega terena in izkopu obcestnih jarkov za odvodnjavanje mokrotna zemljena tla v trasi utrdili z navpično zabitimi krajšimi lesenimi piloti s premerom od 15 do 30 cm in jih prekrili z gramoznim nasutjem v širini do 8,5 m. Izredne naravne razmere v vodnem območju in ob intenzivni uporabi cestišča v takratnem času so najbrž terjale korenito popravilo in utrjevanje cestišča, kar je razvidno iz dodatno zabitih pilotov in kolov ob robu novega, približno 9 metrov širokega prodnatega cestišča in pogobljenih jarkov ob strani. Od tega cestišča sta se kljub srednje-novoveškemu intenzivnemu preoravanju polja ohranili še dve prodnati nasutji z nekaj sledovi kolesnic.

Arheološko najdišče Med cestami. Potek rimske ceste Celeia-Poetovio skozi rimsko naselbino in grobišča. Arheološko zaščitno izkopavanje 2002-2004 na vzhodnem delu pragerske obvoznice pri Šikolah. Foto: M. Lubšina-Tušek.

Šikole – arheološko najdišče Med cestami

Pri arheoloških zaščitnih izkopavanjih v letih 2002/2003 na vzhodnem delu pragerske obvoznice na odseku hitre ceste Slovenska Bistrica-Ormož in arheološkem nadzoru izgradnje njenega priključka pri Šikolah v letu 2004 je bila delno površinsko in delno s sondami dokumentirana trasa rimske ceste Celeia-Poetovio, na dolžini približno 600 m. Tik severno ob njej so bili odkrite ostaline bronastodobne in rimskodobne naselbine (Pultovia). Na severozahodni strani, kjer je cesta pripeljala v naselje, je bil izkopen del keltskega in rimskodobnega grobišča, na jugovzhodni strani pa, v njenem izteku iz naselja,

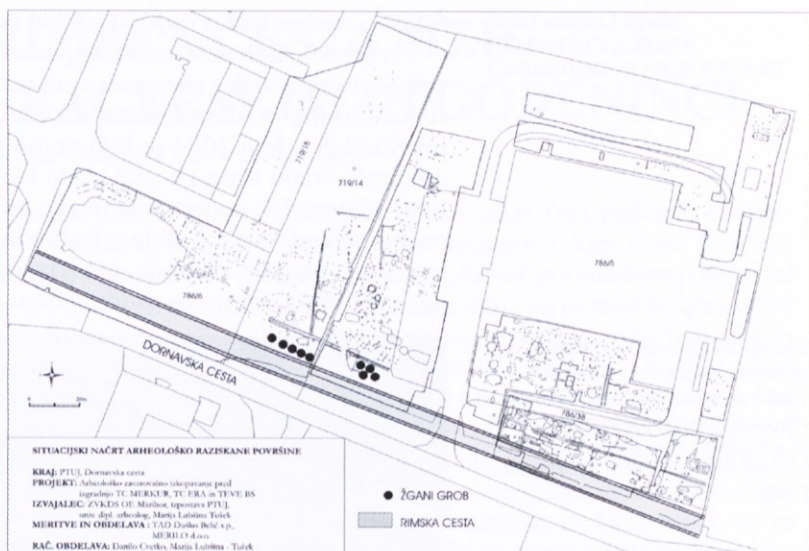

v smeri proti približno 15 km oddaljeni Poetovion, del rimskega urbaniziranega grobišča z grobnimi parcelami. Presek čez rimsko cestišče na severozahodni strani je pokazal rahlo vpeto gramozno nasutje v širini 6 m. Na južnem robu je bilo omejeno z 2,5 m širokim dvojnimi jarkom, na severnem pa s plitvo in 0,5 m široko poglobitvijo, ki je ločevala približno 5 m široko prodnato nasutje odcepa poti v naselje oziroma, gledano v celoti, razmejevala razširjeno cestišče skozi naselbino. Tik vzhodno od naselja se je cestišče spet zožilo na približno 6 m širine z do 1,5 m širokimi in 0,5 m globokimi obcestnimi jarki in dobro vidnimi kolesnicami znotraj še ohranjenih petih prodnatih nasutij. Pri dobršnem delu površinskega odkopa cestišča, predvsem skozi naselbino, je bil v produ najden najrazličnejši material: deli železnih žebeljev, dve železni podkvi, ingot brona, kosi lončenih posod in opek, s katerimi so zapolnili blatne cestne luknje idr.

Ptuj – Dornavska cesta (Rogoznica)

V teku arheoloških zaščitnih izkopavanj v letih 2004 in 2005 ob Dornavski cesti v severovzhodnem delu Ptuja, na parc.št.786/6, 719/14, 786/5 in 786/38 vse k. o. Rogoznica, je bil površinsko odkopan, sondiran in ožje v prostoru definiran 250 m dolg odsek trase rimske ceste Poetovio-Savaria. Tik severno ob cestišču je bila odkrita prazgodovinska in rimskodobna naselbina z delom rimskodobnega grobišča, prve urbane strukture severovzhodno od Petovione. Velika raziskana površina kaže na eni strani razmerja med glavno cestno komunikacijo, ureditvijo grobišča v ozkem obcestnem pasu in organizirano nasel-

Ptuj, Dornavska cesta (Rogoznica), 2004/05. Del trase rimske ceste Poetovio-Savaria z grobiščem in delom rimske naselbine ob njej.

Spuhlja-Gajke, 2002. Arheološki predmeti, najdeni v gramoznem nasutju rimske ceste: železen čevljar za kopito, bronast razdelilec jermenov za vaje pri vpregi, del bronaste aplikacije v obliki lista in deli keramične oljenke. Foto: M. Lubšina-Tušek

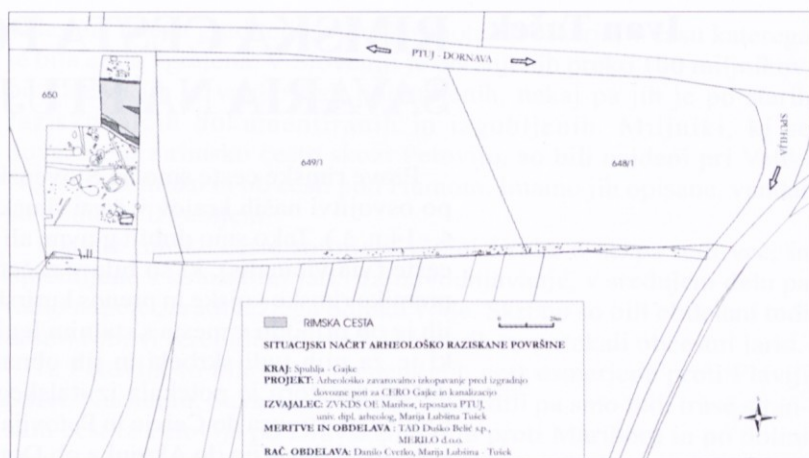
2 Arheološka zaščitna izkopavanja na arheoloških najdiščih Zadruga in Med cestami na odseku pragerske obvoznice, na Rogoznici in na območju Spuhlje je izvajala arheološka ekipa ZVKDS OE Maribor. Izpostave na Ptuj. Kot vodja arheoloških izkopavanj se na tem mestu vsem sodelavcem zahvaljujem za poštreno delo tako na terenu kot pri kabinetni obdelavi.

bino, verjetno tudi z napajališčem za živino v zahodnem delu, na drugi strani pa širšo, več ali manj strnjeno poselitev podeželskega zaledja velikega provincialnega središča. Preseki cestišča kažejo do 7 ohranjenih gramoznih nasutij v širini 6 do 8 m na prodnato zemljeni podlagi in do 1,20 m široke ter 0,5 m globoke obcestne jarke ob robovih. V vzhodnem delu poteka cestišča je bilo pod njim ugotovljeno starejše cestišče, datirano z bronastim novcem polovičarjem, ki je potekalo približno 2 m južneje. Najdiščna situacija kaže, da se je cestišče z uporabo in popravili prestavljalo v sorazmerju z naselbino ob njem. Površinsko čiščenje ceste je pokazalo vrsto kolesnic, po katerih se lahko posredno sklepa razdalja osi nekaterih vozov (0,6 – 0,8 – 1 – 1,2 m). V gramoznih nasutjih je bilo najti raznovrstne rimskodobne predmete, ki so bili na nekdanjem cestišču izgubljeni ali namerno odvrženi: deli železnih in bronastih žebličkov, obročkov, zatičev, okovja, nož, kosi keramičnega in steklenega posodja itd.

Spuhlja – Gajke

Južno ob krajevni cesti Ptuj-Dornava je bil v letu 2002 pri arheoloških zaščitnih izkopavanjih² pred izgradnjo nove dovozne ceste za Center za ravnanje z odpadki – Cero Gajke, na parc št. 650 k. o. Rogoznica, dokumentiran del itinerarske rimske ceste Poetovio-Savaria z odcepom v novoodkrit rimskodobni zaselek ob njej. Glavno cestišče, zaradi stalnega preoravanja polja ohranjeno le še v enem gramoznem nasipu v širini 8,5 m na sivorjavi zemljeno prodnati geološki podlagi, je bilo omejeno s plitvima in čez 2 m širokima obcestnima jarkoma. V vzhodnem delu je konična zajeda jarka ločila razširjeno cestišče in proti jugovzhodu usmerjen cestni odcep s 6,5 m širokim gramoznim nasutjem v dveh slojih. Neposredno na robove obcestnih jarkov so se navezovali ostanki naselbine, katere del je bil jugovzhodnejše od tod, dokumentiran tudi v letu 2005 pred izgradnjo povezovalne kanalizacije za Cero Gajke. Možno je, da odcep od glavne rimske ceste ne pomeni le dovoza v vicus, ampak nakazuje potek krajevne ceste na jugovzhodno ptujsko polje v smeri današnjega Borla in prehodnega območja Haloz. Pri čiščenju gramoznega zasutja ceste sta bila med drugimi predmeti najdena tudi bronast dvojni obročast okov oziroma

Puhlja – Gajke, 2002 in 2005. Del
trase rimske ceste Poetovio–Savaria z
odcepom v rimskodobni zaselek ob
njej.

razdelilec jermenov za vajeti pri vpregi in železen kopitni čevelj (sandal) z zavihki, starejšega tipa. Takšne in podobne so vlečnim, tovornim živalim in tudi konjem natikali na kopita, kadar so to zahtevale otežene terenske razmere.

Pomembne rezultate k poznavanju rimskodobnih cestišč je doprineslo tudi arheološko zaščitno kopanje Pokrajinskega muzeja Ptuj v letu 2000 na **Hajndlu**, na odseku hitre ceste Ormož-Gorišnica, tik nad še obstoječo magistralno cesto Ormož-Ptuj. Odkrit je bil odsek trase rimske ceste Poetovio-Savaria v dolžini približno 600 m s širino 6 m.³ Cestišče je bilo slabše ohranjeno zaradi pobočne lege.

Še vedno, česar se vsaj arheolog konservator vedno znova razveseli, pa je dobro ohranjen odsek rimske ceste pod Humom pri **Loperšicah**, med Ormožem in Godeninci. Cestni nasip, prekrit v zavetju gozda, v svojem nedrju nemo skriva svoje tisočere zgodbe davno minulih časov in le upati je, da bo tako čim dlje v prihodnost tudi ostalo.

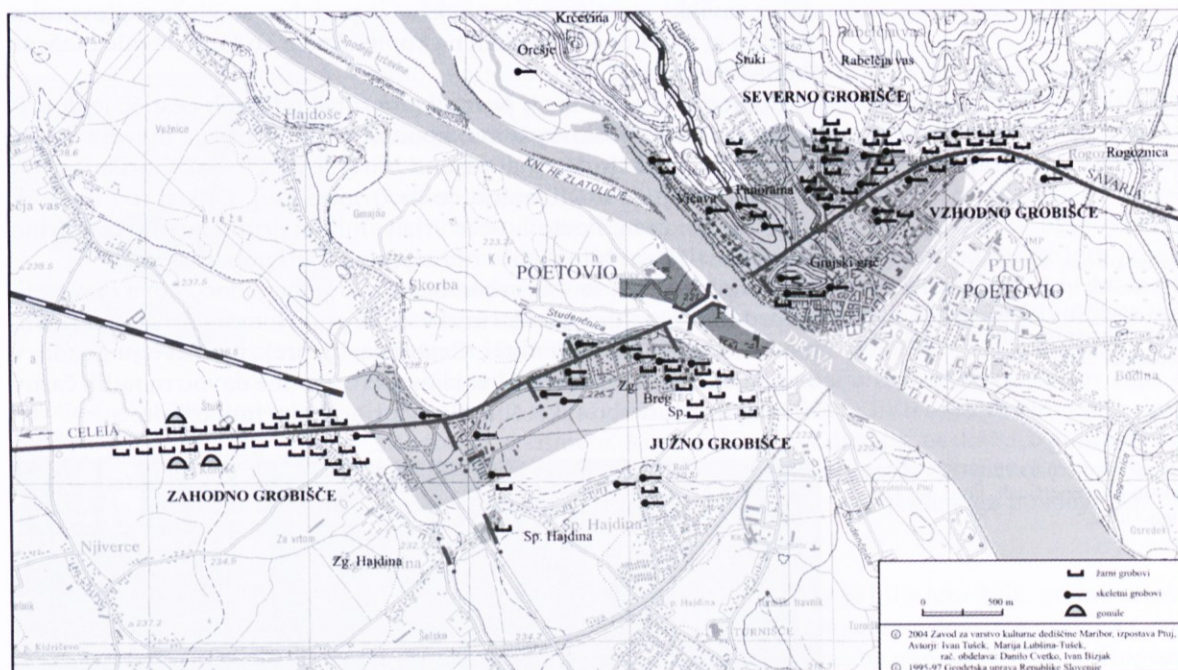
3 Žižek Ivan, Poročilo o zaščitnih
arheoloških izkopavanjih na arheološ-
kem najdišču Hajndl, na trasi hitre
ceste Gorišnica-Ormož, Maribor,
december 2000.

Dobro ohranjen nasip rimske ceste v
gozdu pri Loperšicah. Foto: M. Lub-
šina-Tušek.

RIMSKA CESTA POETOVIO– SAVARIA NA PTUJU

Prave rimske ceste smo na Slovenskem dobili šele v 1. stoletju ali po osvojitvi naših krajev v času rimskega cesarja Avgusta (63 pr. n. št.–14 n. št.). Tako smo dobili glavne ali javne (via publica) in stranske ceste (via vicinalis), ki so bile v začetku izrednega pomena za hitre premike rimske vojske in prenos kurirske pošte (via militaris). Gradila jih je ob prihodu v mesta s stalnim legijskim taborom rimska vojska, ki je za njih tudi skrbela in jih obnavljala. Glavna prometnica po našem prostoru je potekala iz italškega sveta ali od Akvileje preko Emone in Atransa do Celeje in Petovija ob Dravi ter naprej v panonski svet skozi Savarijo do Akvinka ob Donavi. Prav izven Petovija pa se je od le-te odcepil krak ceste na vzhod v Slavonijo proti Mursi in Sirmiju.

Potek rimske ceste skozi Poetovijo.

Te cestne povezave so kasneje postale izrednega pomena za trgovino in s tem prevoze raznih izdelkov proti severu in vzhodu ter obratno, postale pa so kljub močni keltski tradiciji tudi glavne smeri rimske kolonizacije naših krajev. Ob njih so nastajale ville rustike, gomilna in plana grobišča ter so služile prevozu gradbenih materialov (marmor, peščenec, glina) do obdelovalcev. Takim prevozom pa so služile predvsem stranske ceste (marmor s Pohorja), ki pa so bile pomembne tudi za hiter prenos pošte in ob katerih je bilo veliko prekladalnih mest, cestne postaje (mansio) za preprego konj in prenočevanje popotnikov ter kurirsko pošto v vojaške in državne namene.

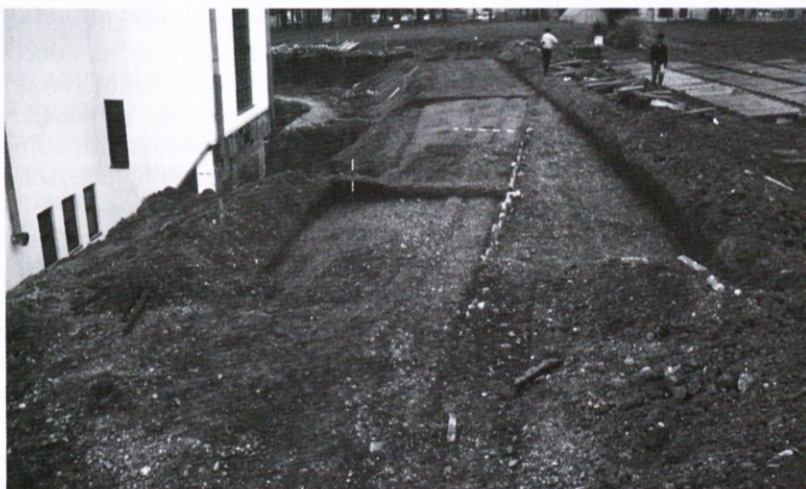
Ob cestah so stali tudi miljniki, izklesani okrogli kamniti stebri do višine 2 m in premera do 50 cm, ki so napovedovali razdalje do sledečih večjih mest ali do cestnih postaj, na njih pa so bila tudi

vklesana imena graditelja, vojaške enote ali cesarja, v času katerega je bila cesta zgrajena. V Sloveniji je ohranjenih preko 100 milnikov, od katerih jih je veliko tudi polomljenih, nekaj pa jih je po starih raziskovalcih dokumentiranih in izgubljenih. Miljniki, ki se povezujejo z rimsko cesto skozi Petovijo, so bili najdeni pri Veliki Nedelji, Ormožu in ob cesti pod Humom. Imamo jih opisane, vendar so trenutno izgubljeni.

Glavne rimske ceste so bile v večini široke 6 m, pa tudi več, in opremljene s stranskimi jarki za odvodnjavanje, v srednjem delu pa rahlo napete zaradi lažjega odtoka vode. Skrbno so bili obdelani tudi cestni robovi (crepidines), vzdolž katerih so potekali obcestni jarki.

Iz Petovija so bile trase pomembnih cest usmerjene proti Flaviji Solvi, Karnuntu, Savariji in Mursi. Zasledili pa smo tudi trase stranskih cest iz Petovija po Dravskem polju proti Mariboru in po dolini Drave čez Dravograd v Virun, iz Petovija čez Sodince proti Vidmu pri Ptuj, pa proti Cirkovcem in Lovrenca na Dravskem polju skozi Lancovo vas do Tržca, čez Vurberg in Kungoto v Plač in čez Spuhljo in Stojnce proti Zavrču, pa še iz Petovija proti Stražgojnci, Hočam in Mariboru do Flavije Solve (Lipnice) in naprej proti severu. Največ sledov teh cest je preučeval in dokumentiral ob dolgoletnem topografskem delu arheolog in kustos Pokrajinskega muzeja v Mariboru, Stanko Pahič.

Ob razširitvi izkopa na vrtu Bolnišnice dr. J. Potrča v Ptuj smo odkrili 1989. leta del trase rimske ceste Petovijo - Savarija, katere del (v dolžini okoli 8 m) smo po odkopu in dokumentiranju pripravili za prezentacijo »in situ«.

Bolnišnica dr. J. Potrča, 1990: pogled na rimsko cesto Poetovio-Savaria z vzhoda: foto: I. Tušek.

Tako naj bi rimska cesta skupaj s kamnitimi pokrovi pepelnice in sarkofagom ter nekaterimi marmornimi rimskimi oltarji (Fontanu in Nimfam, Marmogiju) bil zametek novega arheološkega parka v ptujski bolnišnici, kar naj bi se pričelo uresničevati leta 2004 ob 130. obletnici Splošne bolnišnice v Ptuj. Rimska cesta v širini 6 m je bila večplastno nasuta iz nabitega gramoza, odkrili pa smo jo v dolžini 19 m. V izkopanem jarku za vodovodno cev proti bolnišniškim vrtovom smo lahko do enega metra globoko sledili nabitem gramoznim plastem kot osnovi rimske ceste, v profilu pa je bilo vidno večkratno utrjevanje in popravljanje cestišča. Na gramozni površini

Prezentirana rimska cesta ob Splošni bolnišnici dr. Jožeta Potrča na Ptuj, 2000; foto: I. Tušek.

LITERATURA:

- M. Abramič: Poetovio. Ptuj 1925.
V. Skrabar: Stara ledinska karta v ormoškem gradu. ČZN XXX. Maribor 1935.
J. Klemenc in B. Saria: Blatt Ptuj. Beograd – Zagreb 1936.
S. Pahič: K poteku rimskih cest med Ptujem in Središčem. AV 15-16, 1964-65. Ljubljana 1965.
S. Pahič: K pedslovenski naselitvi Slovenskih gor in Pomurja. Svet med Muro in Dravo. Maribor 1968.
S. Pahič: Doslej neraziskan odsek rimske ceste Celcia - Poetovio. Razprave VI., Ljubljana 1969.
Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana 1975.
I. Curk: Rimljani na Slovenskem. DZS, Ljubljana 1976.
S. Pahič: Rimska cesta. Avtorjeva samozaložba. Pokrajinski muzej Maribor 1987.
Enciklopedija Slovenije 2. Ce - Ed. MK, Ljubljana 1988.
B. Aubelj: Antična imena po slovensko. Modrijan, Ljubljana 1997.
S. Pahič: Topografski zapiski 1956 – 1960. Avtorjeva samozaložba. Pokrajinski muzej, Maribor 1998.
I. Tušek: Arheološka zaščitna izkopavanja na prizidku h ginekološko – porodnem oddelku Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča na Ptuj v letih 1989 do 1991. Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj 1874 - 2004. Ptuj 2004.

so bile lepo vidne večkrat popravljane kolesnice, ki so jih v gramozu pustila kolesa težko otovorjenih rimskih tovornih vozov.

V srednjem delu ceste je bila prav pred vhodom na dvorišče obrtniškega objekta, ki je imel na sredini vodnjak (na načrtu V – 2), linija pokončnih lomljenih peščenih kamnov, ki vizualno delijo rimsko cesto na dve polovici. Vodnjak je bil vkopan v rumeno neprepustno ilovnato plast, ki se na globini preko treh metrov konča na gramozni plasti, skozi katero je tudi v času arheoloških del na terenu pritekala voda.

Linija pokončnih lomljenih kamnov, ki deli cestišče glavne ceste na dovoz k obrtniški delavnici, je nedvomno mesto, kjer so natovarjali tovarne vozove s keramičnimi izdelki ali opeko in so nato težko otovorjene vozove povlekli na cesto proti zahodu v italški (Celeji, Emoni, Akvileji in naprej) ali proti vzhodu v panonski svet (Savariji in naprej proti Donavi ali na odcepu izven Petovija proti Mursi). Lončarski in opekarski mojster je tako lahko s svojimi izdelki zadovoljeval potrebe tako province Norika kot Panonije.

Na vsaki strani pokončnih lomljenih kamnov so bile v gramozni podlagi vidne po štiri globoke kolesnice, ki so bile široke 8 do 10 cm in globoke do 5 cm. Osa razdalja med kolesi teh težko otovorjenih vozov je bila 80 cm. V zasipu ob cesti smo našli dva bronasta novca cesarja Konstantina I., na cestišču pa v gramozu del bronastega okovja, ki je bil na tem mestu izgubljen in je nedvomno sodil h konjski opremi (razdelilec za usnjene jermene).

Cestna povezava med italškim in panonskim svetom preko Petovija ni presenetljiva, saj sta že prva in druga v Petoviju nameščeni rimski legiji (legija VIII. Avgusta in legija XIII. Gemina) poskrbeli za varen prehod čez reko Dravo. Le - ta je bila v prvi polovici 1. stoletja mejna linija rimskega imperija, kateremu je bila dobra cestna povezava ob osvajalnih pohodih rimske vojske proti Panoniji in Donavi nujna. Dobre cestne povezave med zahodnimi in na novo osvojenimi vzhodnimi kraji v času cesarja Trajana in njegovih naslednikov pa so v dokaj mirnem času 2. in 3. stoletja koristile razcvetu trgovine med rimskimi provincami. Vse to je neposredno vplivalo tudi na hiter razvoj obrtništva v večjih provincialnih mestih, kakršen je bil Petovijo, v katerem je bil takrat tudi sedež carine za celoten panonski svet (publicum portorium Illyricum). K temu razvoju obrtniških in trgovskih dejavnosti ter prometa v Petoviju pa je veliko pripomogla dobra cestna povezava zahoda z vzhodom, rodovitna okolica in strateško izredno pomembno križišče poti ter prehoda čez reko Dravo.

RIMSKI MILJNIKI NA DOLENJSKEM

Rimska državna cesta Emona-Neviodunum-Siscia

Glavni viri za potek rimskih državnih cest, med katere sodi tudi cesta iz Emone proti Neviodunu in Siskiji, so *Tabula Peutingeriana*, itinerariji s sezname obcestnih postaj, miljniki in arheološko dokumentirani ostanki utrjenih cestišč. Identifikacija obcestnih postaj, omenjenih v itinerarijih predstavlja pri tem prvi korak, naslednji je povezava med njimi na podlagi zbranih topografskih podatkov in miljnikov, zadnji pa potrditev posamičnih cestnih odsekov z arheološkimi izkopavanji. V primeru glavne rimske ceste skozi Dolenjsko, ki na nekaterih odsekih teče vzporedno z moderno cesto in z njo delno tudi sovpada, sta prvi dve fazi skoraj zaključeni, manjka predvsem večje število arheološko potrjenih cestišč.

Gradnja in vzdrževanje ceste

Rimska cesta skozi Dolenjsko je bila prvotno tako imenovana vojaška cesta (*via militaris*), kar pomeni, da jo je v fazi postopnega osvajanja zahodnega Balkana zasnovala, trasirala in do neke stopnje tudi zgradila vojska za svoje potrebe - zvezo med tabori in glavnim štabom, oskrbo in kurirsko službo (gl. Šašel, 1977, 459, pos. 466). To se je zgodilo gotovo že v avgustejski dobi, ko je bil ta del današnjega slovenskega prostora vključen v posebno vojaško cono Ilirik, še preden je bila ustanovljena samostojna provinca Panonija. Takrat je bilo na zahodnem in osrednjem Balkanu angažiranih več rimskih vojaških enot, na primer med Tiberijevimi vojaškimi kampanjami v Iliriku med letoma 12 do 9 pr. n. š. ali v času panonsko-dalmatinskega upora v letih 6-9, kar potrjuje tudi zgodnji, v avgustejsko obdobje datirani vojaški tabor v Obrežju, izkopen na trasi nove avtoceste, ob katerem so dobili tudi ostanke rimskega cestišča (Mason, 2003, 203). V avgustejski dobi je bila zgrajena tudi vojaška cesta iz Akvileje preko Julijskih Alp - čez Ad Pirum, Hrušico nad Colom - v Emono,¹ cesti iz Emone na vzhod proti legijskemu taboru v Petovionu in nekoliko južneje skozi Dolenjsko do Siskije, ki je dobila vojaško posadko že med Oktavijanovimi ilirskimi vojnami med letoma 35 in 33 pr. n. š., predstavljata njeno logično nadaljevanje.

Da so rimske ceste na našem ozemlju v tej zgodnji fazi gradile rimske vojaške enote izpričuje tudi zgodovinar Tacit, ki ob opisu upora treh panonskih legij pri Navportu (Vrhnika) po Avgustovi smrti leta 14 n. š. piše, da so bili še pred izbruhom upora nekateri oddelki rimske vojske poslani v Navport z namenom, da bi gradili ceste in mostove ter zaradi drugih del.² Gradnja cest s strani vojaških enot je dokumentirana z napisi v različnih delih rimskega imperija tudi pozneje (gl. seznam pri Horster, 2001, 443-445), vendar je bilo to po vzpostavitvi civilne uprave le izjemno, razen pri vojaških cestah ob limesu.

Pod cesarjem Vespazijanom je bil Neviodun povzdignjen v rang municipija, celoten prostor Dolenjske, verjetno tudi Bele krajine, je postal njegovo upravno območje (gl. Lovenjak, 2003). Z postopno izgradnjo infrastrukture z obcestnimi postajami in administracijo, namenjeni v prvi vrsti državni poštni službi (*cursus publicus*), je cesta pridobila nov status, postala je *via publica*, državna cesta, skrb zanjo

1 Prim. Festus, *Breviarium* VII: *Sub Iulio Octaviano Caesare Augusto per Alpes Iulias iter factum est, Alpinis omnibus victis Noricorum provinciae accesserunt.*

2 Tacit, *Annales* I, 20: *Interea manipuli ante coeptam seditionem Navportum missi ob itinera et pontes et alios usus.*

pa je prešla na lokalno skupnost. Posameznih faz tega procesa ne poznamo, ker nimamo ohranjenih nobenih epigrafskih ali pisnih virov, zato lahko računamo le na rezultate arheoloških izkopavanj.

Tudi po prenosu upravljanja z državnimi cestami na lokalna mestna središča je skozi vso obdobje cesarstva kot vrhovni graditelj cest nastopal cesar, formalno na podlagi svojih pooblastil, ki mu jih je podelil senat (*»imperium maius«*), zato je na miljnikih vedno navedeno njegovo ime in titulatura. Mesta so svojo vlogo pri vzdrževanju cest in infrastrukture na svojem ozemlju poudarila tako, da so ime mesta navedla kot izhodišče za izmero razdalje (Rathmann, 2002, 170).

Zadnja obnovitvena dela na trasi rimske državne ceste skozi Dolenjsko so z miljniki izpričana za leto 201, pri čemer gre verjetno bolj za naključje kot realno stanje. Na cesti iz Celeje proti Petovionu je zadnji znani miljnik datiran v obdobje med letoma 367 in 383 (CIL XVII/4,1, 132).

Cesta v Tabuli Peutingeriani in itinerarijih

Poleg omenjene ceste iz Emone preko Celeje do Petovione je bila cesta skozi Dolenjsko proti Siskiji najpomembnejša antična komunikacija na današnjem slovenskem ozemlju.³ Na obeh cestah je bilo doslej odkritih večje število miljnikov,⁴ omenjeni pa sta tudi v Tabuli Peutingeriani (izd. Weber, 1976) in antičnih itinerarijih (gl. *Itineraria Romana I-II*).

V tako imenovanem Antoninskem itinerariju, rokopisu s konca 3. stoletja, ki temelji na predlogi iz obdobja cesarja Antonina Karakale, so na cesti *Emona-Neviodunum-Siscia* omenjene postaje Pretorij Latobikov (Trebnje), Neviodun (Drnovo) in Kvadrata (nekje na hrvaškem ozemlju) z naslednjimi medsebojnimi razdaljami: od Emone do Pretorija Latobikov 34 milj, od Emone do Nevioduna 65 milj, od Pretorija Latobikov do Nevioduna 31 milj, od Nevioduna do Kvadrata 29 milj in od Kvadrata do Siskije 18 milj (gl. *Itinerarium Antonini* 259, 11).

Še več postaj na tej cesti je vrisanih na Tabuli Peutingeriani, srednjeveški kopiji (12./13. stoletje) antičnega zemljevida iz 4. stoletja, ki je ime dobila po nekdanjem lastniku Konradu Peutingerju iz Augsburga. Tu najdemo naslednje kraje in razdalje (Segment V): *Emona - XVIII - Acervone - XIII - Ad Protorium - XVI - Crucio - XVI - Novioduni - X - Romula - XIII - Quadrata - XIII - Ad Fines - XX - Siscia*. Razdalje iz Emone so po tej karti 18 milj do prve postaje *Acervo*, lokalizirane na Hudo oz. Stransko vas pred Ivančno Gorico, 32 milj do Pretorija Latobikov in 64 milj do Nevioduna. Razdalja od postaje *Acervo* do Nevioduna he preračunano 46 milj (na miljniku iz okolice Hudega – št. 3 na tabeli – navaja 44 milj), razdalja od Pretorija Latobikov do Nevioduna pa 32 milj. Točno na sredi med njima, 16 milj od enega in drugega kraja, je postaja *Crucium*, morda Draga pri Beli Cerkvi (dejanska razdalja do obeh krajev nekoliko odstopa), še posebej glede na rezultate zadnjih raziskav grobišča in naselbinskih ostankov leta 2002 (Križ, 2003a in 2003b). Med Neviodunom in Kvadrato pa je na razdalji 10 milj od Nevioduna *Romula*, ki je na podlagi rezultatov zadnjih izkopavanj na trasi avtoceste lokalizirana v Ribnico (Breščak, 2003).

Nekatere postaje s te ceste omenja tudi Anonimni geograf iz Ravene v delu *Kozmografija* iz 7. stoletja (IV, 20) z nekoliko spremenjenimi imeni: *Atamine* (= Emona), *Acerbo*, *Cruppi*, *Nomiduni*, *Romula*, *Fines* in drugi viri, ki pa za potek ceste ne prinašajo novih podatkov.

3 Pregled čez rimske ceste v Sloveniji z analizo virov je predložil Šašel, ki je cesto *Emona-Neviodunum-Siscia* označil kot cesto IV (ŠAŠEL, 1975). Gl. tudi ŠAŠEL, KOS, 1997, 26-33, LOVENJAK, 1997 in ILSI 1, str. 333-336 in št. 178-200).

4 Za miljnike s ceste *Emona-Celeia-Petovio*, gl. CIL XVII/4,1 št. 106-132.

Zgodovina raziskav

Potek glavne rimske ceste skozi Dolenjsko so v preteklosti opisovali številni avtorji, predvsem na podlagi zunaj vidnih sledi, ki so jih opredelili kot ostanke rimskih cest. Med njimi je treba omeniti predvsem Alfonsa Müllnerja, ki je večkrat prepotoval Dolenjsko in svoje topografske izsledke natančno popisal (gl. Müllner, 1879, 93-106). Leta 1898, v času gradnje železniške proge iz Ljubljane v Novo mesto in Brežice, sta sledove starih rimskih cest v spremstvu starinokopa Jerneja Pečnika zasledovala Anton pl. Premerstein in Simon Rutar in jih podrobno opisala v knjigi o rimskih cestah in utrdbah na Kranjskem (Premerstein-Rutar, 1899, 17-37). Sicer posamezne cestne odseke omenjajo tudi drugi avtorji, traso na poljih pod gradom Hmeljnik, v neposredni bližini najdišča novih miljnikov na karteljevskem klancu, s katerima je potek ceste na tem odseku potrjen, na primer P. Ladislav v reviji Dom in svet (Ladislav, 1891, 223). Na podlagi starejših opisov in zbranih toponomastičnih podatkov je cesto skozi Dolenjsko opisal Truhlar (Truhlar, 1975, 101).

Arheološke raziskave na tej cestni trasi so bile izvedene konec petdesetih let 20. stoletja ob izgradnji hitre ceste,⁵ v še večji meri pa ob gradnji nove avtoceste v zadnjih letih, vendar rezultati v glavnem še niso bili objavljeni.⁶

5 Za posamezna najdišča gl. gesla v leksikonu Arheološka najdišča Slovenije (Ljubljana 1975).

6 Na kratko so posamezna najdišča predstavljena v katalogu *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih* (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana 2003. Gl. tudi prispevke v tem zborniku.

Miljniki

Miljniki so bili postavljeni le ob rimskih državnih cestah, na njih pa poleg imen in titulature rimskih cesarjev, ki so bili formalno odgovorni za stanje cestne mreže, srečamo tudi podatke o izvedenih delih in o razdalji od nekega izhodišča (*caput viae*), ponavadi lokalnega upravnega središča, v rimskih miljah (gl. Schneider, 1935 in Rathmann, M., 1999). Zaradi svoje teže – številni merijo čez 2 metra –, miljnikov v poznejših obdobjih pogosto niso prevažali daleč, včasih so se ohranili celo na mestu, kjer so stali v antiki. Tako je bilo z miljnikom iz Čateža (št. 25), ki je bil leta 1958 odkrit ob miniranju useka v Čateški grič, kjer so ob naknadnem arheološkem izkopavanju poleg ostankov cestišča ugotovili tudi njegovo ležišče (gl. Petru, 1960-1961, 28, sl. 1-3) in kot kaže tudi z dvema novima s karteljevskega klanca (št. 10 in 11). Čeprav vsi miljniki niso bili najdeni v neposredni bližini cestne trase, jih lahko z veliko verjetnostjo pripišemo ravno tej cesti. Skupaj z novimi jih poznamo 27, pri 16 so v večji ali manjši meri ohranjeni tudi napisi, na enem deli dveh napisov iz različnih obdobj.

Vsi miljniki, pri katerih so se ohranili napisi in jih je bilo mogoče datirati, so bili postavljeni ob obnovitvenih delih na tej cestni trasi, izvedena so bila v treh različnih časovnih obdobjih:

- pod Antoninom Pijem v letih 139-141 (7 miljnikov),
- pod Markom Avrelijem in Lucijem Verom leta 161 (2 miljnika),
- pod vladavino Septimija Severa in njegovih dveh sinov, Karakale in Gete, v letu 201 (8 miljnikov).

Miljniki Antonina Pija

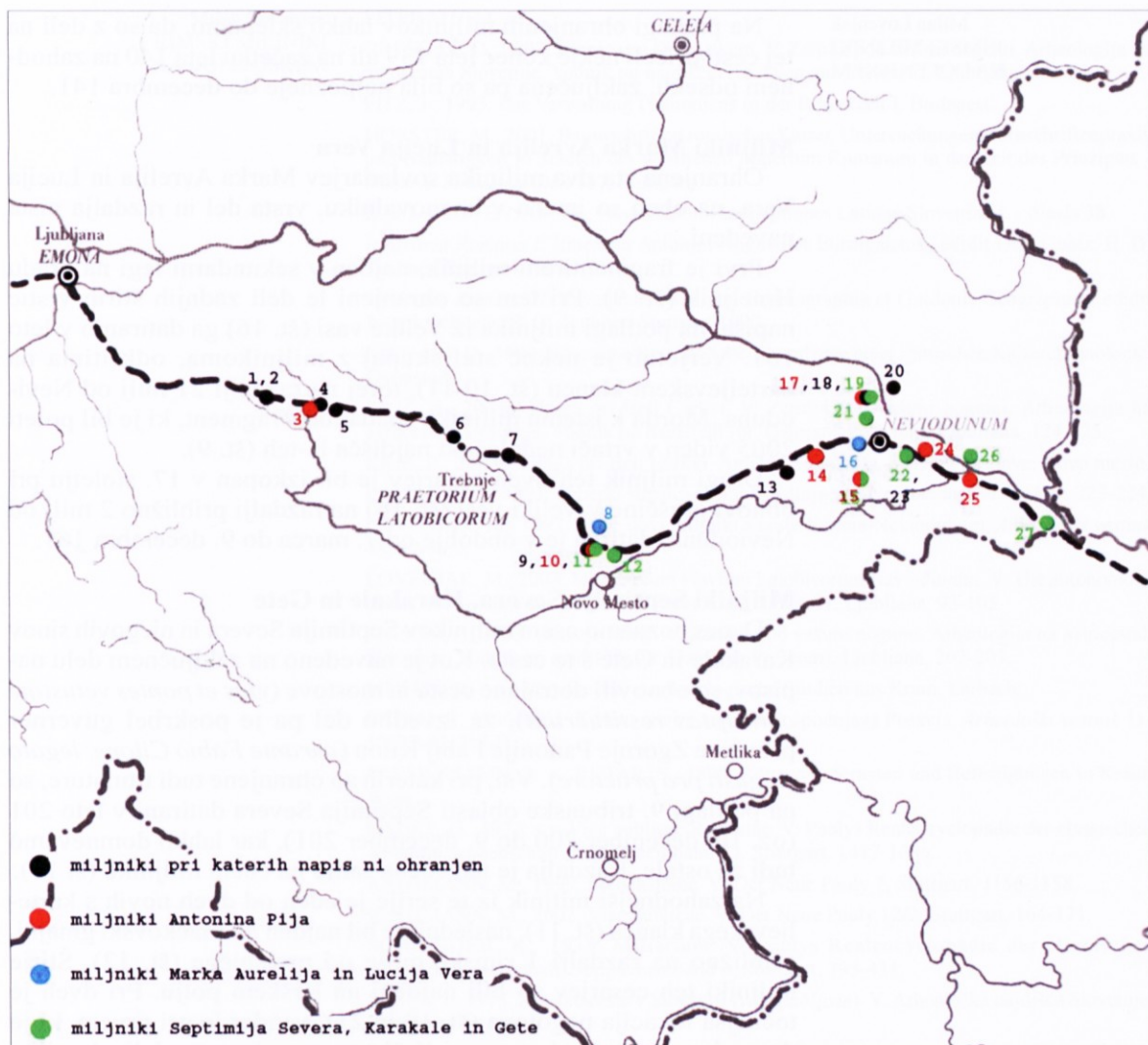
Danes poznamo sedem miljnikov Antonina Pija s te ceste, njegovo ime je na vseh vklesano v rotilniku, vrsta del, ki so bila takrat opravljena ni navedena. Z izjemo miljnika iz Čateža je pri vseh, pri katerih je ohranjen tudi spodnji del napisa, razdalja merjena od Nevioduna.

TABELARNI PRIKAZ MILNIKOV

Najdišče	Današnja lokacija	Napis	DATAČIJA	LITERATURA
1. Stari trg pri Višnji gori	izgubljen	uničen		ILSI 1, 178
2. Stari trg pri Višnji gori	izgubljen	uničen		ILSI 1, 179
3. Hudo, Ivančna gorica	Narodni muzej Slovenije	Imp(eratoris) Caes(ars) T(it) A(e)li / Hadrian[us] / Antonini A(u)g(usti) P(ri)u[us] / p(ontifris) m(aximu), p(atris) p(atris), co(n)s(ulis) III, d(es)ignati III, / tribo(unicia) p(otestate) III. / [N]evrodun[us] / [m]ilia p(assuum) XXXVIII.	december 139 - januar 140	ILSI 1, 180
4. Ivančna gorica	Ivančna gorica	uničen		ILSI 1, 181
5. Vrhopolje pri Šentvidu	Ivančna gorica	uničen		ILSI 1, 182
6. Kamni potok	Trebnje	uničen		ILSI 1, 183
7. Jezero pri Trebnjem	Jezero pri Trebnjem	na ohranjenem delu miljnika ni napisa		ILSI 1, 184
8. grad Hmeljnik	Dolenjski muzej Novo mesto	 / [divi Anton]ni fili / [divi Hadria]ni nepo[tes] divi Trajani Par[thici] pronepo[tes] divi / 5 [Nervae abnepo]tes.	161 (?)	ILSI 1, 185
9. karteljevski klanec	zasut na mestu odkritja	na vidnem delu miljnika ni bilo črk		gl. tu članek Lovenjak/Bavec
10. karteljevski klanec	ZVKD OE Novo mesto	Imp(eratoris) Caes(ars) T(it) Ael[ius] / Hadrian[us] / Antonini Aug(usti) P(ri)u[us], p(ontifris) m(aximu), / p(atris) p(atris), co(n)s(ulis) II, d(es)ignati III, / tribo(unicia) p(otestate) III. / Nevrodun[us] m(ilia) p(assuum) / XXI.	december 139 - januar 140	gl. tu članek Lovenjak/Bavec
11. karteljevski klanec	ZVKD OE Novo mesto	[Imp(erator) C]aes(ar) L(ucius) S(e[ptim]us S(e[ver]us P[ius] P[er]ti[n]ax Aug(ustus), A[ugustinus]), / [A]diab(enicus), Par[thicus] m(aximus), / [p]ontifex m(aximus), tribo(unicia) / [p]otes[te]ate VIIII, imp(erator) XI, / [co(n)s(ul) II, p]roco(n)s(ul), p(ater) p(atris) / [et Imp(erator) Cae(sar)] M(arcus) Aure[lius] Antonin[us] / [P]ius Aug(ustus) Felix, tribo(unicia) / [p]otes[te]ate IIIII, p]roco(n)s(ul) / [et P(ublius) Septimius Geta / Cae(sar)] [v]ias et p[ro]ntes / [v]etustate con[di]uptas / [r]estituerunt cur[ante] Fabio Cilone, leg(ato) Aug(usti) p[ro]o]] p[ro]aetore).	201	gl. tu članek

12.	Mačkovec pri Novem mestu	Dolenjski muzej Novo mesto	201	ILSI 1, 186
			----- / [...c]o(n)s(ul) II, pro[co(n)s(ul), p(ater) p(atinae)] / [et Imp(erator) C]ae(sar) M(arcus) Aure[lius] / [Antonin]us Pius Aug[ustus] Fe[lix], / [tr]ib(unicia) p[otes]t[ate] IIII, p[ro]c[oc(n)s(ul)] / [[et P]ublius Septimius Geta / Caesar] vias et pont[es] / [vetusta]e corrup[as] / [re]stituturunt, / [curante Fabio] Cilone, leg[ato] Aug[usti] / [pr(o)] p[ro]aetore[re].	
13.	potok Mala Račna (pri Gmajni)	izgubljen		ILSI 1, 187
14.	Krakovski gozd	pri gradu Raka	140	ILSI 1, 188
			Imp(eratoris) Cae[sar]is T[er]ti / Aeli H[adriani] / [Ant]oni[us] Aug[usti] P[ri]m[us] / p[ro]ntif[icis] m[aximi], p[ro]p[ri]et[is] p[ro]p[ri]et[is] IIII, co[n]s[ul]is IIII, / [tr]ib(unicia) p[ro]p[ri]et[is] IIII. / [Nev]odun[us] m[axim]us p[ro]p[ri]et[is] [...].	
15.	Veliki Podlog	izgubljen	140 ali 141 in 201	ILSI 1, 189
			1. napis: ... / div[us] ... / Sep[tember] ... / [...]: Hadr[ian]i ... / ----- 2. napis: ----- / vias et p[ro]ntes / [vetustate] corrup[as] / [re]stituturunt ...	
16.	Velika vas	Narodni muzej Slovenije	7. marec - 9. december 161	ILSI 1, 190
			Imp(erator) Caesar M(arcus) / Aurelius Antonin[us] Aug[ustus], trib(unicia) p[ro]p[ri]et[is] / <X>V, co[n]s[ul]is III et Imperator Caesar L[ucius] A[urelius] Verus Aug[ustus], trib(unicia) / p[ro]p[ri]et[is] (ate), co[n]s[ul]is iterum, / divi Antonin[us] filii, / divi Hadr[ian]i nep[otes], divi Traiani Parthici pronepotes, divi / divi (sic!) Nervae abnepotes.	
17.	Krško polje (?) / Leskovec	Leskovec pri Krškem	140 ali 141	ILSI 1, 191
18.	Krško polje (?) / Leskovec	pri Beli cerkvi		ILSI 1, 192
19.	Krško polje (?) / Leskovec	Leskovec pri Krškem	201	neobjavljen
			----- / [re]stit[utur]unt curante / [Fabio] Cilone, leg[ato] Aug[usti] p[ro]aetore[re]. / (scil. A Nevoduno m. p.) I.	
20.	Krško polje (?) / Krško	izgubljen		ILSI 1, 193

21.	Krško polje	izgubljen	Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus / Pius Pertinax [Augustus], / Arab(icus), Adiab(enicus), Parth(icus) / max(imus), pont(ifex) max(imus), tr[ib](unicia) / potest(ate) VIII, imp(erator) X[II], / co(n)s(ul) III, proco(n)s(ul), p(ater) [p(at)nae] / et Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aure[li]us Antoninus P(ius) / Augustus Felix tr[ib](unicia) potest(ate) III[II], proco(n)s(ul) / et P(ublius) Septimius Geta] / Caes(ar) vias et p[on]tes vetustate [co]rruptas restitue[runt] / curante Fabio Cilo[ne], / lega(to) Aug(usti) pr(o) p[re]tore.	201	ILSI 1, 194
22.	Vihre	Krško	Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus P(ius) Pertinax /	201	ILSI 1, 195
23.	Vihre	izgubljen	?		ILSI 1, 196
24.	cerkev Sv. Urha pri Vihrah	izgubljen	[Imp(erato)ris] Caes(aris) T(it)i Aeli / [H]adrian / [A]ntonini Aug(usti) P(i), / [p]ontificis m(ax)imi, p(at)ris] p(at)nae, co(n)s(ul) III, / [tr]ibunicia pot(estate) III. / [Nev]oduni m(ilia) / [p]roco(n)s(ul) III.	141	ILSI 1, 197
25.	Čatež	Posavski muzej Brežice	[Im]p(erato)ris Caes(aris) T(it)i Aeli / [H]adrian / [A]ntonini Aug(usti) P(i), p(at)ris] p(at)nae, [p]ontificis m(ax)imi, / co(n)s(ul) III, tr[ib]unicia p[ro]t(estate) III. Ab A[r]dautonia (?) / m(ilia) p[ro]co(n)s(ul) III.	141	ILSI 1, 198
26.	Brežice	Posavski muzej Brežice	Imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus Pius / Pertinax Aug(ustus), Arab(icus), / Adiab(enicus), Parth(icus) max(imus), / pont(ifex) max(imus), tr[ib](unicia) potest(ate) VIII, imp(erator) XI, co(n)s(ul) II, / proco(n)s(ul), p(ater) p(at)nae et Imp(erator) Caes(ar) / M(arcus) Aurelius Antoninus / Pius Aug(ustus) Felix tr[ib](unicia) potest(ate), / proco(n)s(ul) et [[P]ublius Septimius Geta] Caes(ar) vias et pontes / vetustate corruptas / restituerunt.	201	ILSI 1, 199
27.	Obrežje	pri gradu Mokrice	[Imp(erato)ris] Caes(ar) L(ucius) Septimius Severus / Pius [P]ertinax Aug(ustus), Arab(icus), Adiab(enicus), / Parth(icus) max(imus), pont(ifex) max(imus), tr[ib](unicia) potest(ate) VIII, imp(erator) XI, co(n)s(ul) II, proco(n)s(ul), p(ater) p(at)nae et [Imp(erato)ris] Caes(ar) M(arcus) Aurelius / [A]ntonini Pius Aug(ustus) Felix, / tr[ib](unicia) potest(ate) II[II], proco(n)s(ul) et P(ublius) Sept[imius] Geta] [Caes(ar) vias et / p]ontes [vetustate / co]rruptas restitue[runt] [... / ...] ASIN[... / ...] XXI.	201	ILSI 1, 200

KARTA 1: Prostor Dolenjske z domnevno traso rimske državne ceste in najdišči ali prvimi znanimi lokacijami miljnikov: 1 in 2 Stari trg pri Višnji gori; 3 Hudo pri Stični; 4 Ivančna gorica; 5 Vrhpolje pri Šentvidu; 6 potok Temenica pri Kamnem potoku; 7 Jezero pri Trebnjem; 8 grad Hmeljnik; 9 – 11 karteljevski klanec; 12 Mačkovec pri Novem mestu; 13 potok Mala Račna pri vasi Gmajna; 14 Krakovski gozd; 15 Veliki Podlog; 16 Velika vas; 17 in 18 Leskovec pri Krškem; 19 Leskovec pri Krškem; 20 Krško; 21 Krško polje; 22 in 23 Vihre; 24 cerkev Sv. Urha pri Vihrah; 25 Čatež; 26 Brežice; 27 Obrežje.

KULTURA
Rast 2 / 2006

Prvi miljnik Antonina Pija je iz Hudega pri Stični (št. 3) z razdaljo 44 milj od Nevioduna, naslednji je novi miljnik s karteljevskega klanca (št. 10) z razdaljo 21 milj od Nevioduna, oba sta datirana v obdobje med 10. decembrom 139 in začetkom januarja 140. Tretji miljnik je bil najden v Krakovskem gozdu (št. 14), število pri razdalji ni ohranjeno, verjetno 3 milje od Nevioduna, datiran je v čas med 10. decembrom 139 in 9. decembrom 140. Naslednji trije miljniki so s Krškega polja. Pri milniku iz Velikega Podloga (št. 15) in pri milniku iz neznanega najdišča, hranjenem v Leskovcu pri Krškem (št. 17), je ohranjen le manjši začetni del napisa in ju na podlagi ostalih lahko le okvirno datiramo v leto 140 ali 141. Miljnik, odkrit pri cerkvi sv. Urha pri Vihrah (št. 24), je prvi vzhodno od Nevioduna, navaja razdaljo 3 milje od mesta, kar približno ustreza dejanski razdalji najdišča, datiran pa je v leto 141. Zadnji je fragmentirani miljnik iz Čateža (št. 25), ki je datiran enako kot prejšnji, razdalja pa ni merjena od Nevioduna, ampak od nekega kraja na črko A, morda od Andavtonije (Ščitarjevo pri Zagrebu).

Na podlagi ohranjenih miljnikov lahko sklepamo, da so z deli na tej cesti pričeli nekje konec leta 139 ali na začetku leta 140 na zahodnem odseku, zaključena pa so bila najpozneje do decembra 141.

Miljniki Marka Avrelija in Lucija Vera

Ohranjena sta dva miljnika sovladarjev Marka Avrelija in Lucija Vera, na obeh so imena v imenovalniku, vrsta del in razdalja nista navedeni.

Prvi je fragmentirani miljnik, najden v sekundarni legi na gradu Hmeljnik (št. 9). Pri tem so ohranjeni le deli zadnjih štirih vrstic napisa, na podlagi miljnika iz Velike vasi (št. 16) ga datiramo v leto 161. Verjetno je nekoč stal skupaj z miljnikoma, odkritima na karteljevskem klancu (št. 10-11), torej na razdalji 21 milj od Nevioduna. Morda k istemu miljniku spada tudi fragment, ki je bil poleti 2005 viden v vrtači nedaleč od najdišča le-teh (št. 9).

Drugi miljnik teh dveh cesarjev je bil izkopan v 17. stoletju pri obnovi graščine v Veliki vasi (št. 16) na razdalji približno 2 milj od Nevioduna, datiran je v obdobje od 7. marca do 9. decembra 161.

Miljniki Septimija Severa, Karakale in Gete

Danes poznamo osem miljnikov Septimija Severa in njegovih sinov Karakale in Gete s te ceste. Kot je navedeno na zaključnem delu napisov, so obnovili dotrajane ceste in mostove (*vias et pontes vetustate corruptas restituerunt*), za izvedbo del pa je poskrbel guverner province Zgornje Panonije Fabij Kilon (*curante Fabio Cilone, legato Augusti pro praetore*). Vsi, pri katerih so ohranjene tudi titulature, so na podlagi 9. tribunske oblasti Septimija Severa datirani v leto 201 (oz. 10. december 200 do 9. december 201), kar lahko domnevamo tudi za ostale. Razdalja je navedena samo na enem miljniku (št. 19).

Najzahodnejši miljnik iz te serije je eden od dveh novih s karteljevskega klanca (št. 11), naslednji je bil najden na Mačkovski gmajni, približno na razdalji 1 rimske milje od prejšnjega (št. 12). Štirje miljniki teh cesarjev so bili najdeni na Krškem polju. Pri dveh je točnejša lokacija negotova (št. 19 in 21), vendar je pri prvem, ki je danes hranjen v Leskovcu pri Krškem, navedena razdalja 1 milje, kar kaže da je bil najden nedaleč od Drnovega, verjetno na zahodni strani. Dva druga s Krškega polja sta bila najdena v Velikem Podlogu (št. 15) oziroma v Vihrah (št. 22), slednji že zahodno od Nevioduna, verjetno na razdalji 2 milj. Naslednji miljnik teh cesarjev je bil najden na vrtu gradu v Brežicah (št. 26), najverjetneje v sekundarni legi, zadnji pa v Obrežju (št. 27), domnevno na razdalji 16 milj od Nevioduna.

Miljniki, pri katerih napis ni ohranjen

Pri 11 miljnikih napisi niso ohranjeni, bodisi ker so bili uničeni (št. 1, 2, 4, 5, 6 in 13) ali so se ohranili le odlomki, na katerih napis ni bil vklesan (št. 7, 9 in 20), ali pa niso bili prečitani in so danes izgubljeni (št. 23). Na enem v celoti ohranjenem miljniku napis ni bil vklesan in je morda bil nanesen z barvo (št. 18). Razen dveh, pri katerih točno najdišče ni znano – skoraj nedvomno sta bila najdena nekje na Krškem polju (št. 18 in 20), vsi ostali izvirajo z lokacij v neposredni bližini domnevne trase rimske državne ceste.

LITERATURA

- BREŠČAK, D., 2003: Ribnica na Dolenjskem. V: Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana, 231-232.
- FITZ, J., 1993: Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit I, Budapest.
- HORSTER, M., 2001, Bauinschriften römischer Kaiser. Untersuchungen zu Inschriftenpraxis und Bautätigkeit in Städten des westlichen Imperium Romanum in der Zeit des Prinzipats - *Historia Einzelschriften* 157, Stuttgart.
- ILSI 1 = LOVENJAK, M., Neviodunum. Inscriptiones Latinae Sloveniae 1.- *Situla* 38.
- Itineraria Romana I: Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense*, edidit Otto Cuntz, B. G. Teubner, Stuttgart 1990.
- Itineraria Romana II: Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, edidit Joseph Schnetz, B. G. Teubner, Stuttgart 1990.
- KIENAST, D., 1990: Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie, Darmstadt.
- KRIŽ, B., 2003a: Draga pri Beli Cerkvi. V: Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana, 124-125.
- KRIŽ, B., 2003b: Draga pri Beli Cerkvi. Antična nekropola, Katalog razstave, Novo mesto.
- LADISLAV, P., 1891: Paberki stroslovenski. 8. Ždinja vas. V: *Dom in svet* 4, 1891, 223-224.
- LOVENJAK, M., 1997: Štirje novi miljniki s ceste Emona-Neviodunum, *Arheološki vestnik* 48, 89-96.
- LOVENJAK, M., 2003: Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum. V: The autonomous towns of Noricum and Pannonia. Pannonia I, *Situla* 41, Ljubljana, 93-105.
- MASON, P., 2003: Obrežje MMP. V: Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana, 202-203.
- MÜLLNER, A., 1879: Emona. Archacologische Studien aus Krain, Laibach.
- PETRU, P., 1960-1961: K trem novim napisom s spodnjega Posavja, *Arheološki vestnik* 11-12, 27-43, T. I-II.
- PREMERSTEIN, A. v., RUTAR, S., 1899: Römische Strassen und Befestigungen in Krain, Wien.
- RADKE, G., 1973: s.v. Viae publicae Romanae. V: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Supplementband 13, Stuttgart, 1417-1686.
- RATHMANN, M., 1999, Meilensteine. V: Der Neue Pauly 7, Stuttgart, 1156-1158.
- RATHMANN, M., 2002, Viae publicae. V: Der Neue Pauly 12/2, Stuttgart, 164-171.
- SCHNEIDER, K., 1935, Miliarium. V: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Supplementband 6, Stuttgart, 395-431.
- ŠAŠEL, J., 1975, Rimske ceste v Sloveniji (*viae publicae*). V: Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana, 74-88.
- ŠAŠEL, J., 1977, Viae militaris. V: Studien zu Militärgrenzen Roms II. Beihefte der Bonner Jahrbücher 38, Bonn, 235-244 (*Opera selecta*, 1992, 459-468).
- ŠAŠEL KOS, M., 1997, Pošta v antiki. V: Pošta na Slovenskem, Ljubljana, 18-43.
- TRUHLAR, F., 1975, Stara pota ter poskus rekonstrukcije nekdanje prometne mreže. V: Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana, 99-104.
- WEBER, E., 1976 (izd.): Tabula Peutingeriana. Codex Vindobonensis 324, Graz.

Milan Lovenjak
Uroš Bavec

NOVA RIMSKA MILJNIKA NA KARTELJEVEM

Rimska cesta Emona–Neviodunum–Siscia

Okoliščine odkritja in lokacija miljnikov

Na posameznih odsekih trase bodoče dolenske avtoceste (*Bič–Korenitka, Hrastje–Lešnica, Kronovo–Smednik in Krška vas–Obrežje*) že od leta 2002 prihajajo na svetlo številne nove arheološke najdbe, ki dopolnjujejo našo podobo Dolenjske v preteklih tisočletjih. Največ novih najdb so dala izkopavanja najdišč, ugotovljenih ob predhodnih terenskih pregledih ali ob konservatorskem nadzoru gradbenih del, ki ga izvaja pristojna spomenikovarstvena služba, nekatere dragocene najdbe, odkrite naključno ob gradbenih posegih, pa so se ohranile zgolj po zaslugi posameznikov, ki so prepoznali njihovo vrednost in jih rešili pred popolnim uničenjem. Tako je bilo tudi v primeru dveh rimskih miljnikov, ki sta nekoč stala ob rimski državni cesti iz Emone proti Neviodunu.

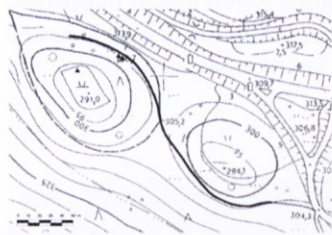
O najdbi sta Zavod za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu 17. septembra 2005 obvestila geolog Bojan Otoničar z Inštituta za raziskovanje Krasa na ZRC SAZU in študent geologije Mitja Prelovšek. Ob ogledu roba vrtače na karteljevskem klancu pri vasi Gorenje Kamenje je bilo ugotovljeno, da gre za dva skoraj v celoti ohranjena rimska miljnika, od katerih je bil eden v dveh kosih. Vrtača, na pobočju katere sta bila miljnika najdena, je bila takrat že skoraj popolnoma zasuta z 12-metrskim peščenim tamponom, relief terena pa popolnoma preoblikovan.

Na podlagi pričevanj gradbenikov, predvsem Jožeta Polanca, ki je miljnike dal umakniti na rob vrtače in jih tako rešil pred zasutjem ali uničenjem, smo poskušali lokalizirati najdišče obeh miljnikov, ki je sedaj pod nasutjem nove avtoceste, in s pomočjo laserskega teodolita na parc. št. 290/6 in 290/9 k.o. *Zagorica* rekonstruirati tudi potek uničene trase rimske ceste. Po informacijah najditeljev naj bi usek za rimsko cesto potekal po robu obeh vrtač, približno 20 m vzhodno od

Predvideni potek ceste na zračnem posnetku (DOF) z danes neobstoječim stanjem (arhiv ZVKDS OE NM).

Milan Lovenjak
Uroš Bavec
NOVA RIMSKA MILJNIKA
NA KARTELJEVEM

Domnevni potek rimske ceste z lokacijo obeh miljnikov na karteljevskem klancu pri vasi Dolenje Kamenje (arhiv ZVKDS OE NM).

Uroš Bavec (spodaj) z najditelji – v sredini stoji Jože Polanec, levo od njega strojnik Ante Baković; foto M. Markelj.

južnega roba avtocestnega profila 146. Miljnika naj bi bila najdena dva dni prej – to je 15. septembra, na začetku tega, v času naše prisotnosti že popolnoma odstranjenega useka rimskodobne ceste. Po pričevanju strojnika Antea Bakovića je bil eden od miljnikov vertikalno postavljen in se je takrat, ko ga je s strojem skušal izpuliti iz tal, prelomil na dva dela.

Geolog Bojan Otoničar je povedal tudi, da je bil že dva meseca pred odkritjem omenjenih miljnikov (17. julija 2005) ob pripravljanih delih ob smetišču na dnu vrtače odkrit tudi manjši odlomek lepo obdelanega stebra, ki je žal ostal na istem mestu in tako izginil pod nasutjem za novo cesto. Iz fotografije je razvidno, da na takrat vidni površini ni nobenih sledov črk, ki bi potrdile, da gre za fragment nekega tretjega miljnika, vendar je to zelo verjetno. Ker so prelomne površine stare in glede na njegove dimenzije, gre morda za del istega miljnika kot pri odlomku, ki je bil najden v sekundarni legi v bližnjem gradu Hmeljnik (ILSI 1, 185). Na tem je ohranjen del titulature sovladarjev Marka Avrelija in Lucija Vera in ga na podlagi v celoti ohranjenega miljnika iz Velike vasi datiramo v leto 161 (ILSI 1, 190). Ker so miljniki iz različnih obdobjev bili velikokrat postavljeni

Miljnika na robu vrtače; foto: B. Križ.

skupaj, je domneva, da je prvotno stal tukaj in da gre pri sedaj izgubljenem odlomku za del istega miljnika, dokaj verjetna.

Ohranjena miljnika sta bila 3. oktobra prepeljana v Restavratorski center v Ljubljani, kjer so ju očistili in prelomljenega tudi sestavili (slika 4). Februarja 2006 sta bila prepeljana v Novo mesto in postavljena na posebne kovinske podstavke v veži gradu Grm, kjer je sedež novomeške Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Opis miljnikov in rekonstrukcija napisov

MILJNIK ANTONINA PIJA

Miljnik je iz apnenca in ima štirokotno bazo in polkrožno oblikovan vrhnji zaključek. Visok je 243 cm, premer ovalnega dela znaša okoli 58 cm. Na površini ni izrazitejših poškodb, razen delne zglajenosti zaradi atmosferskih vplivov. Črke so pravilne in globoko klesane, merijo pa med 11 in 7 cm. Deli vrstic so poškodovani predvsem na desni strani.

Rekonstrukcija besedila:

*Imp(eratoris) Caes(aris) T(iti) Ael[i]
Hadriani*

*Antonini Aug(usti) [Pi(i), p(ontificis) m(aximi)],
p(atri)s p(atriae), co(n)s(ulis) II, [des(ignati) III],*

5 *trib(unicia) pot(estate) III.*

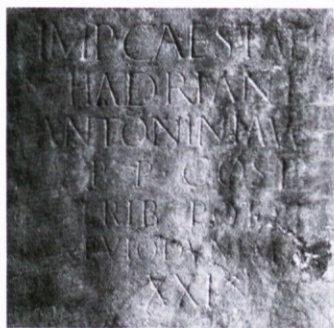
*Nevioduni m(ilia) p(assuum)
XXI.*

Prevod: Za vladarja Cezarja Tita Elija Hadrijana Antonina Avgusta Pija, najvišjega svečenika, očeta domovine, drugič konzula, imenovanega (za konzula) trikrat, s tribunsko oblastjo tretjič, od Nevioduna 21 milj.

Tekstnokritični komentar: V. 1: Navpično črto pri črki L je v obrisih še slutiti. - V. 3: Desni del loka pri črki G je še ohranjen, ostalo zabrisano. Okrajšavi P in M, sta bili očitno vklesani še v tej vrstici, ker je v naslednji pred prvo črko ohranjen prazen prostor. - 4: Dopolnitev na koncu vrstice na podlagi miljnika iz Hudega pri Stični (ILSI 1, 180), ki je bil postavljen istočasno. - V. 6: Prvi N je precej zabrisan, jasno je razpoznavna predvsem njegova poševna črta. Od črke P so vidni le sledovi navpične črte.

Datacija in komentar: Antonin Pij je imel tretjič tribunsko oblast v času od 10. decembra 139 do 9. decembra 140, med 1. in 13. januarjem 139 je postal drugič konzul, pred 22. novembrom istega leta pa je bil imenovan za tretji konzulat, ki ga je nastopil v začetku leta 140 (Kienast, 1990, 134). Miljnik je bil torej postavljen nekje med 10. decembrom 139 in nastopom tretjega konzulata v začetku januarja 140.

Poleg tega je znanih še šest miljnikov Antonina Pija na tej trasi. Prvi je miljnik iz Hudega pri Stični, datiran enako kot ta, naslednji proti Neviodunu je bil najden v Krakovskem gozdu (postavljen med 10. decembrom 139 in 9. decembrom 140), trije so s Krškega polja, med njimi tudi miljnik, najden pri cerkvi sv. Urha pri Vihrah, datiran v čas med 10. decembrom 140 in 9. decembrom 141, tako kot najvzhodnejši miljnik iz Čateža. Na podlagi miljnikov lahko sklepamo, da so z deli na tej cesti pričeli nekje konec leta 139 ali na začetku 140, končana pa so bila najpozneje do decembra 141.

Miljnik Antonina Pija; foto: J. Grobovšek in F. Aš.

Navedena razdalja 21 milj (približno 31 km) od Nevioduna približno ustreza dejanski razdalji po najkrajši liniji preko Drage pri Beli cerkvi, Družinske vasi, Gmajne in skozi Krakovski gozd na Krško polje do Drnovega. S tem je ovržena Pirkovičeva teza o spremembi trase pod Antoninom Pijem, ko naj bi pri Dragi – zato da bi se izognili močvirnatemu Krakovskemu gozdu – bil narejen odcep, ki bi prečkal Krko in se preko Gomil pri Šentjerneju po stari halštatski poti približal Gorjancem v višini Grobelj pri Prekopi (cf. Pirkovič, 1968, 75), s čimer bi bila trasa za približno 6 km (oz. 4 rimske milje) daljša.

MILJNIK SEPTIMIJA SEVERA IN NJEGOVIH SINOV KARAKALE IN GETE

Tudi ta miljnik je izklesan iz apnenčastega bloka, ima bazo pravokotne oblike in zgoraj rahlo polkrožno oblikovan vrhnji zaključek. Njegova celotna višina je 265 cm, premer ovalnega dela pa 51 cm. Ob dvigu je bil steber prelomljen na pol na mestu tik pod zadnjimi črkami napisa. V Restavratorskem centru v Ljubljani sta bila oba dela ponovno spojena s pomočjo kovinskega nerjavečega sidra, stik preloma pa zapolnjen s posebnim reverzibilnim materialom, ki je sedaj delno viden tudi na površini. Površina kamna je zelo poškodovana zaradi dolgotrajnih atmosferskih vplivov. Dobro so ohranjene le končne črke posameznih vrstic v približno 25 cm širokem pasu, kar kaže na to, da je miljnik dalj časa ležal na zemlji in je bil le del napisa izpostavljen. Desno od ohranjenih črk je kamen bolj grobo obdelan, kar kaže na to, da gre za konec napisnega polja. Črke merijo med 10 in 4 cm.

Rekonstrukcija besedila:

- [Imp(erator) C]aes(ar) L(ucius) Se-*
[ptim]ius Seve-
[rus Pius] Perti-
[nax Aug(ustus), A]rab(icus),
5 *[Adiab(enicus), Part]h(icus) m(aximus),*
[pont(ifex) m]ax(imus), tr(ibunicia)
[potest(ate) VII]II, imp(erator) XI,
[co(n)s(ul) II, proc]o(n)s(ul), p(ater) p(atriae),
[et Imp(erator) Cae(sar) M(arcus)] Aure-
10 *[lius Antonin]us*
[Pius Aug(ustus) Felix] trib(unicia)
[potes(tate) IIII, proc]o(n)s(ul)
[[et P(ublius) Septimius Geta
Caesar]] [vias et p]ontes
15 *[vetustate conr]uptas*
[restituerunt] cur-
[ante Fabio Cilone, leg(ato) Aug(usti) pr(o)] pr(aetore).

Prevod: Vladar Cezar Lucij Septimij Sever Pij Pertinaks Avgust, Arabik, Adiabenik, največji Partik, najvišji svečenik, s tribunsko oblastjo devetič, enajstkrat imperator, drugič konzul, prokonzul, oče domovine in vladar Cezar Mark Avrelij Antonin Pij Avgust, Srečni, s tribunsko oblastjo četrtič, prokonzul, in Publij Septimij Geta Cezar so obnovili zaradi starosti poškodovane ceste in mostove, za kar je poskrbel Fabij Kilon, cesarski namestnik.

Tekstnokritični komentar: V. 2: Črke IVS je v obrisih še slutiti. -

Miljnik Septimija Severa; foto: J. Grobovšek in F. Aš.

LITERATURA:

FITZ, J., 1993, Die Verwaltung Panoniens in der Römerzeit II, Budapest.

ILSI I = LOVENJAK, M., Neviodunum. Inscriptiones Latinae Sloveniae I. – *Situla* 38.

KIENAST, D., 1990: Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie, Darmstadt.

PIRKOVIČ, I., 1968, Crucium. Rimska poštna postaja med Emono in Neviodunum. – *Situla* 10.

V. 3: Drugi P je precej poškodovan. - V. 4: R je zelo poškodovan, vendar se še sluti, predvsem navpična črta. - V. 5: Za črko M je ohranjen prazen prostor, torej je beseda okrajšano le na eno črko. - V. 6: A je zelo poškodovan. - V. 7: Med dvema navpičnima zelo poškodovanima hastama in I-jem je ločilno znamenje. - V. 8: Črki O in S se v obrisih še da slutiti. - V. 9: Črki A in V sta zelo poškodovani. - V. 11: T je razpoznaven le v obrisih. - V. 12: Črki O in S sta zelo poškodovani. - V. 13: V tej vrstici ni razpoznavna nobena črka, pač pa je opaziti sledove poglobitve, kar kaže, da so bile črke naknadno izklesane. - V. 14: Končni črki P in R sta zelo poškodovani.

Datacija in komentar: Za datacijo miljnika je merodajna deveta tribunska oblast Septimija Severa, ki jo je imel v času od 10. decembra 200 do 9. decembra 201 (Kienast, 1990, 156-158).

Poleg tega je znanih še sedem drugih miljnikov Septimija Severa in njegovih dveh sinov, ki verjetno vsi izvirajo iz istega časa. Za njihovo postavitve in popravilo cest in mostov, kar je na miljniku izrecno navedeno, je poskrbel guverner Zgornje Panonije Fabij Kilon, ki je provinco upravljal v letih od 197 do 202 (Fitz, 1993, 506-509). Ta miljnik je najzahodnejši, naslednji v smeri proti Neviodunu je bil najden v Mačkovcu pri Novem mestu, torej na razdalji ene rimske milje od tega, trije drugi so bili najdeni na Krškem polju pred Neviodunom, po eden pa še v Vihrah, Brežicah in Obrežju.

Ime Gete je bilo izklesano kot posledica tako imenovane "kazni izbrisa spomina" (*damnatio memoriae*), ki jo je senat izrekel po njegovi smrti leta 211. Kazen se je izvajala tako, da so ime osebe odstranili z uradnih dokumentov ali javnih napisov, njegova oporoka pa je postala neveljavna. Tudi na štirih drugih miljnikih s te ceste, kjer se je ohranil spodnji del napisa, je Getovo ime izklesano.

Danilo Breščak in Jože Drešar s sodelavci iz Restavratorskega centra ob dviganju enega od obeh miljnikov; foto U. Bavec.

RIMSKA IN PRAZGODOVINSKA CESTA PRI POŽARNICAH

Rimska cesta Emona–Neviodunum–Siscia

Najdišče Požarnice se nahaja med vasema Dolenje Kronovo in Družinska vas na severovzhodu novomeške pokrajine in na robu vzhodne Krške kotline. Leži na prvi pleistocenski terasi na levem bregu Krke, nekoliko dvignjeno nad poplavnimi travniki holocenske terase.

V novem veku so površine na arheološkem najdišču uporabljali kot njive. Ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja je bilo najdišče s tako imenovano cesto Bratstva in enotnosti presekano na dva dela. Severovzhodni del najdišča je bil ob gradnji uničen, jugozahodni del pa je bil nasut. Pod vodstvom P. Petruja so bili dokumentirani ostanki antične naselbine ali vile rustike.¹ Izkopavanja leta 2002 so to z nekaj rimskimi objekti in antično cesto tudi potrdila. Toda najbolj spektakularna najdba je vsekakor kamnita linearna struktura, interpretirana kot cesta (označili smo jo *cesta A*).

Cesta A je bila dokumentirana v dolžini 48 m. Na nadaljnjih 50 metrih je bilo moč s pomočjo ohranjenih delov ceste dokumentirati le smer in obseg, ne pa tudi same zgradbe. Proti severu se na razdalji 40 m dviguje za 1 m, kar pomeni, da tvori 2,5-odstotni klanec. Prvih 48 m leži nižje, nato pa se počasi dviguje in prav tu je bila večidel uničena, verjetno že v antičnem obdobju, predvsem pa kasneje z oranjem.

V povprečju je bila široka med 2,85 in 3,10 m. Obrobjali so jo večji (s premerom do 1 m) delno obdelani kamni, ki so tvorili rahlo privzdignjeni rob cestišča (15–20 cm). Večji so bili postavljeni na tisti strani ceste, ki se naslanja proti vzdignjenemu severnem delu terena, verjetno zaradi pobočnega pritiska.

Cestišče samo je bilo grajeno iz manjših neobdelanih kamnov (s premerom od 10 do 25 cm). Pri gradnji je bilo uporabljenih več različnih vrst kamenin, ponekod tudi železova ruda, brez načrtnega vzorca.

Dokumentirali smo tudi tri prečne konstrukcije, položene v linije pravokotno na smer ceste, grajene s kamni, velikimi do 10 cm, ki so bili postavljeni malo nad nivo ceste.

Glede na dvignjene prečne strukture je lahko dokumentiran objekt le utrjena osnova, na katero je bila nasuta originalna vozna oziroma hodna površina, ki pa je bila v nekem trenutku (ob povodnji?) uničena in odnesena, grajena struktura pa prekrita s koluvialno plastjo.

¹ Na podlagi dostopnega gradiva in objav v Varstvu spomenikov 7 takrat odkritih objektov ni bilo mogoče prostorsko umestiti.

Pogled na *cesto A* z Vinjim vrhom v ozadju.

Pogled na *cesto A* z močno utrjenim robnikom proti pobočju levo (pogled proti severovzhodu) in prečno konstrukcijo desno (pogled proti severu).

Cesto A zaenkrat pogojno datiramo v prazgodovinsko obdobje na podlagi nekaterih drobnih najdb, ki so ležale neposredno na njej (žrmlje in prazgodovinska keramika). Tudi stratigrafija dokazuje, da je *cesta A* starejša od antičnih objektov, katerih temelji so vkopani v 40 cm debelo plast koluvialnega nanosa, ki je prekril cesto, in postavljeni neposredno nad cesto ter ne upoštevajo njene trase.

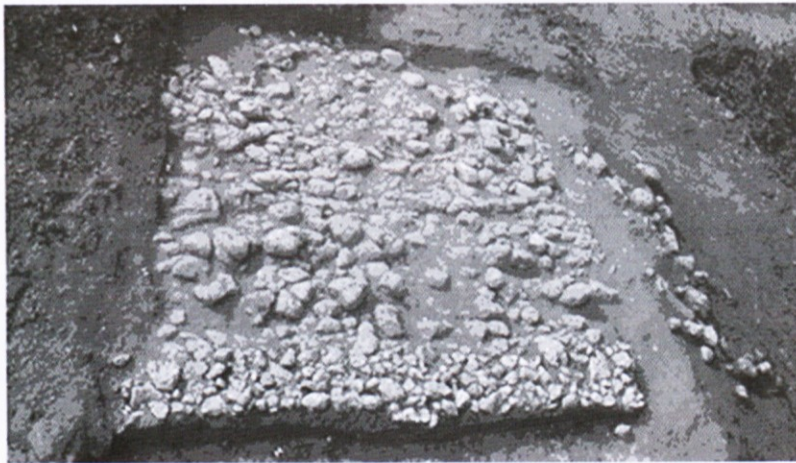

Pogled proti zahodu na objekt B v ospredju, znotraj katerega je vidna *cesta A* in objekt C v ozadju levo.

Nasprotno, v neposredni bližini *ceste A* je ležala še ena cesta (označena kot *cesta B*), ki pa je imela isto usmeritev kot nekaj antičnih objektov, stratigrafsko je ležala na isti višini kot le-ti, v antiko pa jo zanesljivo uvrščajo tudi drobne najdbe (najbolj izrazito novci).

Pogled proti vzhodu na *cesto B* levo in desno na del ceste, ki se naslanja na zid antičnega objekta.

Neposrednih primerjav za tovrstne objekte, datirane v predantični čas, pri nas in v bližnji okolici ne poznamo. Ne izključujemo možnosti, da bodo poizkopavalne raziskave pokazale, da gre v primeru *ceste A* za zgodnjeantično cesto, ki je morda bila zgrajena v avgustejskem obdobju, v času uporabe antičnega vojaškega tabora, dokumentiranega na najdišču Obrežje. Cesto bi v vmesnem obdobju (približno stoletja in pol), pred časom, ko so bili zgrajeni objekti naselbine (ali vile rustike) tretje faze najdišča Požarnice, lahko prekril koluvij, ki vsebuje prazgodovinsko keramiko. Naselbinski kompleks je glede na drobne in novčene najdbe obstajal od 2. pa vsaj do začetkov 4. stoletja.

RIMSKA POSELITEV PRI BELI CERKVI

Arheološko najdišče Dolge njive ob rimski cesti Emona-
Nevidunum-Siscia

Na trasi avtoceste Kronovo-Smednik je ekipa ZVKDS, OE Novo mesto na območju Dolgih njiv leta 2002 v celoti raziskala več kot 4.450 m² površine. Najdišče leži severno od današnje ceste Ljubljana-Obrežje in ga zamejita visoko skalnato pobočje vasi Bela Cerkev na zahodu ter vzpetina med Drago in Dolgimi njivami na vzhodu (Djurić in Pintér, 2001a; Mason, 2003a; 2003b, 119-121; Verbič, 2002, 2).

Najstarejšo fazo najdišča predstavljata paleostrugi v vzhodnem delu izkopnega polja. Organska plast v tej strugi je s pomočjo radiokarbonske analize datirana v 9. tisočletje pr. n. š. (Andrič, 2005, 3). Po zapolnitvi strug je ostala zamočvirjena depresija v sredini vzhodnega dela izkopnega polja, ki je bila zamejena z nekoliko dvignjenim zahodnim bregom in vzhodnim bregom ter nizkim sredinskim vrhom. Te naravne tvorbe so uporabljali za gradnjo treh ploščadi v pozni bronasti dobi, med njimi pa so vodile utrjene poti. Poznobronastodobne strukture so verjetno povezane z doslej neznanim poznobronastodobnim grobiščem v neposredni bližini (Mason, 2003b, 120). V starejši železni dobi so bile tri gomile postavljene na te nekoliko dvignjene naravne tvorbe. Gomile so bile zamejene z vencem velikih kamnov, vsebovale so ohranjene skelete, kar je za to obdobje redkost na Dolenjskem (ibid.). Po železni dobi je bilo celotno območje med obema bregovima zapolnjeno z novo koluvialno plastjo, ki je zravnila teren pred nastankom rimskodobne faze, le-ta je predmet tega prispevka.

Rimskodobna naselbina leži na pobočnem erozijskem nanosu ob vznožju vzpetine, ki se dviga med arheološkima najdiščema Dolge njive in Draga. Gre za lesena objekta, kar nam kažejo ostanki jam za kole in tramove. Znotraj objekta je več konstrukcijskih jam, jarkov in odpadnih jam z večjo količino rimskodobne lončenine, strešnikov in drugih drobnih najdb – živalske kosti, bronaste fibule in rimskodobni novci, slednji datirajo naselbino v 4. stoletje n. š. Najdeni sta bili tudi peči, ki sta povezani z objektoma.

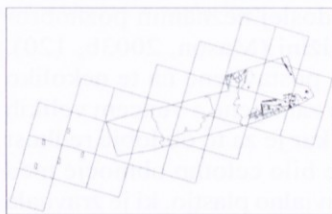
V jugozahodnem delu izkopnega polja je drugi del rimskodobnega najdišča, ki leži ob vznožju manjše vzpetine in je ločen od prvega s srednjeveško poljsko potjo. Tri močne temne plasti vsebujejo ožgane kamne, živalske kosti in fragmente grobe hišne lončenine. Najdeni so tudi fragmenti fine namizne keramike - terre sigillate, amfor in drugih predmetov, na primer del koščene glavnika. Te temne plasti bi lahko predstavljale deponijo večje količine odpadnega materiala organskega izvora ali ostanke bivalnih oziroma gospodarskih objektov, ki so bili zgrajeni iz ruše in gline. V koluvialni plasti pod njimi so vidne jame za stojke, ki bi lahko pripadale tem objektom. Prva ocena datacije najdb kaže na 3. in 4. stoletje n. š. Naselbina na Dolgih njivah je verjetno nastala razmeroma pozno v rimskem obdobju, ko so se stare potočne struge na tem predelu napolnile z nanosi in so se izsušile. Šele takrat je bil teren dovolj raven in primeren za naselitev.

Očitno gre za del rimskodobne naselbine obcestnega značaja s pripadajočim grobiščem, odkrita je bila na območju arheološkega

Skupina jam za stojke lesenega bivalnega objekta; foto: Goran Skelac.

Tloris rimskodobnih bivalnih objektov; izdelala: Franci AŠ, Ildikó Pintér.

Tloris rimskodobne faze; izdelala: Franci AŠ, Ildikó Pintér.

Risarska rekonstrukcija rimskodobne naselbine; avtor: Robert Lozar.

najdišča Draga I, II in III (Djurić in Pintér, 2001b; Bavec in Predan, 2003; Križ, 2003a; 2003b, 124-125; 2003c). Naselbina se je tako raztezala približno 1000 m proti vzhodu ob glavni cesti Aquileia – Siscia in je ležala na obeh straneh potoka, ki se izliva v reko Krko pri podvozu Draga. Morfologija naselbine je podobna poštni in carinski postaji Ribnica-Romula, ki prav tako leži na ozki terasi med reko in strmim pobočjem na obeh straneh potoka (Breščak, 2003a; 2003b; 2003c, 231-232). Iz morfologije najdišča Dolge njive/Draga je tako možno sklepati, da gre za poštno postajo na državni cesti Emona-Siscia. Položaj najdišča Dolge njive/Draga ustreza legi obcestne naselbine Crucium, ki jo poznamo iz Tabule Peutingeriana in iz Cosmographie anonimnega geografa iz Ravene. Oddaljena naj bi bila 16 rimskih milj tako od Neviodunuma (Drnovo) kot od Praetoriuma Latobicoruma (Trebnje) (ANSI 1975, 76, 80-81, 91).

Razprave o lokaciji Cruciuma sežejo nazaj v 19. stoletje. Crucium so predvidevali od Hrasta pri Jugorju in Bučne vasi do območja pod Vinjim vrhom (Pirkovič, 1968, 8-10). Na podlagi mnenja B. Sarie je I. Pirkovič predlagal lokacijo rimske naselbine na območju Grobelj na Šentjernejskem polju in s tem tudi drugačen potek ceste (ibid, 10-32, 43-76). Izkopavanja pod Vinjim vrhom in nova najdba miljnikov

iz Karteljevega vsekakor kažejo na lokacijo pod Vinjim vrhom.

Ime Crucium je verjetno keltskega izvora. Isti element najdemo v imenu rimske naselbine in mutationes *Pennocrucium* v Britaniji (<http://www.roman-britain.org/main.htm> 2005, The Antonine Itinerary, Iter Britanniarum, Iter II). Ime najdišča je omenjeno v Antoninskem itinerariju in pomeni vrh hriba ali konec grebena (ibid, Pennocrucium-Water Eaton). Beseda »crug« namreč v modernem waleškem jeziku pomeni hrib ali grič (<http://www.geiriadur.net/> Y Geiriadur ar-lein o Adran y Gymraeg), kar je Pirkovič omenil in povezoval z gomilami (Pirkovič 1968, 61). Nedvoumno pa bi se lahko toponim nanašal na Vinji vrh, ki se dviga severno od najdišča Dolge njive/Drage. Veliki Vinji vrh je vsekakor pomembno poznobronastodobno, starejšeželeznodobno in mlajšeželeznodobno središče, ki je prevladalo nad Šentjernejskim poljem. Obcestna naselbina na območju najdišča Dolge njive/Drage bi tako lahko prevzela ime prazgodovinskega središča. V primeru, da se ime Crucium nanaša na gomile, kot je I. Pirkovič domneval, je ta opis prav tako ustrezen za ožje območje Dolgih njiv. Na samem najdišču so bile v neposredni bližini starejšega dela rimskodobne naselbine s kamnito arhitekturo na območju Drage I in II najdene tri železnodobne gomile, ki so bile kasneje poškodovane z gradnjo lesenih stavb v 3. in 4. stoletju n. š. Na podlagi morfologije najdišča, pisnih virov, onomastike in arheoloških najdb ter struktur je možno rimskodobno naselbino na območju Dolgih njiv/Drage istovetiti z rimskodobno poštno postajo Crucium.

LITERATURA

- Andrič, M., *Palinološka analiza na lokaciji Bela Cerkev - Arheološko najdišče Dolge njive*. Ljubljana (neobjavljeno)
- Bavec, U., Predan, P. 2003 *Poročilo o zaščitnih izkopavanjih na lokaciji Draga 3*, Novo mesto (neobjavljeno)
- Breščak, D., 2003a Antična Romula. Ribnica pri Jesenicah na Dolenjskem, Vitrina meseca, *Informativni list 1*, Novo mesto
- Breščak, D., 2003b Antična Romula. Arheološko območje ob antični cesti, Vitrina meseca (8. maja – 28. maja 2003). *Informativni list 6*, Novo mesto
- Breščak, D., 2003c Ribnica na Dolenjskem. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na autocestah Slovenije: vodnik po najdiščih* (Ljubljana), 231-232
- Djurić, B., Pintér, I., 2001a *Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Dolge njive*. Ljubljana (neobjavljeno)
- Djurić, B., Pintér, I., 2001b *Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Draga*. Ljubljana (neobjavljeno)
- Križ, B., 2003a Draga pri Beli Cerkvi - Arheološko najdišče Draga, Vitrina meseca (27. marec – 16. april 2003), *Informativni list 4*, Novo mesto
- Križ, B., 2003b Draga pri Beli Cerkvi. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na autocestah Slovenije: vodnik po najdiščih*. (Ljubljana), 124-125
- Križ, B., 2003c *Draga pri Beli Cerkvi - Antična nekropola (Stoletja ob cesti) (Draga near Bela Cerkev - Roman Cemetery*, Novo mesto
- Mason, P., 2003a Bela Cerkev – arheološko najdišče Dolge njive, Vitrina meseca (28. maja – 19. junija 2003), *Informativni list 7*, Novo mesto
- Mason, P., 2003b Dolge njive pri Beli Cerkvi. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na autocestah Slovenije: vodnik po najdiščih* (Ljubljana), 119-121
- Pirkovič, I., 1968 Crucium: Rimska poštna postaja med Emona in Neviodunom. Od hipoteze do teorije Die Römischen Poststation zwischen Emona und Neviodunum). *Situla, Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani 10*, Ljubljana
- Verbič, T., 2002 *Poročilo o geološkem pregledu arheoloških izkopavanj na najdišču Dolge njive* Ljubljana (neobjavljeno)
- <http://www.roman-britain.org/main.htm>
- <http://www.geiriadur.net/>

RIMSKO GROBIŠČE DRAGA PRI BELI CERKVI

Rimska cesta Emona–Neviodunum–Siscia

Draga, sek. III. Temelji antične stavbe z dvema gradbenima fazama.

Draga, sek. I, grob 20. Kupolasta, kamnita grobnica.

V prvi polovici 50. let 20. stoletja je bilo ob gradnji ceste Bratstva in enotnosti pri Dragi (Urleb, 1960, 302) odkrito antično grobišče in najdenih nekaj žganih grobov. Leta 2002 (Križ, 2003) ob pripravi za gradnjo nove avtoceste pa smo na tem mestu izvedli zaščitno izkopavanje. Poleg eneolitske poselitve smo raziskali še antično grobišče z 28 grobovi in kamnitimi temelji 8 x 6 m velike grobne parcele ter antično podeželsko naselje in solidno iz kamnja grajen objekt, ki ga povezujemo z antično cesto – *vio publico*, ki je tu potekala na odseku Emona–Neviodunum.

Pri vaseh Bela Cerkev in Draga se reka Krka zelo približa pobočjem Vinjega vrha (Stare, 1973; Dular, 1991), tako da za cesto ne ostane veliko prostora. Zato so vse poti, ki so historično od prazgodovine do danes tu potekale, uporabile isto traso. Ta je potekala po rahlem pobočju nad poplavno ravnico Krke. V antičnem času je na pobočju, severno od ceste, stalo naselje lokalnega prebivalstva. Ohranili so se temelji v pobočje vkopanih stavb ter množica stojk za pokončna bruna, ki so nosila ostenja in strehe stavb. Tudi kurišče v KV A in B/XI je bilo delno vkopano v peščeno osnovo hriba, notranjost je zapolnjevalo kamenje, zgornji del pa je bil skrbno zglajen z glino. Analogijo poznamo iz Valične vasi (Dular in Breščak, 1996) in iz Vrhrebnja (Dular, Križ, Svoljšak in Tecco-Hvala, 1991), vendar so omenjena kurišča prazgodovinska, naše pa je antično, saj ga opredeljuje najdena antična lončenina. Naselje opredeljujeta tudi dva novca – avgustejska asa (Mišlec, 2003), ki kažeta na zgodnjo poselitvev pobočja. Na nasprotni, južni strani ceste pa je obstajala večja, zelo solidno grajena stavba, krita s tegulami in imbreksi, ki je bila grajena vsaj v dveh fazah – opredeljuje pa ju Domitianov as ter nedoločljiv novc druge polovice 3. stoletja. Množica drobnih najdb – tera sigilata, stekleni odlomki posod, bronaste fibule in celo glava drobne bronaste plastike (ki je lahko tudi del bronaste posode), pa ta objekt „izločajo“ iz lokalnega ruralnega prostora ter ga trdno povezujejo z obstoječo cesto, kjer so se pretakale globalne ideje, ljudje in trgovski izdelki, ki so bili namenjeni oddaljenim delom rimskega imperija. Zaradi obstoječih cest, ki so bile v uporabi v času arheološkega izkopavanja, naše raziskave niso mogle zajeti dovolj velike površine rimskega objekta, zato je tudi podrobnejša določitev njegove namembnosti težja. Nedvomno je povezana z antično komunikacijo, ki je potekala tik ob stavbi. Severno od ceste in vzhodno od naselja je ležalo na pobočje prislonjeno antično grobišče (Križ, 2003) z dvajsetimi žganimi grobovi in petimi skeletnimi grobovi. Trije žgani grobovi so ležali še znotraj temeljev 8 x 6 m velike grobne parcele. Nekateri od šestih kamnitih klesanih členov grobne parcele so bili še vedno med seboj vezani z železnimi sponami, zalitimi s svincem. Ostanki pokojnikov so bili po sežigu prosto vkopani v zemljo, lahko so bili položeni v skrinjo, izdelano iz kamnitih plošč ali iz tegul, kar v sedmih primerih pa so bili pokopani v kamnite kupolaste grobnice. Grobnice so bile vezane z apneno malto, imele so vhod s pragom, podboji in zaporo z večjo kamnito ploščo. V notranjosti so

Draga, sek. I. Antično grobišče z osrednjo grobno parcelo.

Draga, sek. I, grob 7. Hišasta žara z zaključkom v obliki petelina.

Draga, sek. I, grob 7. Zaključek hišaste žare v obliki petelina.

KULTURA
Rast 2 / 2006

bile ob stenah zgrajene kamnite police, na katerih so stale lončene žare z ostanki pokojnikov in grobnimi pridatki. Predmeti so stali tudi na tleh grobnice, pa tudi v notranjosti polic. V grobnicah je bilo praviloma več pokopov, v grobnici 10 so bili najdeni vsaj štirje pokopniki. Kupole grobnic so bile udrtе in zgornji deli že delno odstranjeni. Med pridatki na grobišču prevladuje lončenina. Kot žare so bile uporabljene večje sklede in dvanajst hišastih žar, nekatere se tudi zaključujejo z gumbom v obliki petelina. Med klasičnimi grobnimi pridatki, kamor sodijo pečatne oljenke, novci, bronaste in železne fibule ter železni noži, izstopajo tri steklene posode (v grobu 1 in dve v grobu 8) ter steklen, zlat in gagaten nakit v grobu 21. Omenjeni predmeti izstopajo iz lokalnega okvira grobišča, saj so vsi uvoženi in v višjem cenovnem razredu, kamor bi lokalno prebivalstvo težko uvrstili, še posebej glede najdenih ostankov.

Grobišče postavljajo v čas od 1. do 4. stoletja n. št. tako drobni predmeti kakor tudi novčne najdbe. Najstarejši novec (Tiberijev as) sodi v prvo četrtino 1. stoletja, najmlajša pa sta Licinijev in Konstantinov novec iz prve četrtine 4. stoletja. Po tem času je bilo grobišče opuščeno in klesano kamenje grobne parcele odneseno. Opuščeno pa je bilo tudi naselje ob prometnici, ki je v tem času predstavljala tudi glavno vpadnico iz Panonske nižine v Italijo, po kateri so se začeli roparski vpadi, pa tudi preseljevanja ljudstev v pozni antiki in na začetku zgodnjega srednjega veka.

LITERATURA:

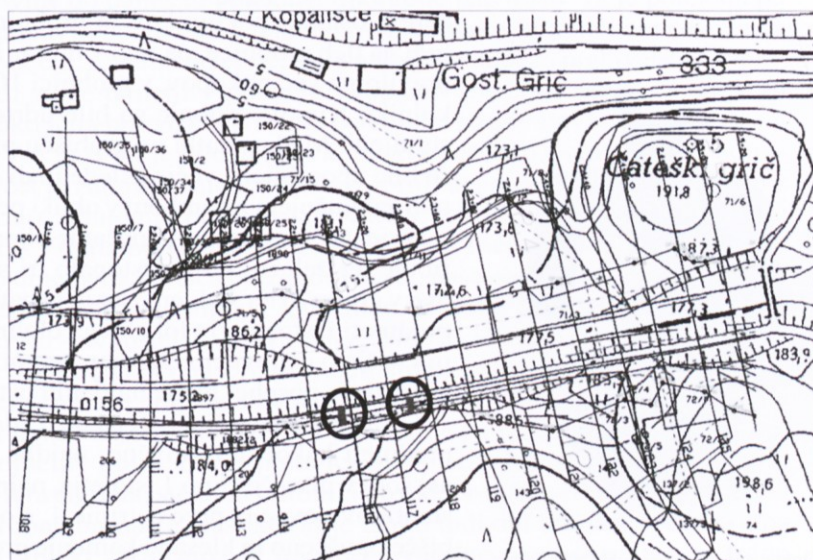
- Urleb, M., 1960, Draga – Var. Spom. 7, 302.
Križ, B., 2003, Draga pri Beli Cerkvji, katalog razstave, Novo mesto.
Stare, V., 1973, Prazgodovina Šmarjete. Katalog in monografija 10.
Dular, A., 1991, Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo Cerkvijo. Katalog in monografija 26.
Dular, J. in Breščak, D., 1996, Poznohalštatska hiša na gradišču pri Velični vasi. Arheološki vestnik 47, 145 ss.
Dular, J.; Križ, B.; Svoljšak, D. in Tecco-Hvala, S., 1991, Utrjena prazgodovinska naselja v Mirnski in Temeniški dolini – Kunhel pod Vrhtrebnjem. Arheološki vestnik 42, 69 ss.
Mišlec, A., 2003, Časovna določitev antičnih novcev iz Drage pri Beli Cerkvji, neobjavljeno.

RIMSKA CESTA NA ČATEŽU PRI BREŽICAH

Rimska cesta Emona–Neviodunum–Siscia

Zaščitna arheološka sondiranja na lokaciji Čatež-jug, na trasi avtoceste Krška vas–Obrežje, smo opravili (ZVKDS OE Novo mesto in avtor) v mesecu maju leta 2003. Arheološki sondi sta bili locirani med cestnima profiloma 115 in 118 na parcelni številki, 1882/2 k.o. Čatež na obstoječo makadamsko cesto, ki poteka južno nad avtocesto. Arheološka lokacija na tem mestu je poznana, saj je približen potek trase rimske ceste že dolgo znan, a ni bil nikoli preverjen. Obe sondi sta bili strojno izkopani do pojava arheoloških plasti v širini okoli 3 m in dolžini okoli 8 m. Nato smo delo nadaljevali z ročnim izkopom. V širini dveh metrov strojno odkrite površine smo očistili tloris gornje plasti rimske ceste; preostali meter širine pa smo poglobili vse do sterilne plasti.

Lokacija arheološkega najdišča Čatež-jug (sondi 1 in 2), na odseku AC Krška vas–Obrežje, med profili AC 115–118. (sondi sta označeni s krogcem).

Sonda 1

Sonda 1 je bila bolj vzhodno locirana sonda. Velika je 8,2 x 2,7 m, orientirana pa prečno preko obstoječe makadamske ceste v smeri približno sever-jug. Pri čiščenju nasutij rimske ceste smo ugotovili, da je bila v sondi 1 rimska cesta sestavljena iz petih še ohranjenih plasti. Dejanske širine rimske ceste ni bilo mogoče ugotoviti, saj sta jo na južni strani uničila dva recentna vkopa, na severni strani pa je bila uničena s poševnino, narejeno pri gradnji hitre ceste. Ob severnem robu je bila cesta še dodatno uničena z recentnim vkopom za vodovod. Dejanska ohranjenost ceste po širini je 4 m.

Kljub dejstvu da sta uničena oba robova rimske ceste, je bilo še možno rekonstruirati njen videz. Preko celotne površine ceste smo odkrili plast, ki predstavlja uničenje ceste v času, ko le-ta ni bila v intenzivni rabi. Na to plast so zgrajena vsa recentna nasutja cest.

Robovi so bili dobro utrjeni z večjimi lomljenci, ki so bili prekriti

Primož Predan
RIMSKA CESTA
NA ČATEŽU PRI BREŽICAH

Nasutje rimske ceste v sondi 1 –
pogled z zahoda.

Sonda 1 – pogled s severozahoda.

Nasutje rimske ceste v sondi 1 –
pogled z vzhoda.

s tanko plastjo zbitega drobnega peska. Sredino ceste, nekoliko uničeno vozno površino, sestavlja droben, izredno dobro utrjen pesek, pomešan s prodniki. Pod to plastjo je še ena plast drobnega utrjenega peska, starejša vozna površina, ki so jo popravili z mlajšo, višje ležečo utrditvijo. Popolnoma na dnu ceste je kamnita posteljica, sestavljena iz večjih lomljencev, položenih na verjetno prav tako utrjeno osnovo.

Sonda 2

Sonda 2 je bila od sonde 1 oddaljena približno 40 m v smeri proti zahodu. Velika je 9 x 2,7 m, orientirana pa prečno preko obstoječe makadamske ceste in njenega južnega priključka v smeri sever-jug. Pri čiščenju nasutij rimske ceste smo ugotovili, da je v sondi 2 rimska cesta sestavljena iz dveh še ohranjenih spodnjih plasti. Zgornji del je v celoti uničen. Dejanske širine rimske ceste tudi tukaj ni bilo mogoče ugotoviti, saj sta jo na južni strani uničila 2 recentna vkopa, na njeni severni strani pa je bila uničena s poševnino, narejeno pri gradnji hitre ceste. Ob severnem robu je bila cesta še dodatno uničena z vkopom za vodovod. Dejanska ohranjenost po širini ceste je 4,6 m.

Zaradi uničenja nivoja vozne površine je zgradba rimske ceste v sondi 2 mnogo bolj preprosta kot v sondi 1. V sondi 2 smo odkrili južni rob ceste, ki je bil naslonjen neposredno na kamnito osnovo hriba.

Profil rimske ceste je preprost: sestavljata ga samo utrjena posteljica iz lomljencev in močno utrjen pesek pomešan s prodniki – vozna površina. V tlorisu smo cesto zasledili samo deloma. Ohranjena je predvsem posteljica.

Arheološka sondiranja so bila usmerjena na površino rimske ceste z željo, da bi ugotovili natančen potek ceste. Skoraj z gotovostjo smemo locirati njeno traso med Čateškim gričem in Šentviško goro; z rahlim odstopanjem v smeri sever-jug, prečno, glede na traso današnje avtoceste.

Sonda 2 – pogled z jugozahoda.

Poštna in carinska postaja ob rimski cesti Emona– Neviodunum–Siscia

Gradnja rimske ceste, ki je povezovala italški prostor z območjem centralne Slovenije, nato pa se je nadaljevala proti vzhodu, je bila strateškega pomena za osvajanje krajev med Savo in Donavo ob koncu 1. stoletja pr. n. š. Po administrativni ustanovitvi rimske province Panonije je postala cesta glavna komunikacija, ki je v smeri zahod - vzhod povezovala Italijo z vzhodnimi provincami, posebej s Panonijo in Mezijo. Njen začetek je bil v Aquileji, preko Emone in Nevioduna pa je vodila v Siscio in naprej v Sirmium in Singidunum. Kakor lahko razberemo iz antičnih kart, so bile med večjimi mesti manjše postaje. Njihov ritem je bil odvisen od konfiguracije terena, vendar so se praviloma vrstile v razdalji enodnevnih vožnje z vprežno živino ali sposobnosti jezdnega konja v hitrem teku.

Poleg politične in vojaške funkcije je imela cesta velik pomen tudi za gospodarski razvoj naselbine in celotne pokrajine, izmenjavo materialnih in kulturnih dobrin, proces romanizacije keltskih ljudstev in širitev novih duhovnih in političnih vplivov.

Ena od postaj je bila v antični Romuli, rimski poštni in carinski postaji na območju današnje Ribnice pri Jesenicah na Dolenjskem (občina Brežice). V shematičnem prikazu jo navajata antična itinerarija *Tabula Peutingeriana* in *Cosmographia* Anonimnega geografa iz Ravene (Šašel, 1975).

Med zavarovalnim izkopavanjem ob gradnji avtoceste med letoma 2001 in 2004 nastali arhiv najdišča ponuja zelo podroben vpogled v njen razvoj, ekonomsko, trgovsko in tudi upravno podobo.

Na območju Ribnice je bila cesta ugotovljena že leta 1957, pri odkritju vzhodne nekropole antične naselbine Romule, ki se je v ozkem pasu raztezala ob cesti (Petru, 1958-59, Petru, 1969). Ob izkopavanjih ZVKDS OE Novo mesto v Ribnici je bilo v letih 2001-2004 raziskanih 59000 m² površine ob nekdanji magistralni. (Breščak, 2004a)

Poleg skromnih sledov prazgodovinske poselitve in srednjeveške ter novoveške uporabe prostora je bila velika večina arheoloških zapisov iz rimskega obdobja. Antično cesto smo dokumentirali na treh delih najdišča, kar omogoča boljše rekonstrukcijo njenega celotnega poteka skozi naselbino.

Na zahodnem delu najdišča so bili odkriti ostanki jedra antične ceste (sek. V) pri Podgračnem in njene erozije (sek. V, VI, VII). Izkopna polja so se nahajala v ozkem, 5 do 6 m širokem pasu ob magistralni cesti, ki poteka v smeri zahod-vzhod, medtem ko je trasa rimske ceste izkopno polje sekala rahlo diagonalno v smeri jugozahod-severovzhod, nato pa se je izgubila pod magistralno cesto, ki je na tem delu potekala ob samem robu savske terase. Rekonstrukcija trase ceste zahodno od raziskanega dela kaže, da je cesta z zahoda potekala skozi vas Podgračeno in po njivskih površinah vzhodno od vasi. Sledove ceste v Podgračnem in domnevo o obstoju zahodne nekropole je v dnevnikih omenjal že Peter Petru. (Petru, 1958)

Erozijski ostanki rimske ceste so bili vidni v vseh južnih profilih zahodnega dela sektorja V, v polnem profilu pa je cesta potekala čez osrednji del sektorja V v skupni dolžini 37 m. Severno ob njej smo

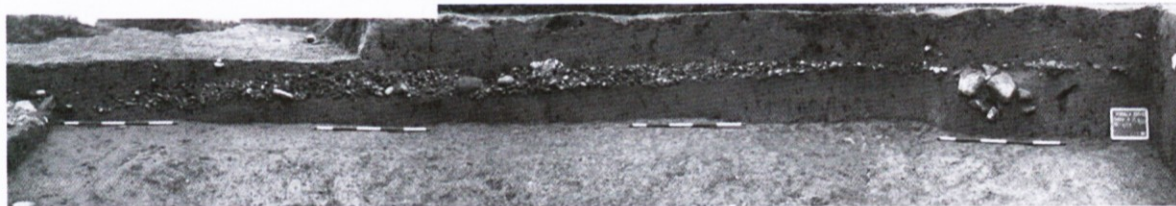

Pogled na površino rimske ceste v razširitvi sonde izven meja izkopnega polja.

leta 2002 raziskali zahodni del grobišča s 23 grobovi različnih grobnih oblik in konstrukcij in bogatimi pridatki, med katerimi izstopajo hišaste žare in jantarni amuleti.

Med robom ceste in grobovi je bil do 1,50 m širok in do 0,10 m debel pas prodnatega nasutja, premešanega z drobci opeke, lončenine in fragmentov obdelanih kamnov. Interpretiran je kot hodni tlak oziroma erozijsko nasutje ob cesti.

V nadaljnjem poteku proti vzhodu se je severni rob ceste izgubil pod magistralno cesto, pod katero smo v nadaljevanju izkopavanj v letu 2004 raziskali še del rimske ceste in grobišče ob njej, ki tako skupno obsega 135 grobnih celot. Južni rob ceste je bil raziskan v dolžini 63 m, skupno pa je bilo v sektorju V raziskanih 110 metrov trase ceste. Bolj vzhodno, v izkopnih poljih sektorja VI in VII, so bili določeni njeni erozijski ostanki, na enem delu tudi južni rob (sl. 10, 11). Cesta je bila grajena kot prodnato nasutje, nad antično plastjo in je imela tipičen profil antičnega cestišča – bila je bolj napeta v osrednjem delu ter se proti robovom tanjšala. Jedro ceste je bilo široko 6,00 m, debelina nasutja pa ni presegala 0,20 m. Čeprav je bila cesta deloma erodirana, se je njen nivo ujemal z nivojem vkopov antičnih grobov ob njej. Iz tega sledi, da cesta nikoli ni bila bistveno bolj debelo nasuta. Cesta je visela od južnega roba proti severnemu, za povprečno 20 cm, posledično pa je bilo najdeno več erozijskih ostankov severno od ceste. Na posameznih mestih je bil severni, robni del ceste, utrjen z večjimi kamni. Na vzhodnem delu sektorja V so

Zgoraj: Presek prodnatega nasutja rimske ceste.

Desno: Presek ceste na zahodnem bregu Gračenice.

deli prodnatega nasutja manjkali, kar je verjetno posledica hudournika z bližnjega pobočja, tako da so ostali samo večji kamni.

V osrednjem delu najdišča, za katerega štejemo ožji prostor na platoju vzhodno in zahodno ob potoku Gračnica, je bila antična cesta neposredno prekrita z magistralko ali ob njeni gradnji povsem uničena. Na zahodnem bregu se je ohranila zgolj v profilu, saj je bil ves preostali prostor z recentnimi gradbenimi posegi temeljito preoblikovan.

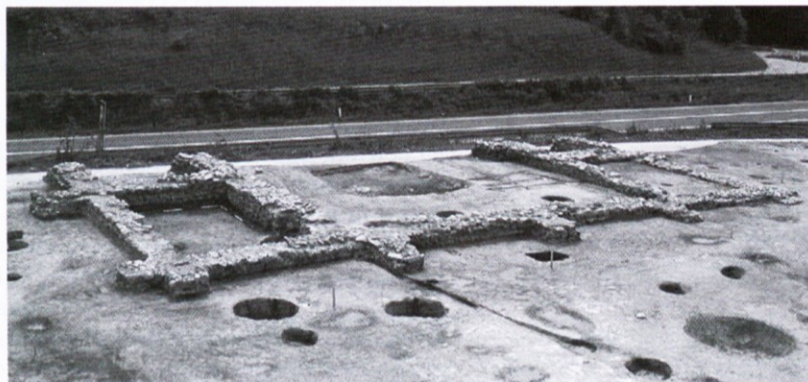
Rimska cesta je bila tudi na tem delu široka 6,0 m, prodnato nasutje pa debelo približno 50 cm. Sestavljeno je bilo iz dveh zelo zbitih

prodnatih in peščenih plasti nasutja, približno enake debeline (sl. profil ceste). Verjetno je debelina in zbitost posledica bližine potoka ter občasnih poplav in bi zato lahko bila cesta večkrat nasipana in utrjevana. Ob obeh robovih je imela po en odtočni jarek, ki je potekal vzporedno ob njej. Vzдолžno pod njo je bila najdena pravokotna kamnita struktura, katere namena in uporabe oziroma funkcije zaradi omejenega izkopnega polja ne znamo razložiti..

Cesta se je na vzhodnem bregu potoka na platoju nadaljevala skozi kompleks vsaj dveh upravnih stavb s funkcijo poštne in carinske službe, njen izgled pa smo v nadaljevanju sledili v sektorju XVI na robu območja vzhodnega grobišča (foto, načrt Petru). Odkrita je bila v dolžini 30,80 m. Jedro ceste je bilo široko 6 m, z erozijskimi ostanki pa 6,50 m. Grajena je bila kot prodnato nasutje, premešano s peskom, debeline 0,15 m (sl. 13 -15). Bila je zelo slabo ohranjena, z vidnimi sledovi oranja na površini. Pod cestnim nasutjem se je nahajala okoli 0,20 m debela plast močno zbitih oglatih kamnov, pomešanih s peskom. Služila je kot trdna podlaga za cesto.

Cesta je potekala v smeri severozahod-jugovzhod. V rekonstrukciji trase naprej proti vzhodu je vidno, da je prečkala osrednji del njivskih površin v vasi Ribnica. Na tem območju so bila na parc. št. 1050 k.o.

Ohranjeni del stavbe s kontrafori, upravne stavbe v antični Romuli.

VIRI IN LITERATURA:

Breščak, 2004a: Poročilo o arheološkem zaščitnem izkopavanju RIBNICA 2001 – 2004, ZVKDS, OE Novo mesto.

Breščak, 2004b: Poročilo o arheološkem zaščitnem izkopavanju RIBNICA P 391 – P 398, ZVKDS, OE Novo mesto.

Petru, 1958: Dnevnik izkopavanj na lokaciji Ribnica, hrani Posavski muzej Brežice.

Petru, 1958-59: Varstvo spomenikov VII, 303.

Petru, 1969: Razprave SAZU, VI, 20ss.

Šašel, 1975: Arheološka najdišča Slovenije, 75s, 80.

Velika dolina leta 1958 v zvezi z izgradnjo magistralne ceste Bratstva in enotnosti izvedena zaščitna arheološka izkopavanja. Takrat je bila odkrita in raziskana vzhodna nekropola antične naselbine Romule in ostanki rimske ceste. Glede na stratigrafsko lego, datacijo obeh grobišč in najdb, se gradnja ceste datira v 1. stoletja n. š., sledila pa je verjetno neki starejši, še neutrjeni ali erodirani poti.

Antična naselbina je, sodeč po obravnavanem gradivu, obstajala od začetka 1. do 4. stoletja n. š. Cesta je bila v uporabi skozi celotno antično obdobje, glede na sledi srednjeveške poselitve pa tudi kasneje. Njeno uporabo lahko domnevamo vse do vzpostavitve mreže avstro-ogrskih deželnih cest.

VOJAŠKI TABOR IN RIMSKA CESTA PRI OBREŽJU

Najdišče leži na gramozni pleistocenski terasi reke Bregane. Na jugozahodu meji na obronke Gorjancev, na severozahodu na strmi rob savske terase in na zdaj suho dolino potoka Struga. Na jugovzhodu je zamejeno s poplavno ravnico reke Bregane, na severovzhodu s poplavno ravnico reke Save (Verbič, 2002, 2).

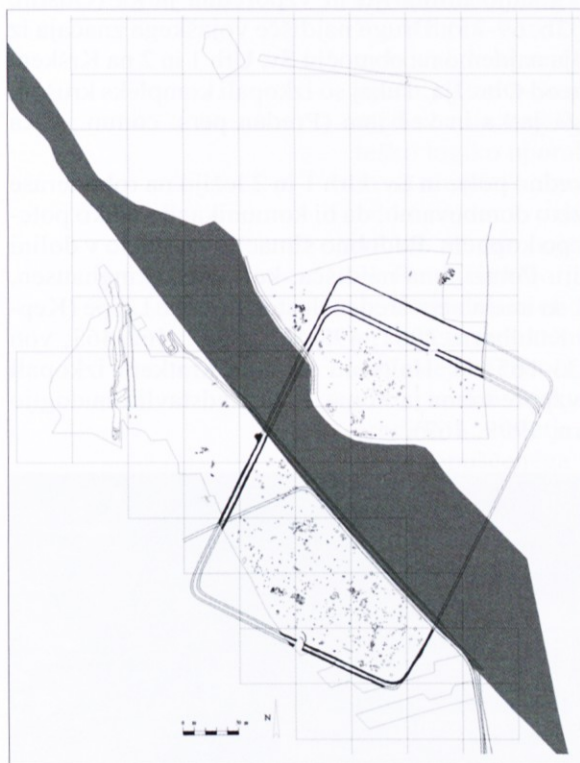
Arheološka izkopavanja na MMP Obrežje v letih 2001–2003 so zajela 68.930 m² veliko površino na obeh straneh obstoječega mejnega prehoda Obrežje oziroma avtoceste Ljubljana-Zagreb (Djurić in Pintér, 2000). Odkrito in raziskano je bilo poznobronastodobno žarno grobišče in ostanki prazgodovinskega naselja, rimskodobni vojaški tabor ter domačija iz 15. stoletja. Pričujoči prispevek obravnava samo rimskodobno fazo najdišča (Mason, 2003a; 2003b, 67–71; 2003c, 202–203).

Najbolj pomemben del najdišča je zgodnjerrimskodobni vojaški tabor iz obdobja osvajanja našega prostora za časa cesarja Avgusta (14. pr. n. š. – 9. n. š.) (Keppie, 1998, 163, 166; Šašel, 1985, 547–555; Šašel Kos, 1997, 21–42). Obrežje je edino tovrstno najdišče v širšem osrednjem in jugovzhodnem evropskem prostoru.

Vojaški tabor pravokotne oblike z zaobljenimi vogali je prvotno obsegal približno 6 ha in je bil obdan na treh straneh z dvema jarkoma, na četrtem pa samo z enim jarkom. Vhoda v tabor sta bila na sredini severovzhodne in jugozahodne strani. Morebitna vhoda na severozahodni in jugovzhodni strani – skupaj s celotnim severovzhodnim in osrednjim delom najdišča – so uničile spremembe struge reke Save že vsaj pred 800 leti in moderne gradbene dejavnosti (Verbič, 2002, 3). Jugozahodni vhod je bil zavarovan z dvema fazama *Clavicule*. Druga faza *Clavicule* je presekala polnilo zaključka notranjega jarka pri jugozahodnem vhodu, ki kaže na obstoj vsaj dveh faz vojaškega tabora. Podobna situacija je razvidna iz stratigrafije jarkov pri stiku zunanjega jarka z enojnim jarkom na severovzhodnem vogalu. Zunanji jarek tako predstavlja povečanje tabora na treh straneh, ki ga je strm rob terase reke Bregane onemogočil na jugovzhodni strani. Prostor – obdan z notranjim jarkom – je meril 290 x 210 m, prostor, obdan z zunanjim jarkom, pa je meril 300 x 215 m. Na severovzhodni strani utrdbe so kasneje dodali jarek, ki je obdajal aneks (215 x 25 m notranje dimenzije).

V notranjosti utrdbe smo izkopali večjo število jam, jam za stojke in tri kupolaste krušne peči. Skupine večjih jam v bližini notranjega roba jarka bi lahko predstavljale zbiralnike vode ali latrine. Nekatere jame so verjetno služile kot shrambene, druge pa kot odpadne. Pri jugozahodnem vhodu smo odkrili več kot 6 m globok vodnjak, v jugozahodnem delu utrdbe pa vsaj pet večjih kompleksov jam, ki kažejo na intenzivno uporabo skozi čas. Jame so vsebovale živalske kosti in keramike – amfore, terra sigillate, keramike tankih sten in kuhinjske keramike latenskega značaja. Našli smo tudi kovinske predmete, predvsem bronaste fibule, dele pasne garniture in vojaške opreme ter železna orodja. Razprostranjenost jam in kompleksov znotraj utrdbe kaže na lokacijo linij barak ali šotorov. Njihovo število in dolžino je zaradi obstoja vsaj dveh faz težko ugotoviti. Na severoza-

hodni in severni strani zunaj utrdbe smo odkrili štiri skupine železarskih ali krušnih peči. Dve manjši skupini na severozahodu sta vsebovali šest oziroma tri peči, dve severni skupini pa petnajst oziroma deset peči.

Zgoraj levo: Avgustejski vojaški tabor;
izdelala: Franci Aš, Ildikó Pintér.

Zgoraj desno: Rimskodobne ceste;
izdelala: Franci Aš, Ildikó Pintér.

Ceste in komunikacije

V severovzhodnem delu izkopnega polja smo našli starejšo netlakovano cesto, ki je vidna kot dva vzporedna jarka s profili v obliki črke »V«. Razdalja med njima je bila 4,70 m. Netlakovana cesta v ohranjeni dolžini 99,77 m je potekala v smeri sever-jug in je bila skoraj vzporedna s kasnejšo tlakovano rimskodobno cesto.

Jugozahodni vhod se je odprl proti trasi netlakovane ceste in kasnejši rimskodobni cesti Aquileia-Siscia, najdeni v severozahodnem delu izkopnega polja. Tukaj smo odkrili vsaj tri faze s peskom in prodniki tlakovane ceste, široke od 5,86 do 6,56 m, ki je potekala v dolžini 144,61 m znotraj izkopnega polja. Z zračnih posnetkov je razvidno nadaljevanje trase po kmetijski obdelanih poljih proti jugozahodu. Novčene najdbe kažejo na uporabo ceste v času od druge polovice 1. stoletja n. š. do vsaj začetka 4. stoletja n. š., v ta časovni razpon sodi tudi milnik iz časa Septimija Severa na cesti Mokrice-Bregana pri Obrežju (ANSI 1975, 259).

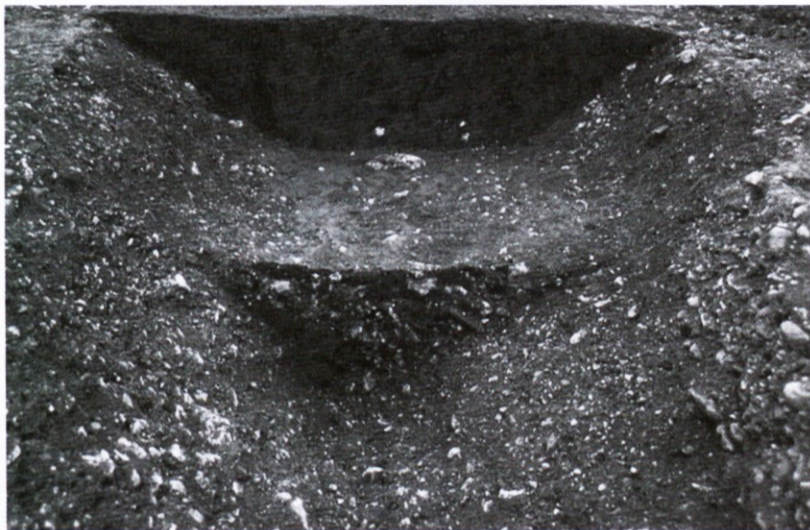
Rimskodobni vojaški tabor je imel odlično strateško lego ob izstopu glavne rimske komunikacije Emona-Siscia iz ožine Brežiških vrat v široko dolino reke Save, hkrati je zaprla pot čez Gorjance iz doline reke Kolpe.

Podatki kažejo na gradnjo tabora v času dokončne osvojitve Panonije in na ponovno uporabo v času panonskega upora. Lahko bi predstavljal ofenzivno bazo v poletnih mesecih ali začasno oskrbo-

valno bazo. Strateško logiko lege najdišča lahko razumemo v luči lokacije drugih domnevnih avgustejskih vojaških najdišč na območju Brežiških vrat in Krškega polja. Prvo najdišče – 8 km zahodno od Obrežja – je Čatež-Sredno polje, kjer so odkrili kompleks rimskodobnih krušnih peči z zgodnjo militarijo in vzporedna jarka (Guštin, 2003a, 247-248; 2003b, 69-75). Drugo najdišče vojaškega značaja iz avgustejskega obdobja najdemo na območju Sv. Urh 1 in 2 na Krškem polju, 17 km zahodno od Obrežja. Tukaj so izkopali kompleks krušnih peči, del obrambnega jarka in več jam (Predan pers. comm.; Tica pers. comm.).

Obrežje, Čatež-Sredno polje in Sv. Urh 1 in 2 ležijo na robu terase v bližini reke Save, zato domnevamo, da bi komunikacija lahko potekala tako po reki kot po kopnem. Podobno situacijo najdemo v dolini reke Lippe v Nemčiji. Pomembna najdišča, kot so Beckinghausen, Haltern in Anreppen, so imela neposreden dostop do reke Lippe (Keppe, 1998, 162-165; Kühlborn, 2001, 498-502; 2002, 462-463; von Schnurbein, 1981, 33-165). V Halternu so pred kratkem izkopali netlakovano cesto z vzporednima jarkoma, le-ta predstavlja analogijo za Obrežje (Kühlborn, 1999, 467).

Pogled na tlakovano rimskodobno cesto; foto: Martin Pungerčar.

Prerez obcestnega jarka netlakovane ceste; foto: Benjamin Štular.

Razdalje med najdišči v dolini reke Save so zanimive. Sv. Urh 1 in 2 ležita 17 km po kopnem iz Obrežja, kar predstavlja dan hoje za pehoto, poldnevno potovanje za mule in vozove, vprežene z mulami (36 km/dan) ali tričetrtednevno potovanje s konji ali volovsko vprego (24 km/dan) (Shirley, 2001, 116). Razdalja po reki med Obrežjem in Sv. Urhom 1 in 2 je tudi približno 17 km, za to bi rečni splav potreboval deset ur (1 dan) s povprečno hitrostjo 1,85 km/uro (Shirley, op.cit.). Čatež-Sredno polje bi lahko predstavljal vmesno postojanko med obema vojaškimi taboroma. Lega znanih taborov kaže na strateško logiko uporabe lokacij z dostopom do kopenskih in rečnih poti in na nujnost komunikacije s sosednjimi vojaškimi tabori. Analogijo lahko najdemo v dolini reke Lippe, kjer leži tabor pri Holsterhausenu 18 km ali dan hoje od vojaškega tabora pri Halternu in pri Xantenu ob Reni (Kühlborn, 2000, 84).

V zgodnjem obdobju vladavine cesarja Tiberija, ko so se strateške prioritete spremenile, so vojaški tabor Obrežje in zgoraj omenjene avgustejske tabore na območju Krškega polja in Brežiških vrat opustili, rimska vojska pa se je pomaknila bliže proti donavski meji. Od sredine 1. stoletja naprej je rimska cesta Aquileia–Siscia potekala mimo opuščenega vojaškega tabora Obrežje.

LITERATURA:

Arheološka najdišča Slovenije 1975 (Ljubljana)

Djurić, B., Pintér, I., 2000 *Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču Obrežje sever in jug* (Ljubljana) (neobjavljeno)

Guštin, M., 2003a Sredno polje pri Čatežu. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na avtocestah Slovenije: vodnik po najdiščih* (Ljubljana), 247-248

Guštin, M., 2003b Il campo militare romano a Čatež presso Brežice (Slovenia), *Quaderni friulani di archeologia* XII, 69 - 75

Keppie, L., 1998 *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire* (Routledge, London)

Kühlborn, J.-S., 1999 Haltern. V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 13 (Walter de Gruyter, Berlin), 460-469

Kühlborn, J.-S., 2000 Holsterhausen. V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 15 (Walter de Gruyter, Berlin), 83-84

Kühlborn, J.-S., 2001 Lippelager. V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 18 (Walter de Gruyter, Berlin), 498-502

Kühlborn, J.-S., 2002 Oberaden. V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 21 (Walter de Gruyter, Berlin), 457-463

Mason, P., 2003a Obrežje – Arheološko najdišče Obrežje, *Vitrina meseca* (13. februarja – 5. marca 2003), *informativni list* 2 (Novo mesto)

Mason, P. 2003b Rimska vojaška utrdba. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na avtocestah Slovenije: vodnik po najdiščih* (Ljubljana), 67-71

Mason, P., 2003c Obrežje MMP. V: Djurić (ured.) *Zemlja pod vašimi nogami: Arheologija na avtocestah Slovenije: vodnik po najdiščih* (Ljubljana), 202-203

Šašel, J., 1985 Zur Frühgeschichte der XV. Legion und zur Nordostgrenze der Cisalpina zur Zeit Caesars. V: *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift A. Betz. Archäologisch-epigraphische Studien* 1 (Vienna), 547-555

Šašel-Kos, M., 1997 The End of the Norican Kingdom and the Formation of the Provinces of Noricum and Pannonia. V: *Akten des IV. internationalen Kolloquiums über Probleme des provincialrömischen Kunstschaßens*, Situla 36 (Ljubljana), 21-42

von Schnurbein, S., 1981 Untersuchungen zur Geschichte der römischen Militärlager an der Lippe. *Sonderdruck aus Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 62 (Frankfurt am Main)

Shirley, E.A.M., 2001 *Building a Roman Legionary Fortress* (Tempus, Stroud)

Verbič, T., 2002 *Poročilo o geološkem pregledu območja arheoloških izkopavanj pri Obrežju in v okolici*, Ljubljana (neobjavljeno)

Miljnik Antonina Pija na dvorišču gradu Grm v Novem mestu; foto Jovo Grobovšek, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto

**Marinka
Dražumerič**

»POLEG NAGROBNE FORMULE JE DAL VKLESATI TUDI TRI ELEGIJSKE DISTIHE«

**Pogovor z arheologom in epigrafikom dr. Milanom
Lovenjakom**

Milan Lovenjak

Doktor Milan Lovenjak je po osnovni izobrazbi arheolog. Po študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani se je vpisal na doktorski študij na Oddelku za antično zgodovino in epigrafiko dunajske univerze. Tam se je specializiral za področje epigrafike, v disertaciji pa obdelal rimske spomenike nevioudunskega agra. Svoje strokovno delo posveča slovenskemu prostoru in začetkom pismenosti v naših krajih, ki jo predstavljajo antični napisi, vklesani v kamen. S svojimi strokovnimi raziskavami nadaljuje delo dr. Jaroslava Šašla, katerega razprave so mu še kot študentu prvega letnika zbudile zanimanje za epigrafiko. Lovenjakova študijska usmeritev je v našem prostoru izjemno redka in dragocena za arheološko stroko, saj je eden redkih epigrafskih specialistov. Lovenjak je odličen poznavalec ne le naših epigrafskih spomenikov, ampak ima tudi poglobljeno znanje o času, v katerem so nastajali. Zato je gotovo eden najbolj kompetentnih sogovornikov o tem segmentu antičnega sveta.

- Presenetljiva najdba dveh rimskih miljnikov na karteljevskem klancu septembra 2005 je v strokovnih krogih oživila zanimanje za traso rimske ceste skozi Dolenjsko, ki je povezovala Rim z njegovimi vzhodnimi provincami.

Potek rimske državne ceste skozi Dolenjsko so v literaturi večkrat opisovali, vendar pa je bila redko tudi arheološko potrjena, zato je najdba miljnikov in situ, kot se je to zgodilo na karteljevskem klancu, izjemnega pomena. Da je šla cesta po pobočju pod gradom Hmeljnik, so sicer pisali že v 19. stoletju, ko naj bi bili ostanki vidni tudi na površini, z najdbo miljnikov pa se je to tudi dejansko potrdilo. Kot se je na Dolenjskem pri arheoloških izkopavanjih na trasi avtoceste pokazalo že večkrat, je na terenu rimsko cesto izjemno težko izslediti, tudi na odsekih, kjer bi jo sicer pričakovali. Način gradnje je bil, kot kaže, povsem drugačen kot, recimo, v Kampaniji ali Rimu, kjer so bile tlakovane s kamnitimi ploščami. Izbira materialov je bila prilagojena lokalnim naravnim danostim, sicer bi bila gradnja in vzdrževanje ceste preveliko breme za lokalno prebivalstvo.

- Rimska cesta, ki je tekla po Dolenjski, je vrisana tudi v znamenito karto celotnega antičnega sveta *Tabula Peutingeriana*.

Na *Tabuli Peutingeriani*, srednjeveški kopiji nekega antičnega zemljevida na pergamentnem zvitku, ki meri razvit skoraj 7 metrov,

Fragment miljnika z gradu Hmeljnik z ostankom titulature sovladarjev Marka Avrelija in Lucija Vera iz leta 161. Hrani: Dolenjski muzej Novo mesto. Foto: T. Lauko (Narodni muzej Slovenije).

je na cesti iz Emone proti Neviodunu in Siskiji vrisanih več postaj in razdalj med njimi. Lokaliziranje postaj, ki so vrisane na to karto ali so omenjene v antičnih itinerarijih, je pri odkrivanju tras posameznih rimskih cest ključnega pomena. Gre seveda za glavne, tako imenovane državne ceste - *viae publicae*, ob katerih so postavljali tudi miljnike.

- Na rimske miljnike so arheologi naleteli tudi ob gradnji magistralne ceste Ljubljana–Zagreb v petdesetih letih 20. stoletja.

Tudi takrat so gradbeniki naleteli na en rimski miljnik, in sicer ob miniranju useka v Čateški grič na mestu, kjer je danes bencinska črpalka. Miljnik je ob tem razneslo na več delov, na podlagi naknadno zbranih petih kosov, pa je bilo mogoče rekonstruirati skoraj celoten napis. Gre za miljnik Antonina Pija, ki je leto ali dve mlajši kot tisti s karteljevskega klanca. Arheologi so takrat izkopavali na mestu odkritja miljnika in našli tudi njegovo ležišče in samo cesto.

- Ob gradnji magistralne ceste je bil pod Belo Cerkvijo postavljen velik rimski miljnik. Kako je prišel tja?

Najprej je treba povedati, da ni povsem gotovo, če gre pri tem kamnu res za rimski miljnik. Izklesan je namreč iz nekega grobozrnatega apnenčastega konglomerata, ki za klesanje črk sploh ni primeren. Nikjer tudi ni nobenih sledov napisa, čeprav je ohranjen v celoti. Seveda pa ne moremo izključiti, da je bil napis nanešen z barvo ali da gre za polizdelek – kamen, ki je bil namenjen za miljnik, a napisa niso nikoli vklesali. Njegovo točno najdišče ni znano. Na sedanje mesto so ga prenesli leta 1958 iz Leskovca pri Krškem, kjer je v 19. stoletju izpričan na različnih lokacijah, med drugim tudi kot podstavek za Kristusov kip. Ob gradnji dolenjske hitre ceste so ga postavili pri Beli Cerkvi, na mesto, kjer je bilo izkopanih več antičnih objektov, s katerimi pa nikakor ni povezan.

- Kdo je dal postavljati miljnike ob rimske ceste in zakaj?

V obdobju rimske republike so miljnike postavljali uradniki, katerim je bila zaupana gradnja ali obnova neke ceste. V cesarski dobi je skrb za cestno mrežo prevzel cesar, zato se na miljnikih vedno pojavlja njegovo ime. Poleg cesarjevega imena in njegove polne titulature je na miljnikih lahko navedeno tudi ime provincialnega namestnika, če je šlo za kako posebej intenzivno gradbeno dejavnost, na primer obnovo pred cesarjevim obiskom, ob pripravah na vojaški pohod ali podobno. Na enem od novih miljnikov s karteljevskega klanca je tako izrecno navedeno, da so ceste in mostove obnovili Septimij Sever in njegova sinova, za izvedbo del pa je poskrbel guverner province Spodnje Panonije Fabij Kilon. Vendar pa so za postavitev miljnikov in za vzdrževanje cest v normalnih razmerah skrbele lokalne skupnosti, saj državna ali cesarska blagajna stroškov za celotno cestno mrežo rimske države – po nekaterih ocenah naj bi bilo v provincah izgrajenih čez 100.000 km cest – ne bi mogla prenesti.

Miljniki so bili v prvi vrsti namenjeni označevanju razdalje od nekega izhodišča (t.i. *caput viae*). Rimska dolžinska enota je bila milja, latinski izraz *mille passus* – na miljnikih okrajšano MP – pomeni »1000 korakov«, od tod tudi poimenovanje *miliarius*. Ker so Rimljani šteli dvojni korak, je ena milja približno 1.481 metrov.

Verjetno so tudi miljniki, na katerih ni vklesana razdalja, le-to imeli nekako označeno, na primer z barvo. Lahko si namreč predstavljamo,

da so v bližini kamnolomov iz kamnitih blokov izklesali miljnike – s čemer so postali lažji in primernejši za prevoz – in vklesali napise za celotno traso, številčno oznako za razdaljo pa vklesali ali naslikali naknadno, ko je bil kamen že postavljen. Na nekaterih miljnikih je tako številčna oznaka povsem ločeno od ostalih delov pod napisom brez okrajšave *m. p.*

- Miljniki pa niso služili le označevanju razdalje.

Druga naloga miljnikov je bila sporočiti, kakšno delo je bilo izvedeno, na primer obnova dotrajane ceste ali mostov, služili pa so tudi v propagandne namene. Recimo cesar je s postavitvijo miljnikov poudaril skrb za dobrobit prebivalcev nekega teritorija in si tako pridobil njihovo naklonjenost, po drugi strani pa je lokalna skupnost s postavitvijo miljnika – seveda le s cesarjevim imenom – potrdila pripadnost nekega ozemlja ali izpostavila svoj položaj, potem ko je prevzela skrb za ceste. Kadar miljniki navajajo cesarjevo ime v dajalniku, so v bistvu neke vrste posvetilo cesarju. V 3. in zlasti 4. stoletju srečamo na njih že prave posvetilne formule.

- Miljniki so bili tesno povezani z rimskimi cestami. Kaj se je dogajalo z njimi po propadu imperija?

Nekateri miljniki so bili uničeni že v antiki. Deli napisov z imeni cesarjev, ki jih je doletela kazen izbrisa spomina, so bili odklesani ali pa so bili miljniki prevrnjeni ob cesti in nadomeščeni z drugimi. Včasih so odklesali prejšnji napis in vklesali novega, predvsem od 3. stoletja dalje pa so miljnik uporabili za novi napis tako, da so ga enostavno obrnili okrog ali postavili na glavo. Zato včasih na enem miljniku srečamo tudi do štiri različne napise. Sledove dveh različnih napisov imamo recimo na miljniku iz Velikega Podloga, eden je iz leta 140 ali 141, drugi pa iz leta 201.

Po propadu imperija je miljnike velikokrat doletela podobna usoda kot druge rimske kamnite spomenike, bili so uničeni ali uporabljeni kot gradbeni material, nekateri, zlasti veliki in težki, pa so se do danes ohranili na istem mestu.

Zanimiva je usoda miljnika iz Velike vasi, ki ga je – kot lahko preberemo pri Valvazorju – lastnica graščine v Veliki vasi (Maria Rosina v. Buset) odkrila ob obnovitvenih delih, zakopanega v zemlji, ga nato dala postaviti na nekem polju izven vasi, pozneje pa je bil prestavljen v graščino Šrajbarski turn pri Leskovcu. Tam je bil najprej hranjen v kleti, nato vzidan v steno gradu, dokler ga ni leta 1877 grof Ervin Auersperg podaril Deželnemu muzeju v Ljubljani, današnjemu Narodnemu muzeju Slovenije. Nekatere miljnike so uporabili tudi v povsem praktične namene. Tako so na miljniku iz Hudega pri Stični ženske pri pranju tolkle perilo in pri tem uničile velik del napisa. Odlomek miljnika z gradu Hmeljnik je bil izdolben in je očitno služil kot rezervoar za vodo, miljnik iz Obrežja pa je nek italijanski zidar, ki je delal na gradu Mokrice nekje v sredini 19. stoletja, predelal v klop in napis popolnoma uničil.

- Na miljnikih srečamo napise oziroma njihove okrajšave. Katera stroka jih prebira in interpretira?

Veda, ki se ukvarja z rimskimi napisi, se imenuje epigrafika. Proučuje napise na trdih materialih, kamnu, kovini, keramiki in podobno, ne ukvarja pa se na primer z besedili na papirusih, ki sodijo

Marinka Dražumerič
 »POLEG NAGROBNE FORMULE
 JE DAL VKLESATI TUDI TRI
 ELEGIJSKE DISTIHE«
 Pogovor z arheologom in
 epigrafikom dr. Milanom
 Lovenjakom

Nagrobna stela za Publija Nertomarija
 Kvarta in njegovo družino iz Štaten-
 berka pri Trebelnem. Hrani: Narodni
 muzej Slovenije. Foto: T. Lauko.

v domeno papirologije. Napisi so lahko vklesani, vtisnjeni ali naslikani z barvo. Naloga epigrafike je branje in interpretacija napisov.

- S starimi pisavami se ukvarja tudi paleografija. Kakšna je povezava med njima?

Paleografija proučuje razvoj pisav, najstarejši zapisi v latinski pisavi pa so ravno epigrafski dokumenti, na primer tako imenovani »črni kamen« (*lapis niger*), odkrit na rimskem forumu, datiran v 6. stoletje pr. n. š. ali znamenita zlata sponka iz Prenest (t.i. *fibula Prae-*

nestina) z arhaičnim napisom »Manios med fhefhaked Numasioi«, v prevodu »Manij me je naredil za Numerija«. Paleografija proučuje tudi te spomenike, vendar le glede na razvoj posameznih črk, ne spušča se v vsebino ali interpretacijo spomenikov, kar je naloga epigrafike.

- Kakšna znanja so potrebna za ukvarjanje z epigrafiko in kje se je mogoče usposobiti za resno strokovno delo?

Osnovni pogoj za ukvarjanje z latinskimi napisi je dobro poznavanje latinskega jezika, rimske zgodovine in stvarne kulture. Pri nas je epigrafika vključena v študij arheologije, predava se študentom 4. letnika, drugod pa imajo oddelke za epigrafiko, ponavadi v povezavi z antično zgodovino. Nekatere svetovne univerze imajo že zelo dolgo tradicijo, recimo v Rimu, na Dunaju, v Berlinu, Parizu, Cambridgeu in drugod. Zanimivo, da je zelo slovita tudi finska epigrafska šola, čeprav Finska nikoli ni bila del rimskega imperija.

- Antičnih napisov v kamnu pa verjetno ne srečamo samo na milnikih, ampak tudi na drugih spomenikih. Katerih?

Po nekaterih ocenah je danes znanih že čez 500.000 rimskih napisov. Med njimi so naštevilnejši nagrobni napisi, ki naj bi jih bilo nekje 80 odstotkov, poleg teh poznamo še častne napise v čast zaslužnim cesarjem ali posameznikom, na primer županom, mecenom, gradbene napise, med katere sodijo tudi miljniki in posvetila raznim božanstvom.

- Kakšen je pomen epigrafskih spomenikov, kaj vse nam lahko povejo?

V prvi vrsti so pomembni zato, ker le z njih spoznamo antične prednike po imenu, iz njihovih imen pa lahko sklepamo na poreklo, družbeni položaj in socialne razmere. Na podlagi napisov vemo, kateri kulti so bili priljubljeni na nekem prostoru, kdo so bili zaslužni člani neke skupnosti, kateri cesar jim je bil posebej naklonjen in drugo. Srečamo se s povsem konkretnimi osebami in povsem konkretnimi razmerami antičnega vsakdana.

- Na antičnih epigrafskih spomenikih se pogosto prepletajo rimska (latinska) imena in imena romaniziranih staroselcev.

Območje Dolenjske so pred rimsko osvojitvijo naseljevali keltski Latobiki. Ti so nekaj časa še uporabljali svoja stara keltska imena, ki pa so jih v nekaterih primerih prilagodili. Tako so tisti, ki so postali polnopravni rimski državljani in prevzeli trojno ime, sestavljeno iz prenomena, rodovnega imena in kognomena, svoje prejšnje keltsko ime spremenili v rodovno tako, da so mu dodali končnico *-ius*. Dober primer za to je nagrobnik Publija Nertomarija Kvarta (v lat. *Publius Nertomarius Quartus*) iz Štatenberga pri Trebelnem. *Nertomaro* je značilno keltsko sestavljeno ime, ki ga srečamo tudi v Galiji in Noriku, z dodatkom končnice *-ius* pa je postalo rodovno ime. Publij je eden od tridesetih rimskih prenamenov, Kvart pa tipičen rimski kognomen, oblikovan iz vrstilnega števnikar (*Četrti*). Tu imamo torej prisotne keltske in rimske elemente.

Lep primer izvirnih keltskih imen je na nagrobniku iz Rovišča pri Studencu. Gre za moža in ženo brez državljanstva, pri obeh je poleg lastnega imena navedeno še ime očeta: Sirius, Brogimarov sin in Matugnata, Admatonova hči. Tu imamo kar štiri tipično keltska imena.

Marinka Dražumerič
»POLEG NAGROBNE FORMULE
JE DAL VKLESATI TUDI TRI
ELEGIJSKE DISTIHE«
Pogovor z arheologom in
epigrafikom dr. Milanom
Lovenjakom

Nagrobna plošča iz Rovišča pri
Studencu, ki jo je Sirus, Brogimarov
sin, dal narediti zase in za Matugnato,
Admatonovo hčerko. Hrani: Posavski
muzej Brežice. Foto: T. Lauko.

Sicer se z imeni na rimskih napisih ukvarja posebna veda onomastika, so pa seveda zanimiva tudi za jezikoslovce, saj ponujajo najstarejše primerjalno študijsko gradivo.

- Kako lahko datiramo antične epigrafske spomenike, med katere sodijo tudi miljniki?

Na miljnikih so vklesana imena in celotna titulatura cesarjev v času postavitve. Ker so se nekatere funkcije obnavljale, recimo konzulat ali tribunska oblast, tako točno vemo, katerega leta je bil miljnik postavljen.

Nekateri posvetilni napisi, predvsem vojaški, so opremljeni z imeni konzulov, dveh najvišjih vsako leto znova izvoljenih rimskih magistratov. Drugi manj natančni kriteriji datiranja so oblika črk, noša ali frizura upodobljenih oseb na nagrobnikih, ali tudi sama imena. Nekatera se namreč množično pojavijo v nekem obdobju, pri cesarskih osvobodjencih, ki so prevzeli rodovno ime cesarja. Tako je bilo na primer v drugi polovici 2. stoletja veliko Avrelijev, napis na katerem srečamo to ime, bi torej težko bil iz 1. stoletja.

- Kamniti napisni spomeniki so običajno velikih dimenzij, zato jih je težko spregledati. Nekatere je popisal že Valvasor. Kateri spomeniki na Dolenjskem so najprej vzbudili zanimanje naših prednikov?

Prvi znani zbiralec napisov na Dolenjskem je bil humanistično izobraženi Avguštin Prygl iz Laškega. Ta je v začetku 16. stoletja prepisal besedilo posvetilnega napisa Sedatu, ki je še danes vzidan v cerkev v Leskovcu pri Krškem in besedilo danes izgubljenega miljnika, ki je ob njegovem obisku še stal pokonci nekje na Krškem polju. Tudi Valvasor prinaša prepise nekaterih dolenjskih napisov, ki so bili znani v njegovem času, vendar je te verjetno pripravil njegov sodelavec Erazem Francisci. Kot zanimivost lahko v zvezi z Valvasorjem omenimo tudi, da je na bakrorezu trebanjskega gradu v 11. knjigi njegove »Slave« desno pred vhodom upodobljen rimski kamniti lev.

Marinka Dražumerič
 »POLEG NAGROBNE FORMULE
 JE DAL VKLESATI TUDI TRI
 ELEGIJSKE DISTIHE«
 Pogovor z arheologom in
 epigrafikom dr. Milanom
 Lovenjakom

NAŠ GOST
 Rast 2 / 2006

213

Jupitru in Zavetniku kraja posvečen oltar iz Trebnjega (*Praetorium Latobiorum*), ki ga je 29. septembra 240 posvetil Lucij Varij Surian, konzularni beneficiarij neke neimenovane (verjetno 10. Dvojne) legije. Hrani: Narodni muzej Slovenije. Foto: T. Lauko.

Marinka Dražumerič
»POLEG NAGROBNE FORMULE
JE DAL VKLESATI TUDI TRI
ELEGIJSKE DISTIHE«
Pogovor z arheologom in
epigrafikom dr. Milanom
Lovenjakom

Ta še danes stoji pred gradom, vendar nekoliko nižje, na podpornem zidu nad cesto.

- V disertaciji ste se posvetili napisom z območja Dolenjske in Bele krajine. Glede na to, da prihajate iz Prekmurja, morda malce presenetljivo.

V Prekmurju sta bila doslej odkrita le dva rimska nagrobnika in ena pepelnica z uničenim napisom. Tam se navada postavljanja napisov očitno ni uveljavila. Morda je to povezano z drugačnim načinom pokopa ali pomanjkanjem kamna, primerne za klesanje. Na

Nagrobnik Lucija Bajbija Sempronija in njegove žene Eskinge iz Kamnja pri Šentrupertu. Danes v zakristiji cerkve v Šentrupertu. Foto: T. Lauko (NMS).

Dolenjskem in v Beli krajini, ki verjetno tudi sodi v teritorij pod upravo Nevioduna, je doslej znanih že čez dvesto spomenikov, njihovo število je z zadnjimi izkopavanji na avtocestni trasi še naraslo. Zanimivo pa je, da je tistih, iz Drnovega in okolice, ki bi lahko izvirali iz samega mesta ali njegovih obsežnih nekropol, razmeroma malo, okrog petdeset. Največ jih je bilo odkritih v sekundarni legi v zidu poznoantične trdnjave na Velikih Malencah, v zidovih okoliških cerkva, gradovih ali drugih starejših stavbah. V samem Drnovem je bilo najdenih le nekaj fragmentiranih napisov. To seveda lahko povežemo z intenzivnim izkoriščanjem ostankov antičnega mesta za gradnjo, ki je trajalo vse do sredine 19. stoletja, ko so se začela prva izkopavanja na Drnovem.

- Poleg napisov na kamnitih spomenikih se ukvarjate tudi z napisi na keramičnem posodju in opekah. Kaj so posebnosti teh?

V keramično posodje so večinoma vrezana kratka besedila, predvsem imena ali različni znaki lastnikov posodja. Črke so seveda drugačne kot na kamnitih napisih, kjer so velike črke - kapitalke. Tu je uporabljena bolj tekoča, tako imenovana kurzivna pisava. Posebno zanimivi so tudi slikani napisi na amforah, ki se jih sicer ni ohranilo veliko, vendar so zelo pomembni za študij gospodarske zgodovine. Govorijo namreč o vsebini posode, na primer pri amforah za prevoz oljčnega olja ali gre za olje iz zelenih ali črnih oliv in o njegovi kakovosti. Na opekah srečamo grafičnega sicer redko, zato pa so zanimivi žigi izdelovalcev. Imena so pogosto okrajšana, ponavadi še bolj kot na nagrobnikih, trojno ime na primer samo s prvimi tremi črkami.

- V svojem strokovnem delu ste se srečali z mnogimi epigrafskimi spomeniki. Kateri vam je doslej povzročil največ preglavic?

Morda nagrobnik, izklesan iz lehnjaka, zelo porozne kamnine, ki so ga leta 1989 odkrili ob obnovi trboveljske cerkve. Napis je bil že skoraj povsem uničen, vendar je po daljšem ukvarjanju s tem napisom še bilo mogoče razbrati keltsko moško ime Atepomarus, sicer znano le z napisov v Galiji.

Kateri pa je vaš najljubši epigrafski zapis?

Eden takih je gotovo nagrobnik sužnje Urbane iz Emone, ki ji ga je postavil njen sosuženj Atimet in poleg nagrobne formule dal vklesati tudi tri elegijske distihe. Sam sem bil zelo presenečen, ko sem ob prebiranju Vergilijeve Eneide opazil podobnost dveh njegovih verzov z dvema heksametroma na tem nagrobniku. Tudi sicer je ta nagrobnik izredno kvalitetno izdelan, pravo nasprotje nagrobni plošči iz Kamnja pri Šentrupertu. Na tej je napisno polje obrobjeno s tremi vrezanimi paralelnimi linijami, ki se zgoraj iztečejo v trikotnik – morda posnetek zatrepna nagrobne stele – črke pa so zelo nepravilne. Ta nagrobnik je postavil mož svoji ženi, domačinki s keltskim imenom, gre pa za zelo zgodnji epigrafski spomenik, morda iz sredine 1. stoletja. Kljub zelo primitivnemu videzu pa ima tudi ta spomenik nek poseben čar.

Ribnica – Romula: amfora rodoškega tipa, v prometu v 1. do začetka 2. stoletja; foto: Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto

David Bedrač *POTEM SO SONETI RAZPADLI*

*Užitek je okusiti telo,
užitek je, ko ležeš na nebo
nekoga, ki ti drži srce v rokah,
le en pogled dovolj je, en zamah,*

*da srečno nadaljuješ pot,
da se oči razširijo v obsežni kot,
ker ko se žile vozljajo za žile,
takrat občutiš v nohtih žive sile,*

*ki te drobijo na kvadrate,
ki padajo iz glave v podplate,
in vzklikneš srečen: Ja, jaz ljubim!,*

*jaz ljubim tebe, ki mi srce držiš,
a včasih se ustrašim, da ne spustiš
srca na tla, da rekel bi: Ničesar več ne ljubim!*

*Nekoč sem gledal volka, ki umira,
kako bori se z uro, senco mu predira
pločnik, ki je zrasel v stepo,
kako je skočil skupaj, vase, v kepo*

*iz bolečih mišic, ki so se odprle
v presek med tu in tam, zažrle
so se temne-svetle niti vanj,
in kot bi v hipu kar iz sanj*

*zapadal sem in malo tja in spet,
tako sem videl, da je volk izžet
lahko in da umira z ognjem v sebi*

*in da ta volk je v meni, tebi,
da v nas je, za lobanjo,
da gleda malo ven in spet ozre se vanjo.*

*In zemlja, ki dišiš, некоč dobiš,
dobiš vse moje, vse bo tvoje:
bo tvoja kri in jezik moj, oči,
galeb solin iz pene, morskih slin,
in volk iz mene v tebi sklence ogenj
in bron bo v tebi kakor fini ton,
kot pajčolan, med fina žita stkan,
kjer čisti veter s klasja fini eter,
in jaz, kot žito, bom nekomu skrito
rasel iz oči, ki bo – kot jaz, nemir – prestopal jutro prek noči.*

*

*Ki priteka v prste,
v dolge vrste
stavljena
kot kita iz betona,
ki bila pokrita
je s krvjo
in kriki
in soljo,
zažrto v klane rane;
zdaj iz stene plane
kdaj pa kdaj nekdo,
nazaj nato izgine med spomine:
iz opek, prek vek zaprtih gledajo oči.*

*

*Bo pijan na tebi, zemlja, z mrakom obsijan,
vroč kot smola, ki kaplja čez noč,
in telo bo pilo zvezde, njega pa bo zvilo od neba,
takrat bo on, Sonet, izrekel:
»Nebo je oče, zemlja mati – spati, spati ...«*

Cveto Preželj PRAVI ČAS

*Ko rojstnega dne
ne bo govorjenje zaznamovalo
in se bo mrzlo korito
napolnilo do roba,
bo pravi čas za solze.*

*S stricem bom šel v vinograd.
S teto v steljnik po gobe.
Z dekletom v kamro.*

*Na tem svetu
se nobena solza ne bo več potočila.*

V ZAPRTI VASI

*Dvojica se predstavi.
Dvoje je premalo,
si mislim
in preizkušam Tvoja dejanja.
Prehitro se zagovorim
in v strop zagledan
merim korake dne
in ne pomislim na stopinje,
ki jih veter zbriše
in jih človek
znova potegne
do svojih vrat.
Redkokdaj se še preštejemo.
Zaprte ostajajo vasi.
Samo požar se še zvali
in se za nami zapodi.*

ŠE VEDNO SMO TUKAJ

*Za pesem si že vse povedal.
Na omari puščaš velike kovčke.
Vse se je umirilo.
Še iz pipe ne curlja več.
Apnenec se je razlezel po cevi.
Obnemogli so utihnili.
Pomirjevala delujejo.
Mrtve so odpeljali že zjutraj.
Zdaj se otroci obešajo po igralih
in čakajo na klic.
Pregledujejo številke*

Cveto Preželj

*in igrajo igrice na telefonu.
Narava se napihuje v velikega purana.
Vse pozdravlja s svojimi grozečimi očmi.
Pomežikne na levo in desno.
In že se usujejo prve kaplje.
Vreščeči vran se odloči
in odleti.*

V VETRU ŽALOST POMETA

*V vetru žalost pometa
za zvedavimi popotniki.
Najde jim poceni hotel.
Ponudi žensko
in zagrne luči.
Namesto rož
plastično zvezdo prilepi na budilko.
Namišljene mreže poveže.
Za dober spanec potrese trepetliko.
Spodmakne jim klado,
da zgrmijo v prepad.
Izpolni jim poročno željo.
Znova rodi se ta svet.*

KRISTALNA PENA

*Vzvišeni ne potoči solze.
Meni jih spusti
na prazno dlan.
Po črti življenja
pljuskne veletok.
Kristalno peno vsakdanjika
vzidam v tovarniško peč.
Mislim, da sem,
pa me ni v pesku pred hišo
in ne na pogrnjeni mizi.
Črta življenja ponikne
v človeški drobir.*

Vlado Garantini KMEČKA BALADA

*Kmečki fant,
postaven, fejst,
rdečeličen,
zdrav v obraz,
pevec, veseljak.
Pogosto
po nedeljski maši
ob stari štirni
je na orglice igral.
V odročnem borštu
bogu za hrptom,
kamor ozka, spolzka
pot pelja,
pod traktorjem
vdrta so se tla ...
Vse dni, noči
zdaj večna lučka
tam gori.
V hiši,
kjer se pogosto je smejal,
črno obrobljena slika
visi.
Mali sinek,
neučakan, neugnan,
ga čaka z mamico
zaman.*

KLOŠAR

*Po mestu brezciljno tava,
razcapanec, brezdomec, nemanič,
včasih kak tolarček kane,
po grlu hitro spolzi.*

*Bil je nekdaj slikar, poet,
z ljudmi se je bodel,
preurejal je svet.*

*Zdaj se zvečer,
totalka zdelan, pribit,
zavleče v kakšno plesnivo klet
in na polrazpadel zid
z muko napraska
kak porno grafit.*

*"Svet je en velik skret,
povn scaunce, dreka,
laži poun, poun krvi,
ut zat in ut spret
zaudarja, smrdi,
na nem je
hudičevo težko živet."*

DNEVI PENZIONISTKE PEPCE

(Iz pisem bralcev)

Zutri zalijem rože
spijem kofe z mlekam
na bi smela žolč
stopm pu mlek kruh
za več nimam
je penzija mala
pupone se ulečem na britof
pogliham janezu pesk
zrihtam pušcl
je fest ku plastične ruže
dolg zdržijo.
Kako besedo zinem s sosedo
zvečir me nvoqe bulijo
so s spancem težave
u mvorastih sajnah
use najne place ublezem
se matram
še sriča de radio špila
televizije skuor na gledam
učl me zadne cajte nekam bolijo.
Utroke tku vidm usake kvatre.
Na zamirte sm čez usmdeset stara
pišm s težavo na pu brlava
pa sej tku na bote ubjavl.

Ladislav Lesar EKSTAZA

Prijatelju dr. Marku Špillerju

Na primerljivi gori
s srcem do neba
zaznavam veter
piš močnejšega
orkan
ki v templju večnosti
zori v Boga

Tišino v sebi
do spoznanja skrivam
V igri s smrtjo od slasti
gorim
in v molk me nese
domotožje sna

Neža Simčič DESETNICA

*Po tujih hišah ne bom več pospravljala.
Tujih pleníc ne bom več prala.
Tujim moškim ne bom več nog umivala.
Tujim moškim ne bom več postelje rahljala.
Ne bom več tujim konjem ovsá dala.
Ne bom več tujih polj orala.
Ne bom več tujega semena zasejala.
Ne bom več tujim sinkom jesti dala.
Ne bom več tujih sinkov jaz zibala.*

*Prvega, ki pride, si bom izbrala.
Prvemu, ki pride, se bom vdala.
Svojega bom sinka jaz zibala.
Svojo jaz bom hiško pospravljala.
Svojemu bom možu noge umivala.
Svojemu bom možu posteljo rahljala.
Svojim jaz bom konjem ovsá dala.
Svoja polja bom orala.
Svoje jaz bom seme zasejala.
Svojo bom letino prodala.
Svojemu bom sinku jaz plenice prala.
Svojemu bom sinku vso ljubezen dala.*

SLOVO

*Za njo se ozira, poln je nemira.
Se bo obrnila, se bo vrnila?
Se bo nasmejala, bo zajokala?
Le rdeči cvet je na suknjič pripela,
za hip kot kip prebledela,
se obrnila in odšla.*

Prišla si na avtobusno postajo minuto za mano in si takoj prižgala cigareto. Ne kadiš najdražje znamke. Študentka si, tako kot jaz. Gledam te, kako brskaš po majhni, črni torbici, ki se lepo ujema s tvojimi lasmi. Nasloniš se na pleksi steklo postaje in obrneš glavo v smer, iz katere bo prišel avtobus, nato obrneš glavo v mojo smer. Nasmehnem se ti, ti pa mi vrneš nasmeh, čisto malo in zelo na hitro, kot da bi te bilo strah, da te bom ogovoril. Ali pa te je strah starejše gospe s sinjemodro frizuro, ki kinka na klopci. Ali pa gospoda srednjih let, ki ima roke zatlačene globoko v žepe zdrsane, usnjene jakne in si gre vsake toliko časa z roko skozi redke, svetle lase. Mogoče te je strah, kaj bi si mislili. A naj ti raje povem, kaj si mislim jaz.

Lahko bi te ogovoril in ugotovil, da si prijetna, simpatična in zgovorna. Hitro bi našla skupno točko v tisti minuti čakanja na avtobus. Ko bi le-ta zapeljal na postajo, bi skupaj vstopila in se skupaj usedla ter se pogovarjala vse do moje ali tvoje izstopne postaje. O študiju in o tem, ali plačuješ drago najemnino. Prosil bi te za številko mobitela in dala bi mi jo. Naslednji dan bi se dobila na kavi in pogovarjala bi se o vsem. Zvedel bi več o tebi. Imaš mogoče brata, sestro? Recimo, da imaš mlajšega brata in starejšo sestro, ki je že diplomirala in živi s fantom v majhnem podnajemniškem stanovanju. Tudi ti si želiš živeti na samem, izkusiti to svobodo. Smejiva se in rahlo se dotaknem tvoje roke, ko otreš cigareto v pepelnik. Posloviva se z rahlim, hitrim poljubom na lice. Dobiva se zopet čez nekaj dni in tokrat sediva bližje, se več dotikava. Ob slovesu te poljubim in ti mi poljub nežno vrneš. Čez nekaj mesecev prvič spiva skupaj in zjutraj ne najdeva besed, ker nama je obema rahlo nerodno. Samo objeta leživa in jaz te poljubljam po vratu. Mine nekaj mesecev in spoznal sem tvoji dve cimri, ti pa si spoznala moje tri cimre. Naslednji vikend boš prvič prespala pri meni doma. Prvič se skregava. Ni ti všeč, da sem nezaupljiv, sanjav in neodgovoren. Meni ni všeč, da si preglasna, ko se ga napiješ, in da mora biti vse po tvoje. Minevajo leta in oba sva pri koncu študija. Seksava dvakrat, trikrat na teden, ker sva preveč utrujena. In se že preveč poznavata. Ti diplomiraš prva, ker si bolj pridna. Jaz potegnem še eno leto. Živiva skupaj v majhnem podnajemniškem stanovanju. Zaposlim se pred tabo in delam dvanajst ur na dan, da lahko plačujeva najemnino. Kmalu se zaposliš tudi ti in tako se vidiva samo zvečer, ko pojeva večerjo in se pogovarjava o vsakdanjih stvareh. Čez nekaj let zanosiš in rodi se nama deklica. Za poročno pričo vzameš sestro. Ko je deklica stara tri leta, se preseliva v zgornje nadstropje hiše tvojih staršev. Najdem novo službo, ti zanosiš drugič in se odločiš, da boš ostala doma in skrbela za otroke. Rodi se nama še ena deklica. Jaz vse več delam in vse manj se pogovarjava. Otroci so pustili posledice na tvojem telesu. Prsi so se ti povesile in ne moreš zgubiti odvečne maščobe na trebuhu in zadnjici. Začneš si barvati lase v agresivno barvo in hoditi k aerobiki. Meni dokončno izpadejo lasje in čisto malo me zbada v hrbtu. Preseliva se v hišo blizu mojega delovnega mesta. Prva hči gre študirat, druga je v srednji šoli. Bolj je problematična od prve in dobim jo, kako kadi travo v drvarnici. Jeziš se, a ti je v bistvu vseeno. Izgubila si vso energijo, cele dni gledaš televizijo, jaz pa še vedno delam kot konj.

Umre ti mama. Meni umre oče. Jezen sem nate, ker nočeš hoditi z mano v hribe. Na poslovnem seminarju seksam z deset let mlajšo kolegico. Starejša hčerka se poroči in vzame mlajšo za pričo. Oddam jo temnolasemu, zelenookemu fantu in se ga napijem, da me moraš praktično nesti domov. Mlajša hčerka ne gre študirat, ampak se zaposli v tekstilnem podjetju in ima otroka. Nočeš skrbeti zanj in praviš, da ne bo tvoj vnuk, dokler se ne poroči z očetom. Hčerka prekine vse stike z nama.

Upokojim se. Privoliš in greš z mano v hribe. Na poti v dolino me zadane kap in umrem. Deset let si sama v hiši, nato te hčerki dasta v dom za ostarele in si razdelita hišo. Čez pet let umreš in po tvojem pogrebu se mlajša hčerka na sedmini tako napije, da jo peljejo na pumpanje.

»Oprosti,« ti rečem, ko se rahlo zaletim vate ob vstopu na avtobus.

»Nič hudega,« odgovoriš in se mi nasmehneš. Jaz ti ne vrnem nasmeha, ampak se usedem sam, čisto zadaj. Gledam tvoje črne lase, ki padajo na naslonjalo sedeža nekaj vrst pred mano. Razmišljam o tem, da ti res nočem škodovati. Ali pa nočem škodovati sebi. Med junakom in sebičnim prascem je tanka črta. Tokac pravi, da bo čas rekel stop. Ampak pri meni vedno znova zataji. Avtobus začne peljati. V njem sem jaz, ti in še nekaj drugih ljudi – tudi vijolična gospa in možakar z usnjeno jakno. Vsi gremo proti svoji izstopni postaji, ki je ob koncu časa za vse enaka. Ne vem pa, če bi čas vožnje rada preživela z mano, črnolasa deklica. Ne upam se te to vprašati. Zato ti delam krivico. Tebi in času. Morda bom kdaj tvegala in rekel: »Čas je še za en krog.« Ampak ne danes.

Popraviš si lase in vstaneš. Glavo prislonim na okno in se zazrem ven. Glavo mi zaradi vibracije motorja rahlo stresa.

Izstopila si eno postajo pred mano.

Nejc Gazvoda

SANJAČ

Kratka zgodba

»Nek sanjač je,« mi je rekel prijatelj. »Saj boš videl.«

In sem res. Moj novi cimer je prišel sredi noči in me zbudil, ko je čez lasten kovček padel v sobo. Ko se je skobacal pokonci, je prižgal luč in zamežikal. Bil je suhljat in visok z izrazitim adamovim jabolkom in povešenimi rameni. Lasje so mu v čudnih štrenah silili iz glave v oči.

»Dober večer,« je rekel.

»Zgini spat,« sem mu odvrnil. On pa se je samo nasmehnil.

Taisti prijatelj, ki je rekel, da je moj novi cimer sanjač, mi ga je priporočil za sestanovalca.

»Pomiva posodo, to vem,« je rekel. »Pa tudi tušira se redno. Mi je znanec povedal.«

»Za to mi dol visi,« sem odgovoril. »Samo da bo plačeval najem-nino.«

Stanovanje je bilo majhno in vse je bilo zbito skupaj, tako da si lahko gledal televizijo, kuhal špagete, zalival rože in sral – vse hkrati.

Zato se je tudi cimer spotaknil. Pa tudi zato, ker je imel čudno dolge noge in roke, ki so mahedrale ob njegovem telesu, kot da imajo lastno pamet. Prve dni je bilo malce čudno, ker je bil večino časa tiho. Ampak res je pomival posodo. In tuširal se je tudi redno, čeprav je imel gel z vonjem sivke, ki mi je šel na živce. Čez kak mesec sem se ga popolnoma navadil, bil je skoraj del inventarja, kot namizna svetilka. Samo ena stvar me je motila. Šepetanje. Ko sva šla spat, je ležal na pogradu nad mano in nekaj minut nerazumljivo šepetal, nato pa zaspal. Neke noči, ko je bilo šepetanje še posebej intenzivno, sem ga prekinil in vprašal, kaj počne. Bil je tiho, nato pa je rekel:

»Narekujem si sanje.«

Čez nekaj minut je začel dihati počasi in enakomerno. Mislil sem si svoje in hotel zaspati. Premetaval sem se kako uro, štel ovce, nato pa si začel šepetati: »Naga blondinka in rjavolaska v rdečem spodnjem perilu na vodni postelji, naga blondinka in rjavolaska v rdečem spodnjem perilu na vodni postelji ...« Nato sem zaspal in sanjal - da sem padel na izpitu. Čez kak teden sem cimra, ko je nehal šepetati, še enkrat vprašal, kaj se gre. In kako to deluje. »Ne vem,« je preprosto rekel. »To moraš znati. Enim nikoli ne uspe.«

Na obisk je prišla moja punca. Povedal sem ji, kaj naj bi znal moj cimer in začela je vsa navdušena cviliti, saj je bila usekana na razne horoskope, čakre, Mete Malus in podobne zadeve. Norčeval sem se iz nje, cimer pa je samo odkimaval in nekaj momljal, ves zadržan in čuden. Jaz pa sem postajal vse bolj in bolj nestrpen. Resnica je bila, da sem zelo malo sanjal. In da me ni zanimalo nič drugega kot to, kar sem lahko prijel, pojedel ali položil. Nad mano pa je že nekaj mesecev spal tip, ki si vsako noč narekuje sanje in vsako jutro puhti po sivki. In da ne pozabim - včasih je ves dan sedel ob oknu in strmel skozenj. Če sem zagrnil rulete, je potrpežljivo vstal in jih dvignil. Nikoli se ni dal motiti. Če sem vpil nanj, se je samo nasmehnil. Če sem se norčeval iz njega, je zamahnil s tisto roko, za katero sem sumil, da ima dva komolca - in se nasmehnil. Jaz se nisem dosti smehljaj. Nisem se imel za kaj. Zaprt v tisti sobici, na poti med faksom, nato do punce in včasih na njo, in nazaj, za knjige. On pa je dejansko imel čas strmeti skozi okno. In sanjati.

Neke noči sem vstal in ga zbudil. Čukasto me je gledal izpod odeje. »Nauči me,« sem rekel. »Tako j.«

Oba sva ležala na spodnjem pogradu. Bilo je blazno ozko in čutil sem njegovo koščeno ramo ob moji. In spet tista sivka. Ampak tokrat bom potrpel, sem si rekel. »Ne vem, če bom znal,« je cimer tiho rekel. »Me ne zanima,« sem odgovoril. »Ti samo daj.«

»Prav,« je prestrašeno rekel. »Samo ... kaj pa hočeš sanjati?«

»Tisto ... tisto, kar najraje sanjaš ti,« sem mu rekel. Zaprl sem oči.

*

Naslednje jutro se je cimer odselil. Ni mu bilo treba reči ničesar, saj je vedel, da je tako najbolje. Tisti dan sem jaz presedel pred oknom in strmel v prazno. Kajti v svojih sanjah sem videl sebe. Sanjal je, da je jaz. Ampak te sanje niso izvirale iz njegovega občudovanja, ampak srda. Kar je bilo grozljivo, je bilo dejstvo, da cimer ni kaj dosti spreminjal. In tako sem bil v sanjah nasilen. Brezčuten. Zloben. Kožo sem imel sivo in smrdelo mi je iz ust. Sanje so se končale tako, da je cimer dobil mojo punco. V njenih očeh

Nejc Gazvoda
SANJAČ

sem videl tisto, kar mi je že prej večkrat pokazala, ampak sem prepoznal šele v sanjah – da me v bistvu sovraži. Samo tega mi ni znala še povedati.

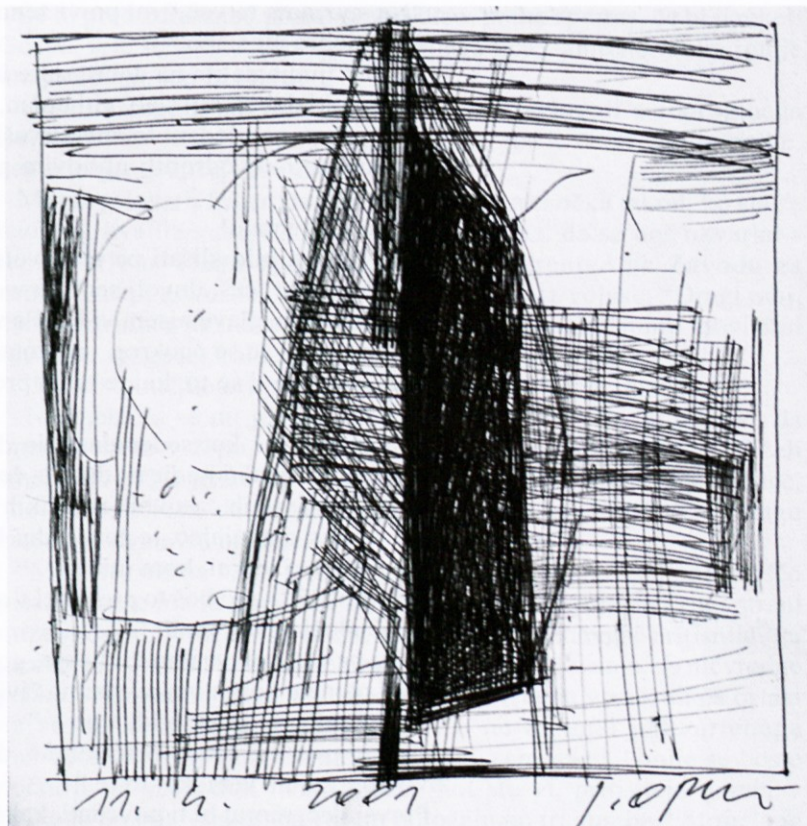
Je pa res, da sem po tem znal narekovati sanje tudi sam. In vse več sem sanjal, vse manj sem živel. Pa tudi sedeti pred oknom ni bilo tako slabo. Ko tretjič nisem plačal najemnine, so me vrgli ven. Punca me je pustila. Moj prijatelj mi je uredil novo stanovanje. Izgubil sem se, ko sem ga iskal, in prišel pozno zvečer. Mojemu novemu cimru sem se nasmehnil v pozdrav in si želel samo, da grem spat. Preden sem potonil v spanec, sem si šepetal vse tisto, kar bi lahko bil, pa sem ugotovil, da ne bom nikoli zmogel. Vse tisto, kar bi lahko popravil.

Moj novi cimer je pri oknu kadil cigareto. Ugasnil jo je, me pogledal in se zarežal:

»Prav je imel tvoj prijatelj. Pa si res sanjač.«

Nasmehnil sem se, odmahnil z roko in rekel:

»Saj boš videl.«

Janko Orač: IZ SKICIRKE, 2001

LITERATURA

Rast 2 / 2006

Črnci v Firencah so tretji roman hrvaške pisateljice Vedrane Rudan. Njegov prevod, ki bo izšel sočasno z izvirnikom v hrvaškem jeziku, bo spomladi izšel pri založbi Goga. V njem pisateljica enako kot v prejšnjih dveh romanih (Uho, grlo, nož in Ljubez na zadnji pogled) lucidno in ostro prikazuje odnose in razmere tako znotraj družine kot sodobne družbe. Poleg treh romanov je objavila še knjigo kolumen Jaz, nevernica, ki jih objavlja v Nacionalu, po njenih delih so bila prirejena gledališka dela, romani so bili prevedeni v mnoge jezike. Odlomek je pripoved udeleženca hrvaške domovinske vojne, ki trpi za posttravmatskim sindromom.

“Ata, to je za Amije, povej kaj, dobil boš petdeset evrov.”

Moj sin ne pričakuje, da bom nakladal v tole kaseto, samo pokazati hoče, da misli, da sem normalen. Danes na Hrvaškem samo tisti, ki je nor, ne proda svojega življenja za petdeset evrov. Rad imam svojega sina, ker ga moja zgodba ne zanima, on bi rad samo kaj zaslužil, ne pa se obremenjeval z mojimi nočnimi morami.

Imam res nočne more?

“Ko boste dali iz sebe vse, kar vas muči, gospod, bo vse drugače, vse bo tako, kot je bilo nekdanj.”

Kaj me sploh muči, kaj bo drugače, če bo tako kot nekdanj?

Je vračanje na staro sprememba na boljše?

Je človek, ki je drugačen, zato bolan?

A morda s teboj ni vse v redu zato, ker te ljudje več ne prepoznajo? Mogoče pa so bolni tisti, ki se ne morejo prilagoditi svetu, v katerem živijo ljudje, ki so se spremenili.

“Ne spoznam te več,” mi pravi žena.

Je to dobro ali slabo?

Se mar ljudje delijo na dobre stare in slabe nove?

Nisem niti dober, niti slab, niti bolan, samo drugačen sem. Ne rigam več po pivu, ne gledam tekme Hrvaška – Srbija, ne pride mi samo zato, ker so naši odrobili njihovim glavo, dovolj imam odsekanih glav.

Dovolj jih imam!

No, tole je bilo slišati pa prav veteransko, tole, da imam dovolj odsekanih glav, češ, dovolj sem jih videl, čisto dovolj ...

Nobene snete glave nisem videl. Pa se s tem ne bom hvalil. Kakšna vojna pa je to, če se naokrog ne kotalijo odrobljene glave?

Kakšni glasovi so to, kaj te muči prevajalec?

Drkam.

Če si star več kot sedemdeset in drkaš, si bolan! O tem obstaja literatura. Normalni ljudje ne drkajo, če imajo v bližini luknjo, v katero morajo v pravih časovnih razmikih vbrizgati zmes.

Že v redu, prevajalec, je že v redu! Utihi bom.

Ko se bom izdrkal, bom utihnil.

Ej, me slišiš, kako boš to prevedel v angleščino? Govoril bom samo tebi. Zasluži nekaj, mali!

“Kaj pa vaše seksualno življenje, gospod, je normalno?”

“Kaj pomeni normalno seksualno življenje?” sem vprašal zdravnico.

“Ni pravila, to je individualno ...”

“Če ni pravila, čemu pričakujete, da bom ocenil svoje seksualno življenje, saj ne vem, kaj to je.”

Prevajalec, moral bi ti povedati, kakšna je videti zdravnica, kje sva sedela, opisati bi moral ordinacijo, zvonjenje telefona, odpiranje in zapiranje vrat, šume v bolnišnici, hodnike ... Pa se mi ne da. Komu mar podrobnosti. Če si plačan po količini, si izmisli zdravnico, daj ji velike joške, naj bo stara trideset let, posadi cvetočo češnjo pod okno njene delovne sobe, meni pa nariši nasmeh na obraz, naj zaskrbljeno gleda. Zabavaj se, frajer, če prevajaš, najbrž ne drkaš, zdrav si, mojster! Nihče te ne bo nikoli vprašal: “Kaj pa vaše seksualno življenje, je normalno?”

Jebenti!

Jack Nicholson!

Jacka Nicholsona je mama rodila, ko je bila še skoraj dekletce, potem pa jo je nekam zbrisala in ga je vzgajala babica, ki mu je rekla, da je njegova mama; on je nekaj slutil, pa ni vedel, kaj, vse življenje je bil napet in je zato drkal. Drkal je in drkal, zdravnik mu je rekel, da je to znamenje nemira in bolezni. Potem je na starost izvedel zgodbo o mladi mami in babici, ki ga je vzgojila, ko da je njegova mama, izvedel je, da sta najpomembnejši osebi v njegovem življenju: sestra, ki je bila v resnici mama, in mama, ki je bila njegova babica, lažnivi kuzli in zato Nicholson drka še danes. To o Nicholsonu sem prebral v zdravniški čakalnici. Ne drkam pogosto.

Mislite, da se tam v čakalnici tisti časopisi s članki o Nicholsonovem drkanju valjajo slučajno?

Vam povem, nič ni slučajnega. Stari Jack se šestdeset let zdravi, pa še dandanes vlači staro kožico preko povešene glavice.

Kdaj je človek zdrav?

Kaj je znamenje zdravja?

Zdravniki so nori!

Če bi pred zdravnico postavil posodico, polno sperme, če bi ji rekel: Gospa, tole sem izcedil iz svojega trdega tiča, samo normalni ljudje imajo trdega, kaj bi rekla?

Vem: Gospod, ste tole nadržali ali ste postrgali s soproginega trebuha? Če je odgovor a, pridite spet jutri, če je odgovor be, nasvidenje, gospod Zdravko!

Moraš priznati, frajer, da niti tvoja mama niti očka takrat, ko sta se naokrog hvalila s tvojo diplomom, nista vedela, da se boš ukvarjal s temle delom. Nista vedela, kaj bodo referentke na Zavodu za zaposlovanje govorile gospodom, ki so prišli iz vojske: "Dragi moj, dandanes nihče ne more izbirati dela. Komunizem je minil, novi časi so, veste mogoče, kolikšna je dobra plača v Vojvodini?"

"Me čisto nič ne briga za Vojvodino, gospa," sem rekel.

Nasmehnila se mi je tako, kot se smehljajo ljudje, ki mislijo, da imam bombo v žepu, vsi mislijo, da jo imam, zato živim v Deželi smehljajev. "Ne jezite se," je rekla in si praskala noht na palcu levice, "hotela sem reči, da so območja, kjer se še težje živi. V Pekingu zaslužijo dva evra na dan."

"Me čisto nič ne briga Peking, gospa," sem rekel. Če bi pod ploščo pisalne mize imela gumb, ki se pritisne takrat, ko je na drugi strani mize gospod, ki se ne obvlada, bi ta gumb že zdavnaj pritisnila. Pa ga ni bilo. Ženske, ki delajo na zavodih za zaposlovanje, so ničvredne packe. Nikogar ne briga, ali bo ena od njih zletela v zrak ali pa ostala na stolu, ki bi se ponorelo vrtel, če ne bi imel pokvarjenega mehanizma. "Naj vam montirajo gumb," sem rekel, "bolje se boste počutili. V Vojvodini lahko ljudje, kot ste vi, pritisnejo gumb, v Pekingu pa ima vsakdo na vašem položaju po tri gumb." Strmela je vame, morala je, pustila je tisti noht, mogoče jim piše v priročniku, da nas morajo kdaj pa kdaj pogledati v oči, ni pritiskala na gumb, ker ga ni bilo, jaz pa sem dal roko v žep, nasmehnila se mi je tako, kot se nasmihajo prestrašeni ljudje. Jaz pa sem se ji nasmehnil tako, kot se nasmihajo hrvaški prostovoljci v miru. "Draga gospa, vaše kolegice v Vojvodini in Pekingu niso paranoične. Srbi me levo jajce, zato sem dal roko v žep, nasvidenje, gospa."

"A vi ste se prijavili prostovoljno?"

“Gospod, ste se sami javili v vojsko?”

“Gospod, ste bili prostovoljec?”

Kar zapisuj, tipček, kako je to bilo! Sprehajal sem se po obali, ob štirih popoldne. Vprašate, zakaj sem septembra enaindevetdeset bil na obali ob štirih popoldne? Gospa, ne znam odgovoriti. Tam je stal velik, prazen avtobus. Ob njem sta stala dva moška in kadila.

A zakaj sem stopil do njiju? Gospa, tudi na to vam ne znam odgovoriti. Vem samo, da sta iz Zadra pripeljala prazen avtobus. V moje mesto in v okoliške kraje so pribežali moški iz Zadra. Pobegnili so pred vojno, ne samo eden, na stotine bodočih padlih herojev je prišlo v moje mesto. Šofer in tisti drugi sta čakala, da vojna policija polovi skrita bodoča trupla. Moški se na bojišče dajo pripeljati samo v filmih. V življenju pa je vsako mesto Zadar. S tistima dvema sem bil do devetih zvečer. Ulov je bil slab. Tedaj še nisem bil tak, kot sem danes. Mislim, da obstajajo Hrvaška, svoboda, domovinska vojna, dezertjerji in heroji. Mislim, da je prazen avtobus znamenje.

In to znamenje mi je šepetalo: pojdi, pojdi že, če se vsi skrijemo, le kdo bo obranil državo?

V čigavi državi bodo potem živeli tvoji otroci?

Kar reži se, prevajalec! Lahko je dandanes, ko en mesec delaš za sto evrov, biti pameten. Ampak pameten bi moral biti septembra enaindevetdeset.

Kaj sploh pomeni, da si pameten?

Mogoče to, da se ne sprehaš po obali, ko za to ni čas.

Mogoče, da se ne približaš velikemu praznemu avtobusu.

Da nisi tam ob devetih zvečer.

Da ne gledaš velike, prazne škatle, ki odhaja na jug in mežika z rdečimi očmi.

Kako naj bi vedel, kako naj bi uganil, kateri tvoj korak te bo vodil v pičko materino?

Je bil moj korak narejen proti pički materini ali je bil začetek spoznanja, kdo da sem?

Če bi bil novinar iz Dallasa, bi mar krenil v tiste rovtne branit Hrvaško?

Ne bi. Ampak v tistih rovtah sem spoznal novinarja iz Dallasa. Tam je bil tudi en ginekolog. Tudi njim ni treba na vojsko, če nočejo.

“Zakaj ste se prijavili sami?”

Tebi, prevajalec, sem povedal, zakaj sem se prostovoljno prijavil, nikomur drugemu ne povem za velik prazen avtobus, na katerem je začel utripati levi smerokaz, ko je šofer z obale zavil na glavno cesto. Ne zanima me, kaj mislijo. Ljudje delijo druge na normalne in na nore. Karkoli rečejo normalni, je to znak, da so normalni, karkoli rečejo nori, je to znak, da so nori. Nihče pa ne ve, kdo je normalen in kdo je nor. Odšel sem v tisto mesto in mislim, da je vojna uniforma, bojna linija, vsi so govorili o njej, tam so oni, tu pa mi, oni streljajo, mi pa se branimo, naveličajo se, pa odidejo domov, samo norci bodo vse življenje na bojni črti samo zato, da bi prišli nekam, kjer jih nihče neče. Živimo v svetu medijev, četniki bi vendar morali vedeti, da nimajo nikakršnih možnosti! Vsa zgodovina priča o zmagi Zla nad Dobrim in četniki so hodili v jugoslovansko osnovno šolo. Partizani so jedli travo in premagali rejene Nemce. Krivonogi, mali Vietnamci so uničili visoke, dobro oborožene Američane, Jude so iztrebljali kot ščurke, pa so vseeno obstali. Ključno vprašanje je, ali so četniki vedeli, na kateri strani so. Življenje je zajebano. V njih zgodbah so Judje

judje, v drugih pa so judje Palestinci. Dokler traja vojna, ljudje ne vedo, kdo so judje. Samo zmagovalcem je jasno, kdo so judje. Hotel sem nekaj storiti za Dobro, za katerega so mi rekli, da je Dobro. To je bilo moje prvo srečanje z Zgodovino v živo. Bil sem jezen.

Kakšen bi bil svet, če bi bili vsi moški Zadrčani?

Priznam, priznam, priznam! Pa je prepozno!

Počakaj malo, frajer! Počakaj, ne prevajaj še!

Kaj pomeni, da priznam?

Kaj sem priznal?

Napako?

Zablodo?

Sem jaz naredil napako?

Kakšno pa?

Sem stvari narobe ocenil?

A da Hrvaška ni takšna, kakršna sem mislil, da bo, ko jo osvobodim?

Mislil sem, da bo demokratična država, v kateri bodo v ljubezni in blagostanju živeli svobodni ljudje?!

Po vsem tem, kar danes veva, jaz in ti - a me poslušaj, prevajalec - je jasno, da sem na vojsko šel nor, iz nje pa sem prišel zdrav. Jebenti!

"Kakšno je vaše seksualno življenje, gospod?"

Kdo je tej nori zdravnici dal pravico, da meni, zdravemu človeku, postavlja takale vprašanja!

Ker so norci v večini, so močnejši in lahko postavljajo diagnoze. Na sodišču sem rekel: "Bil sem v tisti skupini, ki je streljala, ampak jaz nisem streljal."

Razumeš, prevajalec?

Si v strelskem vođu, ki strelja civiliste, vsi streljajo nanje, samo jaz v zrak. Ampak prav tako je bilo. Še nekaj drugih je zatrjevalo, da so streljali v zrak. Pa me je posilil smeh, tam na tistem sodišču.

Mogoče bi sodnik moral vprašati: "Če ste vsi streljali v zrak, kdo pa je potem pobil tistih sto civilistov?"

Pa je molčal in tudi mi smo molčali. Nočem biti vojni zločinec. Nisem dovolj velik vojni zločinec, da bi me to naredilo za vojnega heroja.

"Meril sem v zrak, moral sem streljati, moral sem imeti toplo puškino cev. Če bi bila mrzla, bi me bili ustrelili."

Sodnik pa ni vprašal: "Kdo bi vas ustrelil, gospod?"

Kako je bilo, kako je bilo v resnici?

To zgodbo sem povedal že mnogokrat, vsi mislijo, da me je ravno to spremenilo. Nekateri ljudje so zapisnikarju narekovali, da so takrat, ko smo se vračali s tistega kraja, kjer smo jih pobili, bruhal, jokali in si pulili lase. Veš, prevajalec, bil sem na tistem avtobusu. Med nama, prevajalec: tistega bruhanja je več v zapisniku, kot ga je bilo na avtobusu. Le čigave izbljuvke so lahko pobrisali s papirnatim robčkom, če je izbljuvkvov sploh kaj bilo na avtobusu. Mogoče se je kakšen od nas samo odkašljal. Vsi smo kadili. Odkašljevanja ne bi smeli zamenjavati z bruhanjem zaradi gnusa. Težko je odkriti resnico. Le komu se da na analizo nositi sluz s tal avtobusa, ki se je majal po tistih rovtah septembra enaindevetdeset?

Samo v ameriških serijah forenziki delajo nadure, če me razumeš, prevajalec. Hočem reči, da je drama res drama samo v gledališču, na televiziji in v hrvaških časopisih, ki pišejo o dogodkih petnajst let kasneje. Tam v gozdu pa je bilo vse dosti bolj preprosto. Tisti ljudje, kakšnih sto jih je bilo, so stopili s kamiona, jokali so, med njimi so

bile tudi ženske, bilo je temno in hladno, mi smo se tja pripeljali z avtobusom, nismo vedeli, kam gremo, ampak, ko so nas postrojili v vod, smo vedeli, kaj nas čaka. Bum, bum, bum. Pa nazaj na avtobus.

Hej, prevajalec, tegale sem se ravnokar spomnil, vse moje življenje so zaznamovali avtobusi. V peklu bom avtobusni sprevodnik. Že ko sem bil majhen, sem si želel postati sprevodnik. V tistih časih so jih od potnikov delila vratca, potniki so se drenjali, sprevodniki pa so imeli svoj stol, čisto svoj prostor, zastonj so se vozili in lahko so vpili: "Sredina, naprej!" jemali so denar od stark in starcev, danes pa se stari v našem mestu lahko vozijo brezplačno; če kdo ni plačal, so lahko ustavili avtobus, včasih so bili sprevodniki močni dedci, nikogar se niso bali. Zdaj tudi sprevodnikov ni več in ti, prevajalec, niti ne veš, o čem govorim. Civiliste so lovili pa stanovanjih ponoči in podnevi. Dobro poslušaj, prevajalec, izstopil sem iz avtobusa, spet sem v mestecu. Nekateri Srbi so pravi čas zbrisali, večina pa je ostala. Ko smo pobili tiste ljudi, se je izvedelo, da se po kletih še skriva srbska sodrga. Tisto deklico so našli pri drugem iskanju. Frajer, če bi bil jaz pisatelj, jebenti, hej, prevajalec, če bi bil jaz pisatelj, bi napisal, kako smo jebali tisto malo. Ampak če bi napisal knjigo o jebanju deklic med to vojno, bi rekli, da pljuvam po domovinski vojni, ki ni bila jebanje deklic, ampak ...

Ampak, če ni bila jebanje punčk, zakaj smo potem pojevali tisto punčko?

Če bi s tisto punčko bila v filmu o naši domovinski vojni, bi jo skušali posiliti četniki, jaz pa bi prišel, pobil vse četnike, rešil punčko in ji položil svojo roko na suhcena ramena in jo predal svojemu sinu. V filmih o osvobodilnih vojnah punčke vedno posiljujejo četniki. V pravi vojni pa četnikov nisem videl, tisto punčko pa sem posilil. Vsi smo jo!

Čisto vsi?

Vsi, ki smo bili v tisti sobi. Pripeljal jo je tisti naš, ki se je vrnil iz Amerike, da bi se tukaj boril za Hrvaško. Bilo je kot v filmu. Gledala je prestrašeno, ne morem ti povedati, kakšne barve oči je imela, bila je v kavbojkah, spomnim se, ker smo jih komaj slekli. Tisti zdravnik jo je držal za noge, jaz sem ji slačil majico preko glave. Tresla se je in vpila skozi volno. Potem ji je Grobar na roke dal lisice. Jaz sem ji preko glave potegnil modrc. Imela je takega brez zaponke. Vrgli smo jo na tisto ležišče. Nisem bil prvi. Grobar ji je pritiskal ramena navzdol, v usta smo ji zatlačili cunjo, zdravnik ji je držal eno nogo, novinar pa drugo. Kasneje ji ni bilo več treba držati nog. Hudiča, pravo vprašanje je, kako se mi je lahko dvignil, ko pa bi mi deklica lahko bila hči in ko jo je pred menoj posilila že deseterica. Smrad sperme je bil obupen. Vtaknil sem ji ga, jo prijel za ritko, jo potegnil k sebi, noge so ji mlahavo visele, ni se upirala in prišlo mi je takoj. Izvlekel sem ga in ga pospravil v hlače, potem ji ga je vtaknil tisti za menoj.

Če bi bil pisatelj, bi se lahko spomnil milijon podrobnosti. Kako je mežikala na svetlobi, tam na sredi sobe, spraševala, kaj hočemo od nje, klicala mamo, ko so jo nabijali na kurce, dokler ji nismo zamašili ust s krpo ... Lahko bi pisal tudi o tem, kako to, da se mi je dvignil v tistem svinjaku, kako se počuti človek, ko jebne otroka ...

Ni bila še mrtva, ko je prišlo zadnjemu, nekateri so ji drkali na trebuh, tisti doktor jo je zavil v odejo, zavihtel na rame in odšel, kot bi rekel pesnik, v temno, hladno noč. Napili smo se in drug drugemu

Vedrana Rudan
DED

gledali v oči, nič nas ni bilo sram, prevajalec, samo na filmu in v romanih se moški takrat, ko pojebejo sosedovo hčerkico, počutijo krive. V življenju pa sem nam dvigujejo samo na take. Izkoristi to zgodbo, prevajalec, nauči se nekaj. V naslednjo osvobodilno vojno kreni samo, če nameravaš ubijati civiliste in jebati deklice. Če se ti ne da ubijati civilistov in jebati punčk, ostani doma. Ampak verjemi mi, treba je poskusiti in spoznati samega sebe. Vsi okrog mene mislijo, da trpim in da me morijo strašne podobe in občutki krivde. Ampak, prevajalec, v resnici trpim zato, ker ne smem več pobijati civilistov v temni noči in ker ne smem več punčkam tlačiti krp v usta. Prekleta dober občutek je, če imaš puško v roki, na drugi strani pa je skupina, ki te prestrašeno gleda in misli, da je vse samo film. To pogrešam. Ne želim vrteti filma, hočem se vrniti vanj. Da bi ubijal, jebal, da bi mi prišlo v male Srbkinje, da bi si brisal moker kurac, da bi spet osvobajal Hrvaško, dragi moj prevajalec.

Janko Orač: IZ SKICIRKE, 2001

Bronast kipec hišnega boga Lara, ulit ob koncu 2. stoletja; foto: Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto

Marjan Dvornik

PROIZVODNJA MLEKA – (ZAMUJENA) PRILOŽNOST ZA KMETIJSKA GOSPODARSTVA

Uvod

Slovenija je v predpristopnih pogajanjih »izbojevala« dovoljeno količino proizvodnje mleka, ki ga je Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja konec maja 2005 razdelila dosedanjim proizvajalcem v obsegu proizvodnje zadnjega leta. Konec leta 2005 in v letu 2006 bo predvidoma dodelila prosilcem preko javnega razpisa še dodatne količine, potem pa se bo trg umiril, to je, ne bo se smel več povečevati. Vsako povečevanje bo povzročilo, da bo vsak proizvajalec, ki bo proizvedel več, kot mu je bilo dodeljeno, plačal dajatev v bruseljsko blagajno. Ta pravila so predpisana v evropski zakonodaji, nadzorujejo jo pa kontrolorji Evropske komisije.

Na tako stabiliziranem trgu bo začel delovati zakon ponudbe in povpraševanja. Dodeljena kvota je namreč pravica, ki jo je mogoče s prodajo prenesti na drugega upravičenca. To tudi pomeni, da bo tisti, ki bo prenehal s to proizvodnjo, dobil s prodajo pravic neke vrste »odpravnino«. Tu bodo imela bolj aktivna okolja možnost, da v svojo bližino pripeljejo večji obseg pravic in s tem tudi večje možnosti razvoja kmetij, saj kljub glasnim zahtevam po višjih odkupnih cenah še vedno velja, da je proizvodnja mleka ena od najbolj zelenih tržnih niš. S terminom »aktivno okolje« razumem predvsem angažiranost lokalne politike in strokovnih služb, ki naj bi bile že sedaj najpomembnejši servis kmetom.

Tabela: STRUKTURA KMETIJSKIH GOSPODARSTEV V SLOVENIJI
GLEDE NA DODELJENE KVOTE – SLOVENIJA

kvotni razredi	število KMG in delež		skupne količine	
t	število	%	količina (kg)	%
0 - 5	1016	9,68	2.733.555	0,53
5 -- 10	1.138	10,85	8.626.284	1,67
10 -- 25	2.910	27,74	49.174.876	9,50
25 - 50	2.437	23,23	86.989.085	16,80
50 - 100	1.769	16,86	124.466.089	24,04
100 - 150	623	5,94	75.257.661	14,54
150 - 200	269	2,56	46.449.639	8,97
200 - 300	193	1,84	46.283.645	8,94
300 - 500	107	1,02	40.258.567	7,78
500 - 750	21	0,20	25.081.098	4,84
> 750	9	0,09	12.349.568	2,39
Total	10.492	100,00	517.670.067	100,00

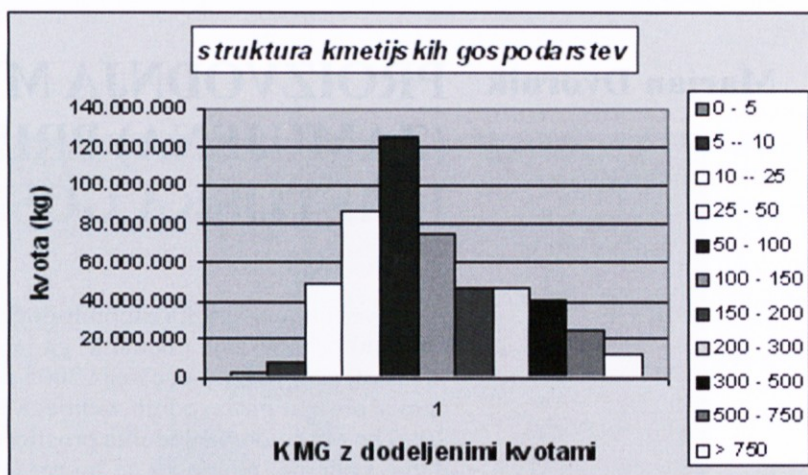
Legenda:

t – dovoljena količina proizvedenega mleka v tonah

število KMG – število kmetijskih gospodarstev v posameznem razredu

skupne količine – dovoljena količina proizvedenega mleka v posameznem razredu v kg

Graf: STRUKTURA KMETIJSKIH GOSPODARSTEV V GRAFIČNI
OBLIKI

Pogled na proizvodnjo mleka na kmetijskih gospodarstvih v Sloveniji je resnična zgodba o »uspehu« slovenske tranzicije, v kateri so eni obogateli, mnogo pa jih je že osiromašenih, še večjemu številu pa se to obeta v bližnji prihodnosti. Vlak priložnosti je šel mimo in le izjeme bodo še našle priključek. Pogled na strukturo proizvajalcev po kriteriju dodeljenih pravic pokaže, da bo v naslednjih nekaj letih prenehala s proizvodnjo vsaka četrta kmetija, saj bo neusmiljeno ekonomska logika prisilila najmanjše proizvajalce k ustavitvi te proizvodnje. Ekonomija pa je vse pomembnejši kriterij, ki premaga še tako vztrajne proizvajalce. Pri tem pa stroka različno ocenjuje prag rentabilnosti. Največkrat zasledimo, da je v obstoječih pogojih dela in stroškov za doseg rentabilnosti potrebno proizvesti približno 150.000 kg mleka. Dejstvo pa je, da ima velika večina proizvajalcev manjšo proizvodnjo, pa kljub temu ocenjujejo, da jo je smotno ohraniti. Ocenjujem, da bo po letu 2008 v Sloveniji manj kot 8.000 kmetijskih gospodarstev oddajalo mleko.

Ocena stanja v spodnjeposavski regiji in v jugovzhodni Sloveniji

Za ta del Slovenije bi pričakovali, da je proizvodnja mleka eden od nosilnih stebrov zdrave ekonomije ruralnega področja, pa vendar ni tako. Po podatkih o dodeljenih pravicah za proizvodnjo mleka je na tem območju 1.166 proizvajalcev, kar predstavlja okoli 10-odstotni delež glede na vso državo, ki pa po drugi strani proizvedejo 13 odstotkov celotne količine mleka. Struktura proizvajalcev – glede na proizvedeno količino – je zaskrbljujoča v obeh obravnavanih statističnih regijah, vendar je na državnem nivoju še slabša. To pomeni, da se je proces preobrazbe že začel, ni pa dosegel tiste dinamike, ki bi omogočala preživetje večjega števila kmetij. Ker se pogoji investiranja v to proizvodnjo slabšajo, tudi ni pričakovati, da se bo strukturaboljšala zaradi novih investicij, ampak zgolj zaradi vse hitrejšega opuščanja te proizvodnje na malih kmetijah. Takih je vsaj 20 odstotkov, v daljšem časovnem obdobju – 5 do 7 let – pa celo blizu 40 odstotkov. Seveda je ta proces mogoče regulirati, ga upočasniti ali pa celo ustaviti, če bi načrtovalci kmetijske politike na našem območju vedeli, kakšne cilje bi zasledovali oziroma želeli doseči, da bi ta trend preobrnil. S prenehanjem proizvodnje mleka bo prišlo do

izgube stalnega dohodka, s tem pa se bo upravičenost kmetijske proizvodnje dokončno zapečatila. Na takih kmetijah bo ostala le proizvodnja za lastne potrebe, brez učinka na gospodarsko sliko države. Še slabše pa bodo posledice opuščanja proizvodnje na lokalnem nivoju, saj bodo generirale nove socialne probleme in povečevale depresivno stanje v okoljih, ki so bolj kot česa drugega željna rešilne bilke. V prvi vrsti so to občine, ki imajo v koloni (do 10.000) velik delež (več kot 30 odstotkov) proizvajalcev. Razslojevanje na taki osnovi je v načelu nehumano in socialno nepravilno.

V zadnjih petnajstih letih, ko je kmetijski sektor absorbiral velik del socialnih bremen ob prestrukturiranju podjetij, saj so šli v stečaj skoraj vsi veliki zaposlovalci delovne sile, je bilo pričakovati, da se bo ob vključitvi v skupno evropsko kmetijsko politiko dogodilo preoblikovanje kmetijskih gospodarstev na bolj organiziran in vnaprej načrtovan način. Država se je odzvala z oblikovanjem razvojnega sklada, ki je razdeljeval nepovratna sredstva in za tiste razmere ugodne kredite. Lokalne skupnosti pa so praviloma namenjale javna sredstva le za delitev »bonbončkov« v obliki subvencij, največkrat v nerentabilno proizvodnjo. Ne poznam nobenega primera, da bi občine ustanovile sklade, ki bi s svojo ponudbo dopolnjevali državne pomoči, kot se je to dogodilo za malo gospodarstvo. Že subvencioniranje tedaj visoke obrestne mere bi povzročilo večje angažiranje kapitala v donosne proizvodnje.

Glede na merila ekonomske učinkovitosti je na obravnavanem območju samo 36 kmetijskih gospodarstev – ali 3 odstotke – takih, za katere lahko rečemo, da so se že prestrukturirala in lahko poslujejo po merilih evropske konkurence. Od evidentiranih 247 investicij z nepovratnimi sredstvi EU na ARSKTRP je na tem območju realiziranih le 27 ali 11 odstotkov. To je premalo in pomeni izgubljeno priložnost, ki se ne bo več ponovila. Seveda problem ni tako preprost, saj lahko razvojni preskok naredijo le tista kmetijska gospodarstva, ki zmorejo vsaj minimalen začetni kapital in rentabilne proizvodne programe. Kjer tega ni, je osiromašenje povzročilo počasno umiranje proizvodnje, ki se je običajno prekinila ob zamenjavi generacije. Ribniški sklad v teh podatkih ni upoštevan.

Tabela: DODELJENE KVOTE IN KMETIJSKA GOSPODARSTVA V SPODNJESAVSKI REGIJI IN JUGOVZHODNI SLOVENIJI

Pri ocenjevanju strukture sem izhajal iz predpostavke, da bo na

OBČINA	ODDAJA	PRODAJA	>100.000	>200.000	<10.000	VSI	>100.000/V SI(%)	>200.000/ VSI(%)	<10.000/V SI(%)
Spodnjeposavska			Spodnjeposavska						
Brežice	3546361	125987	6	3	33	110	5,5	2,7	30
Krško	4720544	36638	6	4	24	111	5,4	3,6	21,6
Sevnica	6522125	155980	18	4	6	107	16,8	3,7	5,6
	14789030	318605	30	11	63	328	9,1	3,4	19,2

OBČINA	ODDAJA	PRODAJA	>100.000	>200.000	<10.000	VSI	>100.000/ VSI(%)	>200.000/ VSI(%)	<10.000/VSI (%)
Jugovzhodna Slovenija							Jugovzhodna Slovenija		
Metlika	457132	3760	0	0	2	12	0,0	0,0	16,7
Semič	41852	0	0	0	1	2	0,0	0,0	50,0
Črnomelj	1870923	34108	5	3	15	38	13,2	7,9	39,5
Mirna Peč	6620294	317435	22	5	1	71	31,0	7,0	1,4
Novo mesto	8283451	414297	23	10	19	123	18,7	8,1	15,4
Šentjernej	2576261	105025	8	2	7	59	13,6	3,4	11,9
Škocjan	1251744	20499	0	0	7	37	0,0	0,0	18,9
Trebnje	18263388	604171	41	10	77	367	11,2	2,7	21,0
Žužembek	827373	57194	1	0	5	31	3,2	0,0	16,1
Dolenjske Toplice	414419	38288	2	0	1	5	40,0	0,0	20,0
Ribnica	2021957	30703	6	1	24	70	8,6	1,4	34,3
Sodražica	33291	2759	0	0	5	6	0,0	0,0	83,3
Kočevje	7733801	53517	4	1	0	6	66,7	16,7	0,0
Loški potok	79230	0	0	0	10	11	0,0	0,0	90,9
	50475116	1681756	112	32	174	838	13,4	3,8	20,8

Legenda:

ODDAJA – individualna kvota, dodeljena nosilcem kmetijskega gospodarstva konec maja 2005 za oddajo mleka odkupovalcem na nivoju občine

PRODAJA – individualna kvota, dodeljena nosilcem kmetijskega gospodarstva konec maja 2005 za prodajo mleka in mlečnih izdelkov na kmetiji na nivoju občine

>100.000 – število kmetijskih gospodarstev s proizvodnjo, večjo od 100.000 kg, kjer količina proizvodnje omogoča vsaj eno delovno mesto

>200.000 – število kmetijskih gospodarstev, ki dosegajo prag rentabilnosti proizvodnje

<10.000 – število kmetij, ki se ukvarjajo s proizvodnjo mleka kot s stransko dejavnostjo kmetije

VSI – število vseh kmetijskih gospodarstev v občini, ki se ukvarjajo s proizvodnjo mleka ali mlečnih izdelkov

kmetijah, ki imajo dovoljeno proizvodnjo vsaj za zaposlitev enega delovnega mesta, ta proizvodnja ohranjena vsaj še naslednjih deset let, ko se izteče obstoječa shema proizvodnje mleka v Evropski uniji. To še ne pomeni, da je ta proizvodnja že rentabilna, saj lahko predstavlja le del celotne proizvodnje ob sicer diverzificiranem proizvodnem programu. Mejo rentabilnosti lahko vzamemo pri proizvodnji vsaj 200.000 kg na leto ob še drugih elementih, ki pa za našo analizo niso najpomembnejši. Iz izkušnje vemo, da bo proizvodnja na mnogih kmetijah ostala tudi pod siceršnjo mejo rentabilnosti, vendar bo morala biti podprta z drugačnimi motivi kot zgolj ekonomičnost.

Iz strukture proizvodnje mleka je mogoče razbrati, da je bilo preoblikovanje kmetijskih gospodarstev prepuščeno zgolj gospodarjem na kmetijah, ki pa so imeli vizijo razvoja in to praviloma le v okoljih, ki so tudi sicer ekonomsko bolj zdrava. Območje gornjega toka doline Krke s Suho krajino, Bela krajina in celotna zahodna Dolenjska, ki resnici na ljubo vendarle imajo kar dovolj potenciala za tovrstno dejavnost, nimajo niti 20 proizvajalcev, kjer bi ta proizvodnja omogočila vsaj eno delovno mesto, in od tega samo pet (5), na katerih lahko rečemo, da je proizvodnja ekonomsko upravičena. Območje, ki je v prejšnji državi shiralo, se še ni in se verjetno tudi ne bo postavilo na zdrave ekonomske temelje. Zaradi ostarelosti nosilcev kmetijskih gospodarstev, neperspektivnosti, ker ni mladih prevzemnikov, je pričakovati, da bo to območje še bolj osiromašeno. Občinska politika pa raje vlaga javna sredstva v obnove grajskih zidov ali v prireditve

vrste »kruha in iger«. Očitno se bo zgodilo, da bo to območje postalo zanimiva destinacija za bogatejše prebivalce iz centra države, ki bodo iskali mirne koticke za porabljanje svojega prostega časa na svežem zraku brez vonja gnojniščne jame.

Okolja s kmetijskimi gospodarstvi, ki so se v večji meri prestrukturirala, so v bližini industrijskih centrov. Izjemno pozicijo ima v Posavju Sevnica, na Dolenjskem pa je nekoliko nad povprečjem Mirna Peč, saj delež večjih proizvajalcev odstopa od siceršnjega povprečja. Očitno je odigrala pomembno vlogo boljša kmetijska politika na občinskem nivoju, ki je bila dovolj prijazna in občutljiva za spodbude, ki prinašajo dolgoročno dobre rezultate. V drugih okoljih pa smo slišali predvsem velike besede lokalnih politikov, ki jih niso spremljala ustrezna dejanja. Ta trditev velja ob predpostavki, da je država vsem nudila enake možnosti. Ta predpostavka drži.

Sklep

Iz prikazanih podatkov je potrebno izluščiti spodbude tako županom kot strokovnim službam v zavodih. Občinske kmetijske politike lahko s sistematičnim podpiranjem in subvencioniranjem začetnih stroškov pri izvajanju investicij v veliki meri opogumijo tista potencialna kmetijska gospodarstva, ki imajo naravne danosti za večje povečanje proizvodnje mleka ali mlečnih izdelkov. Predlagam tudi, da referati za kmetijstvo na občinah začnejo aktivno spodbujati prestrukturiranje s spremljanjem ponudbe prodaje kvot z namenom, da se te ne bodo selile v druga območja. S subvencioniranjem nakupa kvot perspektivnim kmetijam pa bodo izboljševali ekonomsko stanje na njih. Na ta način bi lahko spodbujali predvsem mlade gospodarje, da se bodo hitreje odločali za investiranje v nove kapacitete, saj bo v prihodnje predhodno lastništvo individualnih kvot eden od obveznih pogojev za pridobitev nepovratnih sredstev. K tej aktivnosti je potrebno dodati še večje angažiranje pri zemljiški politiki, vključevanje državnih institucij in uporabo podjetniškega pristopa pri črpanju evropskih sredstev.

Z vstopom v EU se v Sloveniji vse pogostejše pojavljajo razne svetovalne organizacije, ki s sredstvi EU usposablajo predvsem strokovnjake, pa tudi posamezne nosilce kmetijske dejavnosti. Žal se tudi tu dogaja, da te informacije prepozno pridejo na obrobje Slovenije. Tudi tu bi lahko tako lokalne skupnosti kot stroka učinkoviteje izrabljale ponujeno roko pomoči in prenašale znanje in sodobne rešitve v konkretna okolja.

Kot izziv pa ponujam predlog, da vse občine v statistični regiji ustanove razvojno agencijo za prestrukturiranje kmetijstva po zgledu podjetniškega centra. Ta naj združi tako stroko kot vire in s sistematičnimi spodbudami omogoči pospešitev prestrukturiranja naših perspektivnih kmetij.

LITERATURA:

Uredba Sveta št. 1788/03

Uredba Komisije št. 595/04

Uredba RS št. 10/05

Zapisniki delovne skupine za izvedbo projekta »mlečne kvote«

Draga, sek. I, grob 7, hišasta žara z zaključkom v obliki petelina; foto: Borut Križ.

**Marinka
Dražumerič**

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENIJE

V zbirki Dnevi evropske kulturne dediščine, ki jo izdaja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je izšla nova, že 16. knjiga. Njena vsebina je tokrat namenjena nesnovni kulturni dediščini Slovenije, tej zvrsti dediščine pa so bili posvečeni tudi Dnevi evropske kulturne dediščine v mesecu septembru leta 2005. Z izborom teme je organizator prireditel in izdajatelj knjižne zbirke sledil usmeritvam UNESCO-ve Konvencije o varstvu nesnovne kulturne dediščine, sprejete leta 2003. Konvencija poudarja pomen dediščine na lokalni in nacionalni ravni ter nujnost spoznavanja kulturnih identitet v mednarodnem okolju, njen namen pa je ohranitev različnosti identitet narodov in etničnih skupnosti v najširšem materialnem, družbenem in duhovnem obsegu, ki so ogrožene zaradi globalizacijskih procesov na področju gospodarstva, komunikacij, jezikov, narečij in kulture nasploh.

Ker pri nas etnologija že več kot stoletje znanstveno raziskuje kulturo in način življenja svojega naroda ter evropskih in svetovnih kultur, ne preseneča, da je pri pisanju posameznih poglavij sodelovalo kar enajst uglednih slovenskih etnologov različnih generacij, ki delujejo v znanstvenih, pedagoških, muzejskih, spomeniškovarstvenih ter drugih usta-

novah. Svoje moči in znanje so združili Janez Bogataj, Vito Hazler, Zvezda Koželj, Monika Kropelj, Vlasta Mlakar, Katalin Munda Hirnők, Martina Piko Rustja, Mirko Ramovš, Martina Repinc, Marko Terseglav in Nena Židov. Rezultat njihovega dela je vsebinsko bogata publikacija, ki širi védenje o naši nesnovni kulturni dediščini in njenem pomenu v preteklosti, govori pa tudi o njeni vpetosti v sodobne tokove življenja. Avtorji se niso omejili le na ozemlje današnje države, ampak so predstavili tudi nesnovno kulturno dediščino slovenskih manjšin na Madžarskem, v Avstriji in Italiji in nesnovno kulturno dediščino (tujih) etničnih skupnosti v Sloveniji.

V publikaciji so s posameznimi večjimi poglavji, ki se delijo še na podpoglavja, predstavljene šege in navade, verovanja, bajeslovje, kratke prozne oblike, branje, likovno obzorje, pesništvo in glasba, plesna dediščina, gledališka ustvarjalnost, prosti čas in zabava, viri znanja, zdravilstvo, znanje o rastlinskem, živalskem svetu ter vremenu, tehnično znanje, znanje in védenje o prostoru ter zgodovinska zavest in geografsko obzorje. Posamezna poglavja spremlja poučna opredelitev pojma, ki ga obravnavajo, in bogato ilustrativno gradivo, kar daje publikaciji svojevrsten čar.

SLOVENSKA ODPORNIŠKA FOTOGRAFIJA

Franc Fabec, Dejan Vončina: *Slovenska odporniška fotografija*. Ljubljana: Modrijan, 2005: 223 str., z 258 črnobelimi in 11 barvnimi fotografijami ter 15 črno-belimi faksimili dokumentov oziroma 3 črno-belimi reprodukcijami grafik; predgovor: Jože Pirjevec.

Ob 60-letnici konca druge svetovne vojne je založba Modrijan opravila resnično veliko dejanje, s tem da je izdala tehtno slikovno monografijo tržaškega zgodovinarja Franca Fabca in muzejskega svetovalca Dejana Vončine o slovenski odporniški fotografiji. Delo torej, ki kljub številnim fotografijam velikega in tudi malega formata, ob siceršnjih obveznih izbranih reprodukcijah dokumentarnega in grafičnega gradiva, deluje izključno strokovno, znanstveno, saj gradi na načelu preverjene ubikacije virov in z opombami potrjene razlage, kar omogoča vsakokratno preverjanje takšnih ali drugačnih navedb. Poleg tega sta se avtorja dodobra poglobila v problematiko dokumantarne oziroma reporterske fotografije, ki se je dokončno uveljavila prav med zadnjo svetovno vojno in ki je nakazala nesluteni povojni razvoj vse do danes, ob vselej prisotnem zavedanju, da bi bili morda prav prenekateri izjemni akcijski oziroma obveščevalni posnetki prav lahko plačani z glavo samih avtorjev: v knjigi navedeni odporniški fotografi so tveganju navkljub preživeli!

Odlična monografija, ki razgrinja, ubicira in personalizira marsikatero dobro znano in večkrat objavljeno fotografijo, ob presenetljivem odkritju celo serij barvnih diapozitivov domači javnosti, se začenja s predgovorom tržaškega profesorja Jožeta Pirjevca (p. 3), velikega poznavalca problematike slovenske predvojne, vojne in povojne zgodovine, s posebnim posluhom za razmere na Primorskem in v Trstu. Tako ta jasno pove, da načelno niti najmanj ne obstaja razlika med slavnimi poklicnimi vojnimi fotografi – propagandisti iz tabora protihitlerjevske koalicije, recimo med Robertom Capo ali Jevgenijem Haldejem (in ne: Evgenijem Kaldejem!) *et consortes*, in

našimi odporniškimi fotografi iz bolj ali manj ljubiteljskih vrst, z izjemo peščice predvojnih profesionalcev: kljub neprimerljivosti glede razpoložljive fotografske tehnike in materialov so si stvaritve te množice znanih in neznanih avtorjev, tako tujih kot domačih, v nečem vendar skupne – so del kolektivnega spomina in neprikritega ponosa na nek krvav ter vendar human boj za svobodo. Zanimiva je Pirjevčeva misel, da med drugo svetovno vojno, »odvisno od ideologije nacifašizma in komunizma, postane fotografija, še bolj kot v preteklosti, tudi sredstvo politične propagande in je povzdignjena na raven ikone«. Prav tako Pirjevec ugotavlja, da v času narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem »muze niso molčale« in da so se tako kakor na drugih področjih sprostile »nove energije, ki so dale slovenskemu odporništvu znotraj jugoslovanskega in evropskega posebno značilnost in ceno«.

Po tej naravnost epski oceni mednarodne vrednosti naše odporniške fotografije sledi sistematična študija obeh glavnih avtorjev, začeniši z razvojem slovenske reportažne socialne fotografije do druge svetovne vojne, z nadaljevanjem z vojno in okupacijo aprila 1941, ilegalno fotografijo in s fotografijo v partizanskih bolnišnicah, fotoreportažo med interniranci v italijanskih taboriščih, z vojno fotografijo v partizanskih enotah od leta 1941 do prve polovice leta 1943, urbano odporniško fotografijo v Ljubljani od aprila 1941 do osvoboditve maja 1945, z letom 1943 kot mejnikom v razvoju partizanskega gibanja in fotografske dejavnosti, razmahom fotografske dejavnosti in organiziranosti fotoreporterske službe med partizanskimi enotami v letih 1944 in 1945 (posebno sta obdelana ustanovitve fotosekcije Glavnega štaba Slovenije in oblikovanje pra-

vilnika o organizaciji fotoreporterske službe ter ustanovitve ter delovanje fotosekcije Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta – SNOS), s propagando in obveščevalno vlogo partizanske fotografije med narodnoosvobodilnim bojem (posebno so obdelani organizacija prvih fotografskih razstav, izdelava fotografskih albumov in partizanski barvni diapozitivi, kot višek tehničnega razvoja fotografskih posnetkov – resnično velik *novum*!), z razvojem in delovanjem fotoreporterske službe v operativnih območjih Narodnoosvobodilne vojske Slovenije (posebno so obdelani Četrta operativna cona, Sedmi in Deveti korpus), s sklepnimi boji za osvoboditev Slovenije, z odporiško fotografijo in zavezniki, s preskrbo in nakupom fotografskega materiala, z značilnostjo partizanskega fotoreporterja, razliko med partizansko, italijansko, nemško in domobransko fotografijo na slovenskem ozemlju v letih 1941–1945 (zelo pomembne ugotovitve: posebno je izpostavljena razlika v delu nemških propagandnih čet oziroma propagandnih poročevalcev, v izvirniku se jim sicer pravi *PK [Propaganda-Kompagnien], PK-Berichter*) in s sklepom (»glavna značilnost slovenske odporiške fotografije je njena dokumentarnost«), vse do portretov pomembnejših naših odporiških fotoreporterjev (tu velja posebno izpostaviti dela Božidarja Jakca – siceršnjega navdušenega cineasta, pa Janeza Milčinskega – izjemno dragoceni posnetki humanitarne narave v partizanskih bolnišnicah, Ivana Pirnata – izredno kakovostna laboratorijska obdelava posnetkov, Mirana Pavlina – začetki italijanske okupacije, Jakoba Prešerna – okupirana Ljubljana v žici, Edija Šelhausa – osvobojeno ozemlje v Beli krajini, Čora Škodlarja – predvojnega fotoreporterja časnika *Jutro*, znanega po barvnih diapozitivih iz partizanske Bele krajine itd.). Kot koristen dodatek so navedene kratice ustanov, ki hranijo v monografiji objavljene fotografije, in imensko kazalo, brez siceršnjih dodatnih informacij, ki pa ima navedbo paginacije.

Z obdelavo in predstavitvijo snovi, ki zahteva posebna videnja in velik pregled nad slikovnimi viri, smo zadovoljni: v knjigi tako vidimo nekaj resnično temeljnih fotografskih

pričevanj iz naše medvojne zgodovine, na primer: na pp. 36–37 – Janez Milčinski, *Dr. Milčinski operira v partizanski bolnišnici Zgornji Hrastnik, Kočevski rog, marec 1944* (očitno posneto s samosprožilcem!); na p. 41 – Božidar Jakac, *Partizanska bolnišnica Stari log v Kočevskem rogu, september 1944* (magična igra svetlobe, sence in dima!); na pp. 58 sq., velika panoramska slika z dobro diagonalno–eliptično kompozicijo (posneta na hitro in na skrivaj, fotografja je zaznala le mlada mati z lesenim meščanskim otroškim vozičkom!) – Jakob Prešeren, *Mejni blok v Šentvidu pri Ljubljani – trikolora in kljukasti križ, 28. junij 1941* (takrat je tramvaj še vozil na »nemško« stran, preko prehoda Trata-Podgora!); na pp. 68–69, velika slika (izjemna ostrina detajlov, zlasti »severne« brvi Plečnikovega Tromostovja!) – *id.*, *Skoraj prazen Prešernov trg, Ljubljana, 11. februar 1942 ob 16.30* (skrivni posnetek verjetno iz smeri Kresije: s strešne line? – ne gre za bojkot Ljubljančanov do okupatorja, tri dni po obletnici Prešernove smrti, pač pa je policijska ura tista, ki se pravkar začne!); »trilogija« nočnih posnetkov, *Viharna noč, zima 1944–45*, avtorja Janeza Marenčiča, na pp. 108–109, z eno dvostransko in dvema majhnima slikama – prava oda idealom narodnoosvobodilnega boja in revolucije v kombinaciji teme, ki se v njej v snopih svetlobe prebujajo življenje!; na p. 153, spodnja slika – N.(ez)N.(ani), *Boji za osvoboditev Slovenskega Primorja, maj 1945* (partizanski mitraljezec s »šarcem« – odličnim nemškim pehotnim mitraljezom MG-42, 7,62 mm, nažiga čez kraško goličavo proti sovražniku: »Še samo malo je treba in svobodna bosta Trst in vse slovansko Jadransko morje«!).

Škoda, da nekateri posnetki niso širše osvetljeni, ubicirani v prostor, na primer: na p. 67, zgornja slika – fotografija Jakoba Prešerna, *Žična ograja v Šiški, Ljubljana, 1942*, se v resnici nanaša na utrjeno in s pasovi žičnih ovir nepropustno zaprto demarkacijsko linijo med nemško in italijansko okupacijsko vojsko (*confine tra armata italiana e tedesca* – po 3. maju 1941 je črta dobila »status« državne meje med nemškim rajhom in Kraljevino Italijo), na odseku med Celovško cesto in Kle-

čami, onstran gorenjske železnice; v ozadju na sredini je predvojna tovarna dekorativnih tkanin – Štora na Trati, na desnem robu slike pa »mejna« črta vodi proti prehodu v Podgori pri Šentvidu; v daljavi na levi strani slike so draveljske hiše ob Celovski cesti, nato na obzorju del Rožnika in še dalje Ljubljanski vrh nad Verdom – izjemna panoramska kompozicija, posneta z »nemške« strani, ob očitnem tveganju glave! Isti avtor je posnel še eno virtuožno fotografijo Celovške ceste, v smeri Dravelj, Trate in Šentvida, s panoramo Šmarne gore in dela Kamniških planin v ozadju: oznaka *Bunkerji v Šiški, Ljubljana 1942* je morda preohlapna, bolje bi bilo, če bi avtorja napisala, da gre lokacijo kasnejšega »bloka« na polju med Zgornjo Šiško in Dravljami in da je bila fotografija posneta spomladi tega leta, še pred sistematično postavitvijo žice okoli okupirane Ljubljane, in sicer malo naprej od znamenitega ostrega ovinka stare tlakovane Celovške ceste, približno 250 metrov proč od prvotne tramvajske remize. Še to: fotografija tudi dobro dokumentira potek tramvajske proge proti Šentvidu, tik ob zahodni strani ceste, z drogovi z značilnimi lokastimi nosilci za napeljavo žice za električni tok. Torej je pomembna tudi za tehniško dediščino.

Pri nekaterih posnetkih je dvomljivo, ali je navedeni datum resnično pravi, kljub temu da je kot takšen zmotno zapisan, ob ohranjeni fotografiji: na p. 22, zgornja slika, je v zvezi z barvnim diapozitivom ptujskega magistrata (bolje je napisati: mestne hiše, rotovža < *Rathaus*), »ovešenega z nacističnimi zastavami«, navedena datacija »10. april 1941«, kar je vprašljivo iz več razlogov: a) fotograf je posnel že »umirjene« razmere na okupiranem Ptuj, s civilnim črnim oploj v sečišču vidnih osi, z v pogovor zatopljeno dvojico civilist v temni obleki – partajevski funkcionar v rjavi uniformi in z rdečim trakom s svastiko v belem krogu na levi nadlahti, na skrajni desni je vojni policist (*Feldgendarme*) v črni uniformi, z značilnim rdeče obrobljenim belim znakom za ustavljanje (*Haltezeichen*) na dolgem ročaju – vse deluje daleč preveč »normalno«, da se bi lahko dogajalo v neposrednem zaledju

pohodnega premika preko Drave 10. aprila, v smeri Zagreba, kamor so nemški tankovski klini od severovzhoda pridrli šele zvečer istega dne; b) pompozni kovinski (medenina-sti?) gotični napis v dveh vrsticah – *Kreis Sparkasse* (okrožna hranilnica), nameščen v polkrog pod velikim arkadnim obokom desno od vhoda v mestno hišo, tudi kaže, da je od začetka okupacije poteklo kar nekaj dni, enako dvodelni napis nad glavnimi vrati, v črnih črkah na beli podlagi – (*Stad(t) Amt*, mestni urad; c) »svečano vzdušje« kaže na nek pomemben dogodek v aprilu 1941, morda gre prav za 26. april, ko so ptujski Nemci in slovenski nemšutarji goreče pričakovali, da jih bo obiskal »ljubljeni« *Führer*, pa ga potem vendar ni bilo od nikoder in je prišel »le« do Maribora. *Quelle chance!*

Dragoceno je, da pri nekaterih »zgodovinskih«, narodno pomembnih stvaritvah le izvemo za avtorje, na primer za: Slavka Smoleja, *Po bojih za Občine*, 3. maj 1945 (na p. 154); Maria Magajno, *Pohod proti nemški okupaciji, Trst*, 1. maj 1945 (na pp. 160–161); Slavka Smoleja, *Slovesnosti ob osvoboditvi Trsta*, 3. maj 1945 (na p. 159, slika spodaj); Franca Cerarja, *Prihod partizanov v Gorico*, 2. maj 1945 (na p. 162, slika zgoraj); Edija Šelhausa, *Slovesnosti ob osvoboditvi Gorice*, 3. maj 1945 (na p. 162, slika spodaj) itd.

Barvna diapozitiva iz osvobodjene Bele krajine, za katera nismo vedeli, imata tako avtorja, kot dokumentiranje dogodka, kot datacijo: Čoro Škodlar, *Pogreb partizanskega komandanta Franca Rozmana-Staneta, Črnomelj, november 1944* (na p. 118, zgornja slika); *id.*, *Zavezniška pomoč iz zraka*, 1945 (na p. 174, zgornja slika).

Čoro Škodlar je predstavljen tudi z izjemno »akcijsko« črno-belo fotografijo na p. 146, zgornja slika: *Napad borcev 30. divizije na nemško kolono tankov in avtomobilov, Predmeja, julij 1944*. Fotografija ne slovi le po svoji odlični kompoziciji, s sečiščem horizontale, elipse in diagonale, ampak tudi po ostrini detajlov in siceršnji dokumentarnosti: prikazan je onespobljani italijanski lahki, 15,5-tonski tank *Carro Armato M 15/42*, z odtrgano desno gosenico! Takšnih najnovejših italijanskih

tankov je bilo leta 1943, do kapitulacije, izdelanih le 82, vendar ti niso nikoli prišli na afriško bojišče in so v sestavi obnovljene divizije *Ariete* sodelovali med 8. in 10. septembrom 1943 v obrambi Rima pred Nemci komajda uspešno. Zaplenjene primere tankov *M 15/42* so znali Nemci dobro uporabiti v protipartizanskem boju na Apeninskem polotoku in – po Škodlarjevi fotografiji sodeč – tudi proti enotam IX. korpusa v Trnovskem gozdu.

Vprašljivo pa je, ali nekateri posnetki N. N., očitno po večini delo ljudi iz okupatorskih vrst (vendar moramo opozoriti, da avtorji N. N. pripadajo tudi partizanski strani in tako sta eni izmed častnih izjem prav fotografiji neznanih fotografov, ki kažeta sklepne boje za Trst – p. 153, spodnja slika, in nemške ujetnike v Trstu, 2. maja 1945 – pp. 156 sq., dvostranska slika), sploh sodijo v odporniško fotografijo, čeprav se nanašajo na obdobje narodnoosvobodilnega boja oziroma odpora proti tujim osvajalcem in kvizlingom, na primer: barvna diapozitiva na p. 22 – že omenjeni *Ptujski magistrat* in *Prehod okupacijske vojske po zasilnem mostu čez Dravo na Ptuj*, 10. april 1941; na p. 24, spodnja slika – *Pobiti nemški policisti, Rovte v Selški dolini*, 12. december 1941; na p. 49, zgornja slika – *Ustrelitev štirih domačinov iz Zavrha nad Cerknico, pred ustrelitvijo so si morali sami izkopati grob*, 22. julija 1942; na p. 34, spodnja slika – *Požig bencina v Postojnski jami*, 23. april 1944; itd.

Škoda je, da glavna avtorja ne navajata prvega velikega poveljnega dela – fotografske monografije propagandne narave o zločinih okupatorja in njegovih domačih pomagačev, dela Jerneja Stanteta: *Mučeniška pot k svobodi*. 2. knjiga Zbirke dokumentov iz osvobodilne borbe. Ljubljana, maja 1946; na primer, v zvezi z ustrelitvijo talca Franca Seška in tovarišev pri Smledniku, 22. avgusta 1941 (p. 27, obe sliki; v Stantetovi knjigi, sl. 44 je za dogodek napačna navedba: »Ujet partizan v Mali Poljani pod Storžičem pred streljanjem 1942«), oziroma s streljanjem talcev v Starem piskru v Celju, 22. julija 1942 (p. 28 sq., obe sliki pobijanja petih izmed šestih ženskih talk; v Stantetovi knjigi, sl. 80–81). Je pa v zvezi z masakrom v Starem

piskru zanimiva navedba članka Toneta Ferencja, v *Borcu* št. 6/7, 1975, pp. 369–370, da je, po navedbi celjskega fotografa Josipa Pelikana, fotografije posnel okupatorski fotograf in jih dal razviti v Pelikanovem ateljeju, ta pa je izkoristil priložnost in izdelal skrivne fotografske kopije – s tem da je tvegala glavo; v nasprotnem primeru bi bilo malo verjetno, da bi se bilo tragično slikovno gradivo izjemne dokumentarne vrednosti o bestialnosti nacionalsocialističnega režima na slovenskih tleh sploh ohranilo.

Posnetka z določeno mero zgodovinske ironije je posnel Mariborčan Marjan Zickero (v seznamu pomembnejših odporniških fotografov ga ni, o njem tako ni drugih podatkov kot zgolj navedbe na pp. 25 in 30, da je fotografiral okupirani Maribor in osvoboditev 9. maja 1945); na pp. 32–34 sta prikazana najprej pohod pripadnikov *Hitlerjugend*, 2. julija 1944, in nato osvoboditev, praktično z istega stojnega mesta, na današnjem Trgu revolucije na desnem bregu Drave, s starim dravskim cestnim mostom v ozadju. Resnično, *chapeau!*

V knjigi ne manjka niti tehničnih podrobnosti niti pomembnosti tako v zvezi z nepremično (na primer, na p. 14, spodnja slika – delno minirani borovniški viadukt, aprila 1941; na p. 16, spodnja slika – porušeni stari dravski cestni most, aprila 1941; na p. 80 sq. – porušeni kandijski železniški most v Novem mestu, 16. septembra 1943; itd.), kot s premično kulturno dediščino (da posebno ne omenim najrazličnejše vojne tehnike, naj se osredotočim na izvrstno fotografijo Franja Veselka, ki kaže pogovor zavezniškega pilota s partizani na zasilnem letališču »Griblje pri Črnomlju«: v resnici gre za Otoško polje pri Gradcu, fotografija ameriškega transportnega letala *Douglas C-47 Skytrain*, v mediteranskih maskirnih barvah *Royal Air Force – RAF*, pa je eno izmed koristnih izhodišč za prezentacijo *in situ* ohranjenega enega izmed teh zavezniških letal na prostoru otoškega partizanskega letališča, sicer kulturnega spomenika, vrednega uvrstitve med spomenike državnega pomena).

Marsikaj spodbudnega lahko še zapišem o tej izjemni monografiji, vendar to ni potrebno, saj fotografije

Davorin Vuga
SLOVENSKA
ODPORNišKA FOTOGRAFIJA

govorijo same, vsaka zase: ostajajo kot izziv preučevanja vseh mogočih detajlov in dodatnih izpovednosti ter obstajajo kot neizbrisen dokument nekega velikega – krvavega, krutega in vendar bleščečega obdobja narodove zgodovine. V tem boju za svobodo je v monografiji še posebno dostojno predstavljen prav delež okupirane Primorske. Vendar je iz množice zdaj prisotnega dokumen-

tarnega slikovnega in drugega gradiva dovolj jasno, da sta srčiko vseljudskega odpora proti okupatorju in kvizlingom vseskozi, od začetka do konca, predstavljali prav Dolenjska z Rogom in – kar je morda še najbolj bistveno – Bela krajina s svojim obsežnim osvobojenim ozemljem in z že konstituiranimi vsemi organi nove ljudske oblasti v zadnjem letu narodnoosvobodilne vojne.

Izjemna umetniška fotografska vizija partizanske bolnišnice Stari Log v Kočevskem rogu, kot jo je septembra 1944 zaznal Božidar Jakac.

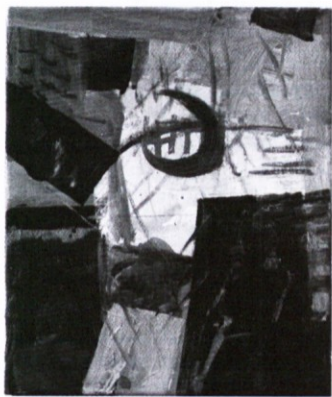
ODMEVI IN ODZIVI

Rast 2 / 2006

Anamarija
Stibilj Šajn

KRIŽEV POT JANKA ORAČA IN BRANKA ŠUSTERJA

Likovna razstava v kripti kapiteljske cerkve v Novem mestu

Janko Orač: KRIŽEV POT, XII.
POSTAJA

Križev pot, štirinajst postaj s prikazom Kristusovega trpljenja, je motiv, ki je bil v zgodovini umetnosti že nešteto krat upodobljen in je navsezadnje tudi nepogrešljiv del cerkvene opreme. Vsak avtor ga je vizualiziral na svoj način. V preteklosti so na Slovenskem sicer krožile znane grafične predloge z omenjeno vsebino, po katerih so se zgledovali likovni ustvarjalci. Čas realističnih, portretno dovršenih Kristusovih trpljenjskih prizorov je minil, a človek je še vedno potreboval nekaj, s čimer bi si lažje predstavljal tovrstno religiozno ikonografijo.

Ruski filozof Berdjajev je dokončno pretrganje vezi s humanistično tradicijo videl v razkrojevanju človeške forme. Da, človek je začel izgubljati čut za sočloveka in za Njega, ki je zaznamoval zgodovino in svoje trpljenje daroval za nas. Tako je tudi umetnik na obrobje likovnega zanimanja postavil človeka in njegovo formo razkrojil, razblinil, transformiral, omejil na skupek elementarnih znamenj ali pa jo povsem razpršil v abstraktno nedoločljivost. Človek (kot ideal lepote), tako opevan v času renesanse, je od futurizma dalje obrobna tema.

Le kako ponazoriti pasijon Boga – Človeka, ne da bi na slikovni oder vkomponirali njegovo podobo? To je postal problem celo moderne in postmoderne umetnosti, zato ga le redki avtorji ustvarjalno spremljajo na poti trpljenja.

Janko Orač in Branko Šuster sta v Križevem potu začutila umetniški izziv. Misli so se kalile in ustvarjalni poskusi so začeli dobivati vse bolj jasno formo. In v tem postnem času tudi dokončno likovno podobo.

Janko Orač se je Kristusu na poti na Kalvarijo pridružil kot slikar, Branko Šuster pa kot likovni ustvarjalec, ki povezuje tako kiparski kot slikarski medij. Spremljala sta ga torej vsak na svoj način, s svojimi likovnoizraznimi sredstvi. Nesmiselno bi bilo primerjati njuni deli, saj sta si povsem različni. In vendar pre-

moreta veliko skupnega. Oba na nek način večplastno gradita likovni organizem, oba subtilno in na simbolni ravni posegata po barvi, oba imata v svojih uprizoritvah risbo, le da jo pri Oraču pušča barvna sled, pri Šusterju pa le vreznine. Avtorja sta si sorodna tudi po tem, da oba sestavljata likovne zgodbe: prvi z večdelnimi slikovnimi kompozicijami, drugi pa s fragmenti reliefnih ploskev. Tako Orač kot tudi Šuster sta v svojih likovnih kreacijah doživela božjo in človeško pasijonsko dramo.

Razstavljalca sta prišla do cilja. Povzpela sta se na Kalvarijo, ki ni le gora smrti, ampak tudi zmagošlavja. Tega sta deležna celo avtorja, saj je njun opus oplemeniten z novo izkušnjo.

Različni poti vodita k istemu cilju in zavibirata v umetniški sinergiji.

Janko Orač

Slikarstvo Janka Orača je usmerjeno predvsem v krajino, v platenje njene podobe, v sestavljanje njenih vidnih in občutenih segmentov ter njene simbolične in metaforične sporočilnosti. Abstraktno je le navidezno abstraktno, neprepoznavno. In neurejeno izraža red, saj so slikovna polja pogosto podrejena shematskemu načelu križa. V takšne slikarjeve sedimente se včasih vseda tudi figuralni naglas, in to kot latentna prisotnost ali pa kot poenostavljena, grafično obravnavana forma.

Narejenih je bilo veliko korakov in vsi asociativno namigujejo na hojo pod križem. Navsezadnje je zavezanost križu tudi historični princip gradnje slikovnega polja. Potem pa so prišli še nešteti, tisti povsem zavestno fokusirani v vizualizacijo Kristusovega pasijona. Najprej v obliki risb, zreduciranih na pripovedno bistvo, usmerjenih na prikaz trenutka. V njih je na prizorišče dogajanja pripeljan akter dogajanja, a avtor biblijski zapis plemeniti z osebnimi interpretativnimi akcenti.

Na naslednji postaji ustvarjalne

poti je Janko Orač posegel po barvah in v afirmiranem, prepoznavnem likovnem jeziku začel soočanje z novo motiviko. S prostori, razbremenjenimi predmetne stvarnosti, je ustvaril prizorišča sestavljena, iz barvnih ploskev, na katera je lahko vstopil nosilni figuralni lik. Ta niha med komaj sluteno prepoznavnostjo in reduciranimi, a ekspresivno naglašeni upodobitvami.

Prizore lahko spremljamo bolj na nivoju doživljanja in čutenja kot vizualnega projiciranja. Skozi dogajanje gledalca spremlja izraznost, sporočilnost in simbolnost barve. Janko Orač goji posebno afiniteto do modre, ki ji je ostal zvest tudi v tokratnem vsebinskem sklopu. Z njo je vzpostavil skrivnostna, mistična ozračja. Z rdečo in njenimi številnimi variacijami, te je neposredno vsrkaval vase na delovnem srečanju likovnih ustvarjalcev na iberijskih tleh in jih pozneje enakovredno vkomponiral v svojo slikarsko paleto, je tokrat objektiviziral življenje in trpljenje. Temina in teža ozračja sta na slikovnih prizoriščih sicer prisotni, sta senci, ki pričata o odvijajoči se drami, in vendar avtor od slike do slike išče svetlobo. Mar ni bela nepogrešljiva komponenta Oračevega kolorističnega dogajanja, personifikacija utelešene svetlobe in latentne prisotnosti neizrečenega? Da, tragedija tako zaživi v luči novega upanja, v misterioznem razodetju svojega pomena in bistva.

Svetloba vodi do vstajenskega triptiha. Janko Orač se namreč ni omejil le na manjše formate pasijonskih postaj, temveč je s tokrat izbranimi vsebinskimi iztočnicami preplaval tudi zanj značilne sestavljene slike. Čeprav skozi celotno ustvarjalnost sledimo na eni strani slikarjevi vsebinski zavezanosti, na drugi pa interpretaciji Kristusovega trpljenja skozi osebno doživeto zgodbo, se ta intimni, osebni pogled še jasneje kaže v sestavljenih kompozicijah. V nekaterih figura nosi splošno in pomenostavljeno človeško formo, ki jo kot Kristusov lik lahko razumemo, interpretiramo in identificiramo le v kontekstu izbranega kolorita. In tako je tudi z nekaterimi drugimi spremljajočimi liki.

Janko Orač je avtor, ki v svoji lirični abstraktni poetiki vselej potuje od zunaj navznoter in se ponovno

vrača (navz)ven, na slikovno polje. Smernica, ki je vsebinsko narekovala tokratno pot, ga pri tem ni omejevala. Omogočila mu je, da jo je na prefinjen in subtilen način vnesel v odprto kompozicijsko gradnjo dvo-dimenzionalnega prizorišča, jo zaznamoval z dinamičnim dogajanjem, s tankočutnostjo lazurnih nanosov in z realnostjo konkretnih, pastoznih. In s črtno sledjo, ki vselej znova dokazuje paralelno sprehajanje med slikarskim in grafičnim.

Janka Orača so ustvarjalno vznemirjali predvsem Kristusovi padci pod križem. Sam jih je skozi vizualizacijski proces prenašal z držo umetnika.

Branko Šuster

V ustvarjalnosti Branka Šusterja se ideja dotika gline: tople, vlažne, gnetljive, prvobitne materije. Avtor izbrano materialno snovnost valja, reže, razstavlja in sestavlja, skratka, modelira po najrazličnejših kiparskih postopkih. Zaznamuje jo s številnimi odtisi, ki jih snuje tudi s pomočjo predmetov iz narave ali pa ready-made predmetov. Prav grafična intervencija je v njegovem likovnem jeziku zelo izrazita in z zarezi ne le »gravira« vsebino, ampak tudi razkriva specifiko glinene mase. Ustvarjalni proces se sicer začne s kiparskim načinom oblikovanja, a v dokončni podobi zaživi šele s slikarsko nadgradnjo. Ta je izjemno subtilna, avtor namreč s patiniranjem in z akcentiranjem posameznih partij z akrilnimi barvami vnaša dodatne likovne efekte, ne da bi zanemarjal elementarne vrednosti. Tako na dvo-dimenzionalni ploskvi »vzbrsti« relief, formalno pester, dinamičen, na trenutke igriv, slikovit v svoji raznolikosti, pripovedno zgoščen, poln metaforičnih, simbolnih in globljepomenskih detajlov pa tudi barvit, v sicer barvni omejenosti na zemeljske tone. Avtorja namreč pri koloriranju vodi načelo »zemljo na zemljo«, a posledica površinske strukturiranosti so dodatne barve in svetlobne vrednosti posameznega barvnega imenvalca.

Branko Šuster ustvarjalno misel vselej oplaja z umetnostnozgodovinskimi izročili, s poznavanjem širokega kulturnega spektra in z osebnim odnosom do filozofije in religioznih skrivnosti. Tako ni nak-

ljuje, da je pozornost posvetil Kristusovemu križevemu potu. Raznovrstne podobe križev se nahajajo tudi v njegovi zasebni zbirki in v prispodobi namigujejo na spoznanje, da vsak človek nosi svoj križ, kar kot neizpodbitna resnica glasno odzvanja v avtorju samem. Da, vsak svojega. Tako je tudi upodobitev Križevega pota Branka Šusterja svojska, avtorsko zaznamovana. Od konvencionalnih prezentacij se razlikuje že po tem, da zgodbi trpljenja ne moremo slediti na štirinajstih postajah, temveč je pripovednost skoncentrirana in nato zreducirana na pet ključnih dejanj.

Branko Šuster se je omejil na tri Kristusove padce, na Pilatovo zgodbo ter na snemanje s križa. Na reliefni kompoziciji z upodobitvijo prvega padca na simbolni ravni niza posamezne grehe človeštva. To so sicer vsebinski namigi, ki jih podpira tudi sama likovna podstat. Drugi padec vizualizira s figuraliko, ki jo zajema iz časov, ko je bilo krščanstvo najbolj pristno. Atmosfera je zelo napeta in dinamična ter polna pripovednih elementov, med katerimi prepoznamo avtorjev »hommage« hrastoveljskemu mrtvaškemu plesu. V

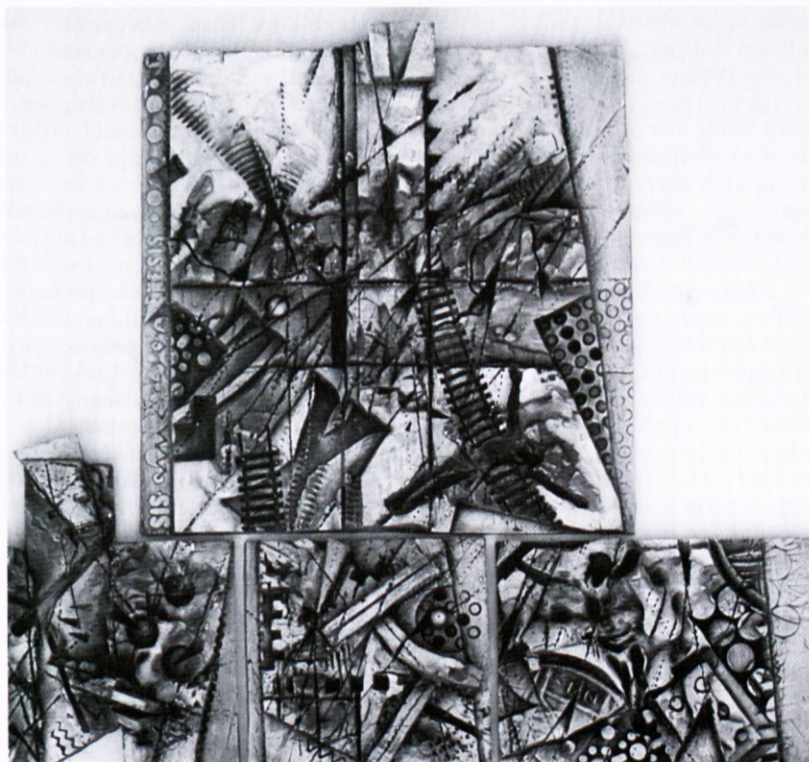
uprizoritvi tretjega padca pod težo križa ne klone le Kristus, ampak tudi številni posamezniki. Pilatova zgodba je prežeta z absurdnim spoznanjem: Kristusova trpljenjska usoda je zapečatenata, a življenje teče dalje, ne meneč se za njegovo bolečino. V prizoru snemanja s križa pa je Šuster vzpostavil meditativno vzdušje, iz katerega diha žalost.

To je le pet odlomkov iz Kristusovega pasijona, vsa pa povsem verodostojno in polnomočno pripovedujejo ter opisujejo pot na Kalvarijo. Avtor poglavja iz posameznih reliefov variabilno sestavlja v kompozicijsko premišljeno in ritmično sinhronizirano celoto. To so elementi površine, fragmenti, polni mikro dogajanja, nešteti detajli, tistih likovnih in onih vsebinskih, ki pa kompleksno in večplastno zaživijo šele v konglomeratu.

Z izbranim koloritom je vzpostavljeno temeljno vzdušje posameznega prizora, ki ga umetnik še stopnjuje z oblikami in vsebinami.

Branko Šuster sicer govori o Njem, ki je pred skoraj 2000 leti nosil križ, a v odsevu svojih intimnih misli in z zrcalno podobo tudi o nas samih in naših križevih poteh.

Branko Šuster: KRIŽEV POT,
SNEMANJE S KRIŽA, detajl.

**Tatjana
Pregl Kobe**

GRAFIČNE PODOBE ZEMLJE MED USODO IN TIŠINO

Saša Vegri: Onkraj sveta, pesmi. Jedkanice in rezervage Jožica Medle, Bibliofilska zbirka Svit, Založba Edina 2005.

Bibliofilska izdaja pesniške zbirke Saše Vegri z grafikami Jožice Medle v zbirki Svit založbe Edina.

Cikel malih grafik v klasični tehniki slikarke Jožice Medle je nastal za bibliofilsko knjigo *Onkraj sveta* (99 oštevilčenih in podpisanih izvodov) ob izbranih pesmih pesnice Saše Vegri. Skupno jima je krhko in čisto sporočilo, ki govori o spoznanju bogastva sveta in smisla življenja: kot se iz molka v molk pne pesničina pesem, tako se iz modrosti življenja napaja slikarkina podoba zemlje med usodo in tišino. Njena likovna dela opozarjajo na katastrofo, ki se ji izpostavlja človeštvo z zgrešenim ravnanjem do narave, predvsem pa govorijo o izkušnji, ki jo občutljivi likovni ustvarjalki daje naš čas, poln protislovnosti in dilem.

Slikarko Jožico Medle je vedno preganjala želja, da bi o slikarstvu vedela več in več. Po končani srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani se je takoj vključila v novomeško likovno društvo Vladimirja Lamuta, ki je organiziralo veliko izobraževanj. Tako je hodila na tečaje risanja, ki sta ga vodila slikar Andrej Trobentar in kiparka Duba Sambolac, in na tečaj akvarela pri slikarju Lojzetu Zavolovšku. Kasneje se je vključila še na dodatni tečaj za risanje pri slikarju Savu Sovretu, ki ga je takrat vodil v srednji šoli za oblikovanje v Križankah. To šolo je imela zelo rada, predvsem je spoštovala profesorja Močnika, ki ji je dal veliko pri študijskem risanju, ob koncu šolanja pa jo je celo spodbujal, da bi poskusila s sprejemnimi izpiti na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost. Takrat je bila še zelo mlada. Rodila je hčerko Ines in za nekaj časa pozabila na šolo. Ob dojenčku pri enaindvajsetih letih je lahko le sanjala o slikanju in nadaljevanju študija. Vendar jo je kmalu zaneslo na Nizozemsko, kjer je naredila sprejemne izpite v tradicionalni slikarski šoli v Kampnu, ki obstaja že dvesto let in kjer se je šolalo veliko znanih slikarjev. Prav tako je naredila sprejemne izpite na akademiji za moderno umetnost v Enchedeju, mestu

na nizozemsko-nemški meji. Čeprav so ji takrat za šolanje ponudili tudi stipendijo, si je vseeno premislila in tam študija ni nadaljevala. Vrnila se je domov v Slovenijo, saj bi morala sicer pustiti otroka doma pri svojih starših ali pa se z njim podati v tvegano življenje. Ker ni take vrste človek, je ostala doma. Kljub majhnemu otroku, za katerega je sama skrbela, se je odločila za nadaljevanje študija v Sloveniji. Sprva je spremljala sprejemanje na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, vendar ni zasledila, da bi tam lahko študirala kot izredna študentka, za redno šolanje zanjo tako ni bilo pogojev. Zato je ob delu varčevala denar za študij. Ko je hčerka zaključevala osnovno šolo, se je vpisala na takratno Mestno šolo za risanje in slikanje v Ljubljani. Prvi profesorji so bili Darko Slavec za perspektivo in analize, Mladen Jerneje za slikarstvo, pokojni Milan Butina za likovno teorijo, Jaka Bonča za oblikovne zasnove, Igor Rehar za risanje in Dušan Kirbiš za barvne študije. Čeprav takrat šola še ni bila priznana, je bila vesela možnosti sistematičnega študija, kar pa je ta šola že ponujala. Tako je čez čas pustila še službo in se štiri leta vozila vsak delovni dan iz Šentjerneja v Ljubljano. Vendar pa je morala tudi vsak dan delati, da je lahko preživela sebe in hčerko ter plačevala šolanje. Bila je vestna študentka, saj ni zamudila skoraj nobenega predavanja, čeprav se je vozila tako daleč.

Po končani srednji šoli je vsak dan risala in slikala. Do vpisa na visoko šolo se je učila sama, predelala vse od različnih tehnik risanja in slikanja v naravi in prostoru, barvnih perspektiv in barvnih študij do različnih načinov slikanja od realizma dalje. Tako je prišla do kubizma, potem se je ustavilo. A je čutila, da mora naprej. Od vsega začetka ji je bilo predvsem do tega, da se na strokovni ravni razvija, zato sta ji obe šoli, srednja in visoka, dali zelo

veliko. Mogoče zadnja toliko več, ker je študij nastopila že zrelejša, in se je tudi zavedala, kje je njeno dotedanje znanje šibko. Pri tem so ji bile tudi izkušnje pri delu, ki ga je v službenem času opravljala, v pomoč. Ker je dolga leta delala kot aranžerka, si je pridobila kar veliko izkušenj o kompoziciji. V izložbah se je prav o kompozicijah veliko naučila, recimo – o oblikah v dvodimenzionalnem in trodimenzionalnem prostoru. Ob tem je dragoceno tudi spoznanje, da je vsako pošteno delo koristno, da si lahko vsepovsod nabereš izkušnje. Prav zaradi izkušenj pri svojem poklicnem delu pa se je za diplomsko nalogo na tedaj že priznani Šoli za risanje in slikanje – visoki strokovni šoli odločila za temo: kompozicija.

Sama nadarjenost za likovnega umetnika ni dovolj, zato je pridobljeno strokovno znanje nujno, vendar je istočasno prav tako pomembno tudi to, kaj želi povedati, sporočiti. Umetnik naj bi bil v toku dogajanja, sprejemal novosti in razvoj sodobne družbe, hkrati pa naj bi bil kot človek širok. Temu idealu sledi. Pomembno je tudi srečevanje z ljudmi, ki podobno razmišljajo in so svoje misli pripravljeni deliti in jih s tem poglobljati. Širjenju likovnega obzorja pa pripomorejo tudi študijska potovanja. Po koncu študija je bila Jožica Medle v Grenoblu, Lyonu in Parizu, kasneje pa na Nizozemskem, Danskem, Švedskem in Norveški. Bila je v Monaku, prav tako je obiskala Barcelono v Španiji. V vseh teh deželah so jo predvsem zanimali muzeji in galerije. V Berlinu se je celo dotaknila slike Albrechta Dürerja, česar se posebno spomni, ker je takoj pričela tuliti sirena. Nato je obiskala tudi rojstno hišo tega renesančnega umetnika v Nürenbergu! Bila pa je tudi v Iraku v Babilonu in na babilonskem stolpu, hodila po perzijski trdnjavi, bila v Sveti deželi, tam, kjer se reki Evfrat in Tigris stekata v eno, obiskala mesto Basra in ogromno močvirno območje Iraka ter druge dežele Bližnjega vzhoda, ki so ji prav tako približale zgodbo naših prednikov, zgodovino.

Že tedaj, ko je delala kot aranžerka, si je želela, da ne bi bilo treba vsak dan v službo in bi lahko ves čas ustvarjala. Ko je končala študij, je dobila od občine v Šentjerneju prija-

zen velik atelje v stavbi stare osnovne šole, za kar je še danes posebej hvaležna županu Francu Hudoklinu. Takrat so se ji prvič začele kazati nove, večje možnosti. Ampak zelo malo ljudi je prišlo tja po kakšno sliko in še ti so si želeli drugačnih slik, največkrat podobe pokrajin ali kaj podobnega, kar bi razumeli. In tako je bila spet razdvojena, kajti ustvarjati in preživeti sta dva različna pojma. Ustvarjala je slike zase, ampak samo takrat, ko je imela čas in ko je najprej naredila slike po naročilu. Zelo težko se je preživljala, kasneje, po mnogih razstavah doma in v tujini, pa je končno dobila status samostojne kulturne ustvarjalke in tako je bilo malo lažje. Poleg tega se je odločila še za pedagoško izobrazbo, ki jo je dobila na Filozofski fakulteti v Ljubljani, in pričela s poučevanjem umetnostne vzgoje na Srednji kmetijski šoli Grm v Novem mestu. Z mladimi rada dela, le za lastno ustvarjanje ji še vedno primanjkuje več časa. Lansko leto si je tudi v Novem mestu uredila manjši atelje, ki je bolj dostopen in odprt več obiskovalcem, predvsem pa tam tiska grafike v klasični tehniki.

Že dolgo časa – od slike Hrepenjenja Tullusa, ki je nastala leta 1991, in s katero je želela sporočiti, da bo zemlja enkrat doživela svoje razodetje – se v njej nekako plete zgodba o ekologiji. Ta način razmišljanja je navzoč ves čas in njena ustvarjalna pot teče vse globlje v to smer. Ko v ateljeju išče in raziskuje še ne misli na prostor, kjer bi svoja dela pokazala. Šele kadar se odloči, da bo razstavljala, svojo tematiko sistematično vključi v projekt. Preteklo leto je pripravljala poseben projekt, pri katerem imajo glavno vlogo grafike. Z grafično tehniko globokega tiska oziroma jedkanice in rezervagea se je že prej srečevala, vendar grafik doslej ni razstavljala. Za projekt, katerega je sprejela, pa je morala tehniko jedkanice dodobra dodelati, kajti za tako zahtevno zvrst grafike je pomembno mnogo prakse. Tehnika globokega tiska je med najstarejšimi ter zahteva veliko časa in potrpljenja, zato je projekt nastajal tako dolgo.

Grafike za bibliofilsko knjigo in grafično mapo so nastajale ob pesmih, izbranih iz petih zbirk pesnice Saše Vegri, v katerih se kaže pot med usodo in tišino, ki jo je v pesmih

Tatjana Pregl Kobe
GRAFIČNE PODOBE
ZEMLJE MED USODO
IN TIŠINO

Vegrijeva prehodila, dokler – kot po-
je v svoji zadnji pesmi – ni prišla “z
onkraj tega sveta”, kjer spet gleda
praprot in semena, gozd in oblake ter
obrazje ljudi, ki gredo. In se sprašuje,
“mar onkraj / in prej / tega / sploh ni
bilo”? Vsebinsko izhodišče njene
poezije je siceršnji umetniški izpove-
di slikarke Jožice Medle blizu. Nje-
nih pesmi ni ilustrirala, temveč se
jim je skušala približati z likovnim
sozvenjem. Za slikarko so pesniči-
ne pesmi monumentalne – močne,

globoke, večne – tako kot je zanjo
na nek način monumentalna grafika
globokega tiska, zato se je tudi odlo-
čila za to tehniko. Hkrati pa so pesmi
Saše Vegri krhke in asketske, kar je
tudi značilnost slikarkine tematike.
Prav s krhkostjo, barvni minimaliz-
mom in likovno simboliko svojih li-
kovnih del Jožica Medle namreč ves
čas opozarja, da bodimo previdni s
svojo navzočnostjo na tej zemeljski
obli.

Jožica Medle: Grafika za pesniško
zbirko Saše Vegri Onkraj sveta, jed-
kanica in rezervage.

(jedkanica in rezervage)
Jožica Medle

JEZIK KOT DOMOVINA

Rajko Šajnovič: Romske pravljice / Romane vištorje. Založba Goga, Novo mesto 2005.

»Naš jezik je obenem naša domovina. Knjiga je zapis, edini ključ za odpiranje vrat v preteklost in prihodnost. Naši predniki, celo moji starši, so romski jezik skrivali pred oblastjo. Predvsem zaradi nezaupanja. Našega jezika gadže - Neromi niso poznali. Bil sem prvi, ki je s pisano besedo postavil most med tukajšnjo romsko in slovensko kulturo.« mi je v pogovoru za regionalni mesečnik Park povedal avtor.

Slovenijo naseljujejo tri večje romske skupnosti: prekmurska, gorenjska in dolenska. Prekmurski Romi so v preteklosti prišli z madžarske strani, gorenjski Sinti iz Nemčije in dolenski Romi s Hrvaške. Gre za tri na videz enotne kulture, ki se medsebojno močno razlikujejo. Slovenske romske skupnosti ne govorijo enotnega maternega jezika, medsebojno se sporazumevajo v slovenskem jeziku.

Rajko Šajnovič govori in piše v dolensko-belokranjski inačici romskega narečja. Sklenil je prebiti zid izolacije, prekiniti molk, pokazati na neznano kulturo, spodbuditi Rome k izobraževanju in preseči stereotipe o Romih.

Kljub borni izobrazbi je leta 1982 zapisal prvo pesem v romščini in jo prevedel v slovenščino. V osemdesetih letih je izdal šest števil romskega časopisa, za katerega je napisal večino prispevkov. Leta 1995 je pri Dolenjski založbi izšel njegov prvenec, dvojezična pesniška zbirka Pot - Drom. Leta 2000 je pri tej založbi izdal še prozno delo Biti Rom. Koncem lanskega leta so pri novomeški založbi Goga izšle Romske pravljice. Izdajo so podprli Društvo novomeških študentov, Mestna občina Novo mesto in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

Medtem ko je Šajnovič čakal na izid pravljič, je napisal nadaljevanje knjige Biti Rom. Sestavil je slovensko-romski slovar z več kot 150.000 gesli. V romščino je prevedel Romsko zgodovino - Romi kdo ste?, potem šolski učbenik in delovni zvezek za prvi razred devetletke. Vse naštetu in več ima še v rokopisih,

išče založnika. Pravi, da je zložil vsaj osemsto pesmi. Prevedel je tudi osemdeset pesmi Franceta Prešerna, za izdajo prevodov je podpisal pogodbo z založbo Karantanija.

Njegova nova knjiga prinaša pet dvojezičnih pravljič: Kralj Brdavs in Rom močni/Kralji Brdavso i Rom Zaralo, Zdravilna roža/Sasti roža, Romsko dekle kača/Romani čhaj sap, Deklica in kača/Čhajori i sap in Kačji kralj/Sapikano kralji.

Pravljice ne skrivajo simboličnega sporočila. Pisec se pogosto poistoveti z glavnimi liki, s sporočilom skuša izobraževati rojake. Rome prikazuje kot junake in ne kot večne poražence. Istočasno druge bralce, gadže, opozarja na neznano dolensko romsko kulturo, pogosto prikazovano popačeno in napačno enačeno z drugimi romskimi kulturami po svetu.

Posega po romskem izročilu, govori o reki Gang in kraju Sind. Tradicijo meša z vplivi pop kulture in filma - Tarzan, Herkul ter slovenskega pripovedništva - Martin Krpan. Skozi zgodbe se zrcali Romova navezanost na naravo. Pogost lik je kača - sap, spominja na slovenske ljudske pravljice, povezane z belo kačo.

Avtor pač jemlje tam, kjer je. Uči se pri sosednji kulturi. Sledi razvoju in značilnosti romskega jezika, ki v pomanjkanju lastnih izrazov uporablja slovenske in hrvaške. Priroji jih lastni slovnič, posvoji in adaptira. Lahko rečemo, da smo priče nastajanja novega knjižnega jezika, čeprav se to na prvi pogled sliši kot bombastično pretiravanje.

Pravljice, mogoče bolj ustrezna oznaka pravljične zgodbe, so privlačne za otroke in odrasle. Z njimi se odpira pogled v civilizacijsko tako oddaljen in neznan svet naše neposredne sosesčine.

Čeprav Romi in gadže drug ob drugem bivamo že desetletja ali še več, se še vedno ne poznamo. Rajko Šajnovič nam z lastnimi literarnimi deli in še posebej z Romskimi pravljicami ponuja roko v obliki kulture. Do sodelovanja bo prišlo šele, ko se

bomo spoznali. Romane vištorje so eden izmed kaŕipotov na tej poti spoznanja. Mogoče pot vodi tudi do soŕitja?

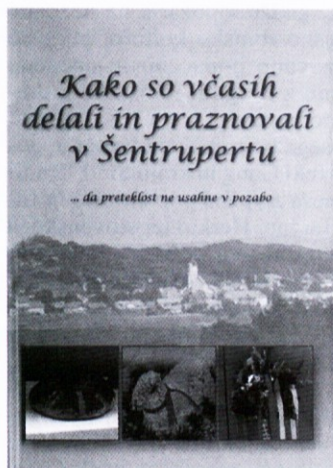
Pravljice je domiselno dinamično ilustriral ljubljanski likovnik Adriano Janeŕiĉ, naslovnico je oblikovala

Sandra H. Grum. Urednik izdaje je Mitja Liĉen. V knjigi pogreŕamo podatke o avtorju in namenu izdaje, manjka tudi spremna beseda. Z naŕteto opremo bi knjiŕica pravljice pridobila na kakovosti, bolj opraviila poslanstvo in zadovoljila bolj kritiĉnega bralca.

Joŕe Zupan

POKLON KULTURNI DEDIŖĀINI ŖENTRUPERTA

Kako so vĉasih delali in praznovali v Ŗentrupertu. Izbrala in uredila ter spremna beseda: Janja Jerovŕek. Predgovor: Duŕica Kunaver. Izdala OŖ dr. Pavla Lunaĉka. Natisnila tiskarna Karantanija. Ŗentrupert 2006.

V Ŗentrupertu so v zadnjih petnajstih letih – tako krajevna skupnost, Ŗola kot ŕupniŕe – izdali kar veĉ knjig, s katerimi so dogajanja v preteklosti ŕeleli ohraniti za prihodnje rodove.

Spodbudno je, da se ta prizadevanja na Ŗentruperski Ŗoli nadaljujejo – sad teh prizadevanj je novi zbornik *Kako so vĉasih delali in praznovali v Ŗentrupertu* – s podnaslovom *... da preteklost ne usafne v pozabo*. Pod mentorstvom slavicke Janje Jerovŕek, ki je zbornik tudi uredila, so obdelali praznovanja in obiĉaje skozi vse leto. Takŕnih praznovanj in obiĉajev se je nabralo kar sedemnajst – in toliko se jih je tudi do danaŕnjih dni ohranilo; ĉeprav sta med obiĉaji v Ŗentrupertu najbolj ŕiva martinovo in gregorjevo, se tudi nekaterim drugim obiĉajem v zadnjem ĉasu podalŕŕuje ŕivljenje.

Janja Jerovŕek je v spremni besedi zapisala: »Ostanki kulturne dedišĉine v Ŗentrupertu so zelo bogati; naloga sedanjega rodu pa je, da jih ohrani in dokumentira. Del kulturne dedišĉine so tudi ljudje, ki lahko Ŗe posredujejo svoje bogato vedenje in izkuŕnje; iz dneva v dan jih je manj, zato se nalog ne more prenaŕati na jutriŕnji dan. Naŕa Ŗola se je odloĉila, da raziŕŕe podroĉje kmeĉkih opravil in praznovanj, saj tudi prazniki s svojimi navadami predstavljajo pomemben mejnik v ŕivljenju ljudi ... Gradivo je prikazano kronoloŕko –

kot si sledijo meseci v letu – in je resniĉen dokument, iz katerega je razvidno, da se veliko praznikov opira na krŕanstvo in kmeĉko ŕivljenje. Najti je veliko vrednot, ki bi morale ostati v naŕi zavesti in ŕiveti naprej.«

Ĉar delu pa daje tudi predgovor, ki ga je zapisala Duŕica Kunaver, ki je tudi sama izdala veĉ knjig s podroĉja ljudskega izroĉila:

»Bogastvo naŕega ljudskega izroĉila je tako veliko, da ga ni mogoĉe izmeriti.

Vsa Slovenija bi morala posnemati te Ŗentruperske uĉence in njihove uĉitelje. Vsa ĉast tistim Ŗolam, ki to ŕe delajo in zbirajo dragocenosti krajevnega ljudskega izroĉila. Vsi se moramo zavedati usodnosti danaŕnjega trenutka, ko od nas poĉasi odhaja zadnji rod vaŕĉanov, ki so poznali starosvetno ŕivljenje stare slovenske vasi. Samo oni Ŗe vedo, kako se ŕanje s srpom, mlati s cepcem, kakŕni so bili zimski veĉeri za peĉjo in kako so praznovali svatbo. V vsaki vasi je bilo malce drugaĉe, saj ima v naŕi deŕeli 'vsaka vas svoj glas'.

Vsi se moramo truditi, da ohranimo svoj lastni obraz in vstopimo v druŕino evropskih narodov kot zanimiv narod z bogato, staro kulturo. Knjiga, ki jo imamo pred seboj, je dragocen kamen na poti teh prizadevanj.«

Gradivo so zbiral tri leta; v

vmesnem obdobju so predstavili nekatera praznovanja tudi v nadvse izvirnem koledarju. Kar pa je največ vredno, je spoznanje, da so pri zbiranju gradiva iz preteklosti sodelovale vse generacije – od učencev, pedagoških delavcev, staršev in starih staršev – do ljudi, ki stare običaje še posebej skrbno hranijo v svojem spominu in še danes živijo z njimi. Tako so prišli v zavest mladih številni običaji, ki so jih nekateri le bežno poznali, s predstavitevijo le-teh pa se bo njihovo življenje podaljšalo

v nove rodove.

Vse to pa je spet nova stopnica pri utrjevanju samozavesti kraja, pokrajine in ljudi.

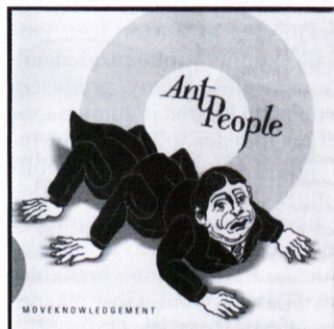
Delo je spet vzorno oblikoval arhitekt Rupert Gole, nekdanji učenec šentruperske šole. Tudi z oblikovanjem je znal povezati prizadevanja v preteklih letih, hkrati pa ustvaril delo, ki kar vabi, da gre knjiga iz rok v roke, iz roda v rod ... Založba Karantanija pa je poskrbela, da je knjiga v zelo kratkem času zagledala luč sveta – tik pred kulturnim praznikom.

Rasto Božič

ŠE DVA ZADETKA NOVOMEŠKIH GLASBENIH ZAGNANCEV

**Moveknowledge, Ant People, KAPA records 2005.
Sagar, Ragas, Goga musica 2005.***

* Prevod naslova Ant People se glasi Ljudje mravlje. Pri Sagarju gre lahko za besedno igro z obratnim branjem, Sagar – Ragas. V primeru angleške besede ragas se prevod glasi rage.

V zadnji četrtini lanskega leta so novomeški popularnogodbni zagnanci postregli še z dvema projekoma. Prvi je sad tukajšnjega dolgotrajnega glasbenega snovanja, govorimo o drugem albumu po vrsti skupine Moveknowledge, drugi rezultat založniške dejavnosti, slovensko indijski album Sagar, Ragas, ki je izšel kot dvajseta plošča v nizu glasbenih izdaj novomeške založbe Goga.

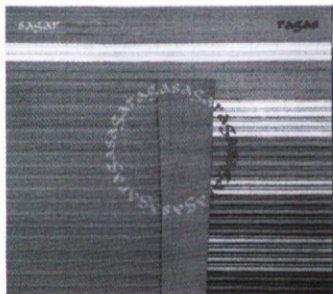
Moveknowledge je novomeška transžanrska zasedba z zgodovino. Čeprav je že leta 2003 pri Gogi izdala prvenec Sun Sun, ta plošča ni postregla s pravo glasbeno sliko. Šlo je za nedognano, začetniško produkcijo, mešano s koncertnimi posnetki, ki ji tudi izbrani studio ni bil kos. V času po izidu prvenca je skupina zorela in se šele sedaj predstavlja v pravi luči.

Za Moveknowledgeom je v vseh pogledih uspešno leto. Izid nove plošče ga je popeljal na številne koncertne predstavitve, tudi na nacionalni ravni so sprožili relativno zanimanje medijev. Ploščo so predstavili v rodnem mestu, pojavil se je tudi zanimiv in značilen paradoks, namreč skupina vse bolj izgublja stik

z Novim mestom in se tem bolj uveljavlja v Ljubljani.

Med lanskimi nastopi je potrebno opozoriti na odmevni festival Visages francophones; Visages de la Slovenie v Cahorsu, mestecu blizu Toulousea v Franciji. Mesto vsakoletno prireja festivale različnih držav, tako je imela lani teden dni za predstavitev tudi naša država. Od 27. septembra do 2. oktobra so se v Cahorsu predstavili vidnejši in kakovostnejši slovenski glasbeniki in skupine; Fake Orchestra, Vlado Kreslin, Olivija, Čompe, Katalena in naš Moveknowledge, v spremljevalnem delu festivala sta sodelovala še slovenska DJ-ja Dado in Borka. Festival je poleg glasbe predstavil tudi gledališče, ples, poezijo, film, vizualno umetnost, dizajn, pozornost so namenili slovenski gastronomiji, navadam in običajem. To zadnje navajam zgolj za zgled, kaj lahko priredijo v majhnem mestu s tremi dvoranami, ki v času prireditev diha in dobesedno živi s festivalom!

Moveknowledge deluje v zasedbi: Sandra Tomović – vokal, Miha Blažič N'toko – vokal in rap, Uroš Weinberger – kitara, David Cvelbar – bobni, Dejan Slak Sleyk

– bas, Miha Šajina – klaviature, Gregor Turk Gec – trombon, Mitja Turk Micc – alto in soprano saksofon. Gosta pri snemanju plošče sta bila trobentač Igor Matkovič in novomeška, v glavnem v Ljubljani delujoča, violinistka Jelena Ždralc. Posnetki so nastali v studiu Resnevem v Škofji Loki, snemal je Dejan Lapanja, produkcija je delo Janija Mujića. Vse posneto gradivo je rezultat skupinskega dela Moveknowledgea. Ovitek je oblikoval Roman Rožman.

Vsa besedila so brez izjeme v angleškem jeziku in podana na način, ki smo ga pri skupini že vajeni. Oba vokalista sta glede svojih sposobnosti enakovredna, Sandra Tomović se je razvila v sposobno pevko, ki vokalno barva skupno zvočno sliko. Predstavlja utež moškemu vokalu in se z njim ujema. N'toko po drugi strani izstopa z značilnim prostostilskim rapom, verjetno je v glavnem zaslužen za idejno našpičenost besedil, kot jo poznamo že z njegovih dveh samostojnih plošč. Cesarjeva nova podoba in Dobrodelni koncert ob koncu sveta.

Moveknowledge niso le naka skupina, ki bi rada zabavala s sodobnim ritmi in prijemi med rhythm and bluesom, hip hopom, latinom, dubom, acid jazzom, fuzijo, jazzom, break beatom, drum'n'bassom, rockom itd. Gre za skupino s poslanstvom in sporočilom, zaveda se lastnega okolja in sveta, predvsem je mnogo bolj kot v lokalni vpeta v svetovljanski pogled na svet in glasbo. Sprehaja sem med žanri, menja sloge, vzame sedaj na tej, drugič na drugi strani, stil prilagaja izrazu, išče in raziskuje ter obenem zabava in sproža razmislek. Sedem fantov in dekle je zasedba, ki se stvari po navdihu loteva načrtno, zamisel gnete in ustvari iz delčkov celoto, samosvoj stilni izdelek.

Album prinaša 11 glasbenih tem, ena je instrumentalna, skupna značilnost glasbe je nadgradnja osnove. Začne se z ritmom, lahko tolkal, drugič je nosilec kitara, telo tvorijo klaviature, petje je nadgradnja, pihala in trobila začimba ter oster rob. Važno vlogo pri oblikovanju tokratne zvočne slike je imela tudi gostja z violino.

Plošča je izdelana kot kompleksna celota, daje tudi tak zvočni

vtis. Začne elektronika, potegne nas ritem, valujemo z njim, tik pred koncem nas osveži balada, zveneči glasbeni podpis, konča se z elektronskim neredom. Ploščo je potrebno poslušati večkrat. Pri bežni pozornosti ušesom rado kaj pobegne, že takoj drugič se plošča odpre in ponudi popolnejšo sliko. Posebej razveseljive so vzporednice, ki se porajajo ob poslušanju, merijo na svetovne smernice. Čeprav je skupina že več ali manj našla lasten stil, v njeni glasbi prepoznamo vzore. Pomemben del je dodala tudi produkcija, ustvarila je svojevrstno mešano studijsko-koncertno zvočno vzdušje, ki skupino predstavlja kot venomer razvijajoči in razmišljajoči glasbeni kolektiv.

Dvajseta izdaja novomeške založbe Goga prinaša vznemirljivo, evropskim ušesom nenavadno glasbo, je tudi prvi uradno izdani primer sodelovanja slovenskih in indijskih glasbenikov.

Leta 1992 je v Mariboru nastala zasedba Sagar, ki se je sprva precej široko usmerila v izvajanje etno-jazz glasbe, dva člana sta celo v Indijo odšla po znanje. Dokument tega snovanja in delovanja je zabeležen na prvi plošči Sagarja, izšla je v Mariboru. Ščasnoma se je v Mariboru izoblikovala skupina široko razgledanih in delujočih glasbenikov, predvsem sta prednjačila kitarist in lutnjist Igor Bezget ter mojster tolkal Nino Mureškič. Okoli tega jedra se je izoblikoval novi popolnejši Sagar, ki ga poleg obeh naštetih sestavljajo še Damir Višič na sarodu, to je indijsko večstrunsko tradicionalno brenkalo, in basist Tadej Kampl. Gost na snemanju je bil Boštjan Gombač s kositrno piščaljo.

Lani je med člani Sagarja dozorla zamisel, v marcu so se podali v New Delhi, kjer so s četverico takojšnjih vrhunskih glasbenikov, Damir Višič jih je spoznal pri študiju glasbila, posneli ploščo, za produkcijo je skrbel Blaž Celarec. Indijski del zasedbe so sestavljali: Sharat Shrivastava – violina, Kanchman Babbar – nay in bansuri, tradicionalni flauti iz bambusa, Gyan Singh in Prashant Trivedi, table. Pri tablah gre za indijski tradicionalni instrument, ki ne skrbi zgolj za ritem, služi tudi za basiranje. Prav tako table niso le

spremljevalno glasbilo, ampak je tablist lahko tudi solist, nosilec ritma in melodije.

Album prinaša šest skladb avtorjev, Bezget, Višič, Shrivastava in eno tradicionalno temo. Glasba je nastajala spontano med snemanjem osemčlanske zasedbe, posebej močan je bil ritmični del. Za osnovo so bile jazzovska harmonija, indijska melodika in ritem. Značilno za ta glasbeni amalgam je medsebojno oplajanje glasbe Vzhoda in Zahoda ter vzajemno spoštovanje. Glasbeni tok posnema zgradbo indijskih rag, uvod, zaplet in skupni finale. Med nize ritmičnih fraz so vpletene melodije, tradicionalna glasbila dajejo eksootiko, kljub tablam so v ritmično oporo še bas in tolkala Nina Mureškiča, ki posebej blesti v uporabi okvirnega bobna, bendirja. Prepletajo se elementi indijske klasične glasbe, hindi popa, vplivi jazza, Balkana, Afrike, Bližnjega vzhoda, funka in fuzije. Tudi violinist Sharat Shrivastava poseže po evropski klasiki. Bezgetova električna kitara je prilagojena akustiki, elektronike je le za ščepec. Nastala glasba je ritmična, energična, tudi lirično zanosna, vsi člani so enakovredni, mojstri lastnih glasbil, očarajo solistično in uigrano skupinsko.

Že večkrat sem zapisal, da je prva slovenska izdaja tovrstne glasbe pogumno avtorsko in založniško dejanje. Žlahtna glasbena zlitina kaže na odraslost domačega jazza in na njegovo vpetost med sodobne tokove ter na široko glasbeno obzorje sodelujočih glasbenikov, ki prihodnosti jazza ne vidijo zgolj v radikalni usmeritvi. Čeprav poznamo v svetu jazza vrsto glasbenih sodelovanj med Vzhodom in Zahodom ali obratno, vzdolžno in počez, je glasba Sagarja le nekaj samosvojega; da del nje prihaja iz Slovenije, tudi nekaj pomeni.

Nekaj besed velja nameniti tudi vsčnemu ovitku, opremljenemu s fotografijami Nina Mureškiča, zabeleženimi med snemanjem v Indiji. Oblikovalec ovitka je bil Dejan Štampar.

V lanskem oktobru je slovensko-indijska zasedba, ob nekoliko zmanjšanem indijskem delu, nastopila sta le tablist in violinist, ploščo predstavljala po Sloveniji. Med drugim je na dan izida albuma, 29. oktobra, nastopila v novomeškem Klubu LokalPatriot in postregla s kar triurnim koncertom. Če ste koncert zamudili, nikar ne zamudite tudi te odlične plošče!

Koledniki iz Gradišča ohranjajo staro ljudsko izročilo

DOLENJSKE TOPLICE, 1. januarja – Artiška tamburaška skupina Trebeški drotarji je nastopila v šotoru na parkirišču Wellness centra Balnea.

DOLENJSKE TOPLICE, 5. januarja – Ob 21. obletnici delovanja Družinskega tria Novina je bil v Zdravilišču dobrodelni koncert. Nekaj dni pozneje so ga ponovili še v Zdravilišču Šmarješke Toplice.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 5. januarja – Znani slovenski pevec zabavne glasbe Oto Pestner je dan po svojem srečanju z Abrahamom povabil na koncert v Zdravilišče Šmarješke Toplice.

ZAVINEK, 5. januarja – Na koledovanju pod kozolcem sredi vasi so nastopili Fantje s Preske, Koledniki iz Gradišča, Koledniki izpod Lipe, Tri-kraljevski zbor Dobrava in Fantje z vasi.

CELJE, od 6. do 31. januarja – V Hotelu Štorman se je s svojimi deli predstavila ljubiteljska slikarka Marinka Stare, članica Likovno-kulturnega društva Mavrica iz Novega mesta. Na otvoritvi je njeno delo predstavil Marjan Maznik, v kulturnem programu pa so sodelovali flavtistka Maša Uranjek, s svojimi pesmimi pa Branko Zupanc in Maks Stare.

LAŠKO, 6. januarja – V Razstavišču Kulturnega centra Laško se je s samostojno razstavo z naslovom Vrtovi predstavil novomeški diplomirani slikar Janko Orač.

BREŽICE, 10. januarja – V Prosvetnem domu si je bilo mogoče ogledati uspešnico Roba Beckerja Jamski človek z igralcem Urošem Fuerstom.

NOVO MESTO, 10. januarja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert 2 klavirja s pianistoma Bojanom Goriškom in Milkom Lazarjem.

METLIKA, 11. januarja – V Hotelu Bela krajina je Zimska urica potekala s pevcem Perom Dimitrijevičem.

NOVO MESTO, 12. januarja – V poslovalnici Nove Ljubljanske banke so predstavili 12 knjig anekdot Slavka Dokla. – V Gostišču Loka je bila predstavitev knjižnega prvenca Novomeščana Uroša Sadka. – Učenci Glasbene šole Krško so povabili na koncert v dvorano glasbene šole.

SEVNICA, 12. januarja – Marija Mojca Vilar se je v Lekos galeriji Ana predstavila z razstavo Zima v modrem.

TREBNJE, 12. januarja – V Kulturnem domu si je bilo mogoče ogledati otroško predstavo Zlatko ali drekec, ki je padel z neba.

BREŽICE, 13. januarja – V avli Mladinskega centra so na ogled postavili likovno razstavo hrvaškega umetnika Siniše Hercoga.

ČRNOMELJ, 14. januarja – V prostorih KUD Laterna so se na razstavi risb in slik predstavili avtorji Željko Vertelj, Dušan Čemas in Slavko Čecura.

ŠKOCJAN, 14. januarja – Godalni orkester Tartini in domača pevska skupina Plamen sta povabila na božično–novoletni koncert v župnijsko cerkev.

NOVO MESTO, 16. januarja – V Kulturnem centru si je bilo mogoče ogledati monokomedijo Roba Beckerja Jamski človek v izvedbi Uroša Fuersta. – V klubu LokalPatriot so odprli razstavo Fotogram avtorice Natalije Zanoški.

KRŠKO, 17. januarja – Študentka klavirja na Akademiji za glasbo v Ljubljani in učiteljica na Glasbeni šoli Krško Estera Cetin je povabila v dvorano glasbene šole na preddiplomski koncert.

NOVO MESTO, 17. januarja – V klubu LokalPatriot so predvajali film Bob Dylan: no direction home.

METLIKA, 18. januarja – Zimska urica v Hotelu Bela krajina je potekala z novinarjem, pisateljem in založnikom Davidom Tasičem.

BREŽICE, 19. januarja – Družinsko gledališče Kolenc je v klubu Mladinskega centra zaigralo otroško predstavo Zaljubljeni Petrček.

LOŠKA VAS, 19. januarja – V Salonu Turn so odprli prodajno razstavo likovnih del akademskih slikarjev Jožeta Kumra in Nataše Mirtič.

KOČEVJE, 19. januarja – Literarno popoldne v Kavarni v Nami je potekalo s kočevsko pesnico Olgo Zupančič - Babi.

KRŠKO, 19. januarja – V Dvorani v parku je potekal Literarni nokturno Posavja s predstavitvijo posavskih pesnikov in pisateljev. Za glasbeni program je poskrbel Matej Kranjc.

NOVO MESTO, 19. januarja – Na ta dan pred 130 leti se je rodil pesnik Dragotin Kette. V počastitev obletnice so na OŠ Dragotina Ketteja pripravili radijsko igro v obliki kviza o Kettejevem življenju in delu ter kulturni program. Pred hišo, kjer je bival in kjer stoji spominska plošča, so dolenjski literati brali svoja dela, učenci OŠ Dragotina Ketteja pa so prebirali Kettejeve otroške pesmi. V Knjižnici Mirana Jarca so ob tej priložnosti postavili razstavo različnih izdaj Kettejevih pesniških zbirk. V pripravi je tudi likovna igrice po motivu Kettejeve pravljice Šivilja in škarjice. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Dvigni glavo, pogovor o novih priročnikih s področja psihologije, filozofije in lepega vedenja ter leposlovja s Slavko Kristan. – Nasmehi je naslov fotografske razstave Tihomirja Pintarja, ki so jo odprli v Galeriji Krka. O njem je spregovorila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe, za glasbeni užitek pa je poskrbel godalni Brzec kvartet. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled virtualna lutkovna predstava Palčica.

Prireditev v počastitev 130-letnice Kettejevega rojstva pred hišo, kjer je pesnik bival v času, ko se je šolal na novomeški gimnaziji.

SENOVO, 19. januarja – KDK Svoboda Senovo je v Domu 14. divizije uprizorilo komedijo Toneta Partljiča Na svidenje nad zvezdami v režiji Bože Ojsteršek.

SEVNICA, 19. januarja – Špas teater je v Kulturni dvorani gostoval s komedijo 5žensk.com.

BREŽICE, 20. januarja – Na samostojnem koncertu je v dvorani Glasbene šole nastopil mladi vrhunski harmonikar Daniel Ivša, pridružila se mu je še flautistka Andreja Zlatič.

ČRNČ, 20. januarja – V ateljeju Vladke Sumrek je svojo prvo samostojno razstavo postavila članica KUD Odskočna deska Cvetka Žičkar. Z igranjem na klavir je dogodek pospremila njena hči Katarina.

ČRNOMELJ, 20. januarja – V Kulturnem domu je bil koncert mešanega pevskega zbora Samospev z gosti, pevkami in pevci iz Horjula.

KRŠKO, 20. januarja – V koncertni dvorani Glasbene šole so pripravili avtorski večer skladatelja Dejana Učakarja s Senovega, učitelja na krški glasbeni šoli in študenta fagota na Akademiji za glasbo. Špela Gerjevič, Tamara Vardič in Predrag Jovanovič so izvedli tri Učakarjeve skladbe za soliste, Simfonični orkester pod vodstvom Draga Gradiška pa pet orkestralnih skladb. – Špas teater je v Kulturnem domu zaigral komedijo Kadar mačke ni doma.

NOVO MESTO, 20. januarja – Letošnji abonma Jazzinty se je začel s koncertom Janeza Bončine Benča in Big Benda Braca Doblekarja v Kulturnem centru Janeza Trdine. – V Dolenjskem muzeju so odprli foto-

grafsko razstavo FeRTIK: Opuščena industrijska območja avtorja Blaža Budje. – Pod Kavarno Tratnik je Petkov večer pod kavarno potekal z impro gledališčem Dejmo stisnt teatr. – V klubu LokalPatriot je bil koncert Elektrik Jazz Quarteta.

RIBNICA, 20. januarja – Bogdan Borčič se je v Galeriji Miklove hiše predstavil z razstavo Preproste reči - Grafike 2003-2005.

TREBNJE, 20. januarja – V Mercator centru je bila na ogled igrana predstava Gusarji.

ČRNOMELJ, 21. januarja – V Mladinskem kulturnem centru je bil koncert skupin Taužnt roža in Polska strašila.

RAZBOR, 21. januarja – Obiskovalcem Razborskih večerov sta se predstavila zakonca Tone in Judith Zgonec iz Boštanja - prvi fotografira, drugi slika. Osrednji gost večera, ki ga je popestrila pesem pevk s Cerkljanskega, je bil dr. Vili Ščuka.

ŠENTLOVRENC, 21. januarja – Dekliški pevski zbor Nov korak je povabil na letni koncert v Kulturni dom.

TREBNJE, 21. januarja – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekal glasbeno-gledališki večer ob klavirskih skladbah z imenom Soncu naproti.

NOVO MESTO, 23. januarja – Gledališče Koper in Prešernovo gledališče Kranj sta v Domu kulture zaigrala Sofoklejevo tragedijo Kralj Ojdipus. Ponovili so jo še naslednji dan.

SEVNICA, 23. januarja – Planinski večer v sliki, besedi in pesmi je v Kulturni dvorani oblikovala skupina Planinskega društva Lisca Encijan.

KRŠKO, 25. januarja – V Kulturnem domu je bila na ogled otroška lutkovna predstava Tacamuca.

NOVO MESTO, 25. januarja – V Klubu LokalPatriot je selektorica festivala Break 2.3 predstavila vsebino festivala.

METLIKA, 25. januarja – Gost Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bil nekdanji metliški župan in sedanji častni občan Franc Vrviščar.

BREŽICE, 26. januarja – Knjižnica Brežice je pripravila pogovor o knjigi Bobri Janeza Jalna.

KRŠKO, 26. januarja – Dve gasi, dva policaja, sto obrtnikov je naslov monografije dr. Ivanke Počkar, ki so jo predstavili v Dvorani v parku.

CELJE, 27. januarja – V Narodnem domu je bil gala koncert ob 250. obletnici Mozartovega rojstva v okviru festivala "(ah) te orglice" Mokronog.

KRŠKO, 27. januarja – Učitelji Glasbene šole Krško so povabili na koncert v dvorano glasbene šole.

NOVO MESTO, 27. januarja – Petkov večer pod kavarno Tratnik je zaznamoval Ugo in Buh variete.

ČRNOMELJ, 28. januarja – V Kulturnem domu je potekalo regijsko srečanje tamburašev in mandolistov Slovenije.

NOVO MESTO, 28. januarja – V Frančiškanski cerkvi sv. Lenarta je bil koncert mešanega pevskega zbora Lipa in mešanega pevskega zbora Divača. – Komorni orkester Tartini je povabil v Kapiteljsko cerkev sv. Nikolaja na koncert ob 250-letnici rojstva Wolfganga Amadeusa Mozarta.

SEVNICA, 28. januarja – Mladinski center je pripravil Firs chance festival Sevnica.

TREBNJE, 28. januarja – Teater Balantin je v Kulturnem domu uprizoril komedijo T. M. Plauta Bahavi vojščak. – V Mercator centru je bila na gled igrana predstava Zima, zima bela.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 29. januarja – V Kulturni dvorani je bil koncert slovenske ljudske pesmi Oj, lepo je res na deželi ob spremljavi godal KUD Slovenija.

BREŽICE, januarja – V Mladinskem centru je promocijski koncert ob novi glasbeni zgoščenki Lahko me ljubiš, lahko me raniš - z mano si vse pripravila skupina Rudolf Gas.

NOVO MESTO, januarja – V prostorih Mestne občine Novo mesto se je z razstavo akrilov na platnu in barvnih grafik predstavila novomeška likovna ustvarjalka Rowena Božič. – Založba Goga je izdala knjigo Romske pravljice v Šmihelu živečega Roma Rajka Šajnoviča.

OTOČEC, januarja – Otroci Petrovega vrtca so s kulturnim programom pospremili otvoritev novih, primernejših prostorov krajevne knjižnice, ki

deluje v okviru Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto. Na otvoritvi so spregovorili direktorica Andreja Pleničar, novomeški podžupan Miloš Dular in predsednik Krajevne skupnosti Otočec Mirko Zupančič.

PIŠECE, januarja – Zimski večer na vasi so oblikovali ženski in moški pevski zbor Kulturnega društva Orlica Pišce, nastopil je še oktet Orlica, člani Folklorne skupine Duplo iz Pišec ter gostje, Folklorna skupina Sv. Križ iz Hrvaške.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, januarja – Predsednica literarne sekcije novomeškega društva upokojencev Terezija Balažević je izdala svojo novo pesniško zbirko z naslovom Dotik življenja, ki so jo predstavili v Zdravilišču. Zbirko je predstavil pesnik Smiljan Trobiš, verze sta brali avtorica in njena vnukinja Karin Dular, za glasbeno popestritev pa so poskrbeli Tjaša in Jaka Kastelic ter Marija Jerele in Irena Rešeta kot duet Gorjanski roži.

NOVO MESTO, 24. januarja – V restavraciji Splošne bolnišnice so na ogled postavili prvo samostojno razstavo domačina Vinka Osolnika, člana Kulturnega društva Mavrica. Slikarja je na otvoritvi predstavil Marjan Maznik, dogodek pa so pospremili plesalci upokojenske plesne sekcije in glasbenik Tomaž Burkat.

KRŠKO, 25. januarja – Med dobitniki srebrnih plaket, ki jih je na slavnostni podelitvi tradicionalnih odličij v Narodni galeriji v Ljubljani podelil Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, je tudi hornist, glasbeni pedagog in dirigent, ravnatelj Glasbene šole Krško Drago Gradišek, ki je s svojim delom zaznamoval glasbeno in godbeno kulturo v Posavju. – Kar pet od desetih nagrad so na 10. festivalu neodvisnega filma Slovenije, ki je potekal v ljubljanskem Kinodvoru, prejeli filmi, ki so nastali v okviru Luksuz produkcije DZMP Krško.

Predstavitelj Romskih pravljič Rajka Šajnoviča v vrtcu Pikapolonica v romskem naselju Brezje je minister za šolstvo in šport Milan Zver zaključil s podelitvijo knjig romskim otrokom.

NOVO MESTO, januarja – Ob obisku slovenske vlade na Dolenjskem se je kulturni minister dr. Vasko Simoniti srečal z dolenjskimi kulturniki v nekdanjih Germovih štalah, ki naj bi jih skupina Zavoda LokalPatriot in lastniki objekta preuredili v galerijo sodobnih vizualnih umetnosti Simulaker. Ministra je novomeški župan mag. Boštjan Kovačič seznanil z drugimi aktualnimi vprašanji s področja kulture. – Založba Goga je v romskem vrtcu Pikapolonica v Brezju predstavila knjigo romskih pravljič Rajka Šajnoviča. Dogodka se je udeležil tudi minister za šolstvo in šport Milan Zver. – Dramska skupina Dioniz, ki deluje na Srednji elektro šoli in tehniški gimnaziji v Šolskem centru, ter Plesna skupina Afne so na oder postavili predstavo Kresna noč ter jo posvetili 175-letnici rojstva in 100-letnici smrti pisatelja Janeza Trdine. Mentorica je Tina Cvijanovič.

ZAGREB, januarja – V Arheološkem muzeju so konec meseca odprli razstavo Prazgodovinski jantar in steklo iz Prozora v Liki in iz Novega mesta na Dolenjskem. Novomeški del razstave je pripravil Dolenjski muzej.

FEBRUAR

METLIKA, 1. februarja – V Kulturnem domu je bila na ogled lutkovna igrice Sapramiška v izvedbi Lutkovnega gledališča Ljubljana.

ČRNOMELJ, 2. februarja – V avli Kulturnega doma so odprli likovno razstavo V osrčju Bele krajine.

SEVNICA, 2. februarja – Moje gledališče je v Kulturni dvorani uprizorilo otroško predstavo Lisička Zvitorepka.

TREBNJE, 2. februarja – Učenci osnovne in glasbene šole so povabili v Kulturni dom na literarno-glasbeni večer Povej pesem, prisluhnili bom.

BRESTANICA, 3. februarja – OŠ Adama Bohoriča je dan šole posvetila slovenskemu kulturnemu prazniku ter prireditve nasloвила Simboli in znamenja slovenstva.

ČRNOMELJ, 3. februarja – V Špeličevi hiši so pripravili razstavo Artoteka se predstavi. O KUD Artoteka sta spregovorila ustanovna člana, akademska kiparja Jožef Vrščaj in Dirk Heij, ter predsednik Stane Lozar. V kulturnem programu sta nastopila učenka Glasbene šole Črnomelj Mateja Smrekar na violini in njen učitelj Djula Rac.

DOMŽALE, 3. februarja – Muzejsko društvo je predstavilo monografijo z naslovom Jože Karlovšek, poklic in poklicanost izpod peresa Naceja Šumija. Karlovšek je bil Šmarječan po rodu, izkazal pa se je predvsem po ustvarjanju likovnih podob našega bajeslovja ter poustvarjanju slovenske narodne ornamentike. Osnovnošolci so raziskali njegovo delo v posebnem projektu.

KRŠKO, 3. februarja – V Čebel'n'aku so odprli multumedijsko razstavo Avk avtorjev Miloša Radosavljeviča in Tonija Horvata.

NOVO MESTO, 3. februarja – 10 let druženja s Prešernom je bil naslov prireditve, na kateri so se v Narodnem domu predstavili literati upokojenci in Mešani pevski zbor Društva upokojencev Novo mesto. – V Kulturnem centru Janeza Trdine so podelili priznanja in odličja Zveze kulturnih društev Novo mesto za leto 2005. Odličji sta prejeli pevki Marija Jerele in Irena Rešeta, ki sta na prireditvi zapeli ob kitarški spremljavi Matevža Maznika. – Dramska skupina Goga Gimnazije Novo mesto je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravila prireditev Mladi Prešeren.

SEVNICA, 3. februarja – V Gradu Sevnica so odprli razstavo Rastoča knjiga in Rojstvo rastoče knjiga Sevnica. Slavnostni govornik je bil predsednik Državnega sveta RS Janez Sušnik, spregovoril pa je tudi dr. Mihael Glavan iz NUK Ljubljana. Zapeli so Fantje s Preske.

TREBNJE, 3. februarja – V Kulturnem domu so bili gostje prvega slovenskega večera Čopov steber Jože Čop ml., Dušica Kunaver, Anton Sazon-Tonač in Pavle Ravnohrib. Dogodek so naslednji dan ponovili v šentruperskem kulturnem domu.

ŽUŽEMBERK, 3. februarja – Šolski pevski zbor, glasbeniki, plesalci, recitatorji in pripovedovalci, komorni orkester Tartini in tenorist Matjaž Kastelic so oblikovali proslavo ob kulturnem prazniku v žužemberški osnovni šoli. Zbrane je nagovoril slavist Janez Mežan.

BLANCA, 4. februarja – Gledališka skupina KUD Vitomarci pri Ptujju je s komedijo Vinka Möderndorferja Podnajemnik gostovala v Kulturnem domu. Nekaj dni pozneje jo je uprizorila tudi v Domu krajanov v Razborah.

ČRNOMELJ, 4. februarja – V Pastoralnem centru je Anatol Štern izvedel monodramo Lovro Toman, ko je prvič razvil slovensko zastavo.

DRAGOMLJA VAS, 4. februarja – Na literarnem večeru v Gasilskem domu so nastopili Albina Tošesko in viniški tamburaši.

MOKRONOG, 4. februarja – Gledališče Geoss iz Vač je v Kulturnem domu uprizorilo komedijo Burka o jezičnem dohtarju.

ČRNOMELJ, 5. februarja – V Kulturnem domu je bila na ogled predstava za otroke Miškolin v izvedbi Mini teatra.

DOBRNIČ, 5. februarja – Na proslavi v Kulturnem domu, posvečeni slovenskemu kulturnemu prazniku, so nastopili ženski pevski zbor in dramska skupina Kulturno-turističnega društva Dobrnič, učenci trebanjske podružnične šole iz Dobrnica in pevski zbor Mladika iz Trebnjega.

BREŽICE, 6. februarja – Na prireditvi v počastitev Prešernovega dne so v Kulturnem domu podelili priznanja in odličja Zveze kulturnih društev Brežice za leto 2005. Odličja so prejeli: Cvetka Miloš, Zdravko Dušič in Tamburaški orkester KUD Otona Župančiča Artiče. Slavnostni govornik je bil župan Ivan

Tita Kovač Artemis na predstavitvi svoje knjige o Valvasorju v knjigarni Mladinska knjiga v Novem mestu.

Molan. Gledališka skupina DKD Svoboda Senovo je uprizorila Partljičevo komedijo Na svidenje nad zvezdami.

ČRNOMELJ, 6. februarja – V Glasbeni šoli so nastopili učenci, udeleženci 35. regijskega tekmovanja glasbenih šol.

KRŠKO, 6. februarja – V Čebeln'aku Mladinskega centra Krško je bil koncert jazz kvarteta Ratka Zjače-Stana Mitroviča.

METLIKA, 6. februarja – Svet detajlov je naslov fotografske razstave, ki so jo odprli v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 6. februarja – Zgodovinar dr. Stane Granda se je v Knjižgarni Mladinska knjiga pogovarjal s pisateljico in publicistko Tita Kovač Artemis. Predstavila sta njeno knjigo Kako je nastala knjiga o deželi Kranjski.

TRŽIŠČE, 6. februarja – Domača osnovna šola je v Kulturni dvorani pripravila prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku.

BLANCA, 7. februarja – Povabili so v Kulturni dom na koncert Prešernov duh v ljudskih pesmih.

BRESTANICA, 7. februarja – Slavnostni govornik na proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku v Domu svobode je bil Željko Kozinc. Podelili so Prešernove plakete.

ČRNOMELJ, 7. februarja – Na osrednji proslavi ob kulturnem prazniku so v telovadnici OŠ Mirana Jarca podelili Župančičeva priznanja ter pripravili folklorni večer. Slavnostna govornica je bila Ksenija Khalil.

DOLENJSKE TOPLICE, 7. februarja – Topliški upokojenci so na občnem zboru predstavili leposlovno zbirko šestih ljubiteljskih literatov z naslovom Jesen razgrinja. Kulturni program so prispevali osnovnošolci.

GLOBOKO, 7. februarja – OŠ Globoko je ob kulturnem prazniku pripravila kulturno prireditev.

KRŠKO, 7. februarja – Kulturna društva iz občine Krško so se predstavila na prireditvi Kulturni mozaik 2006 v Kulturnem domu. V avli doma so se z razstavo fotografij predstavili člani društva ljubiteljev fotografije Krško in z razstavo slik, glinenih in vezanih izdelkov člani KD Libna iz Dolenje vasi.

LJUBLJANA, 7. februarja – Na predvečer kulturnega praznika so v Galeriji Lek odprli razstavo del šentjernejske slikarke Jožice Medle. Del razstavljenih grafik je nastal kot odziv na pesmi Saše Vegri, ki so izšle v skupni bibliofilski zbirki obeh avtoric z naslovom Onkraj sveta.

METLIKA, 7. februarja – V Ljudski knjižnici Metlika so predstavili knjigo dr. Cveta Gradišarja Sotočja družinskih odnosov.

RIBNICA, 7. februarja – Na koncertu glasbe evropskega srednjega veka in renesanse sta se v Miklovi hiši predstavila domačinka Marjana Benčina in Janez Jocif, ki pri igranju uporabljata kopije zgodovinskih instrumentov.

SEMIČ, 7. februarja – V Kulturnem domu so pripravili prireditev ob kulturnem prazniku.

ŠENTJANŽ, 7. februarja – Zbori OŠ Milana Majcna, Kresnice, Solzice in zbor Lira so nastopili na prireditvi v počastitev kulturnega praznika v Kulturni dvorani. Na ogled je bila tudi razstava otroških likovnih del.

ŠENTJERNEJ, 7. februarja – Kulturni večer ob kulturnem prazniku so v prostorih osnovne šole oblikovali učenci in gostje Adoramus. Učencem z vidnimi dosežki v kulturni ustvarjalnosti so podelili plakete slavček.

ŠENTRUPERT, 7. februarja – V osnovni šoli so predstavili knjigo Kako so včasih delali in praznovali v Šentrupertu ... da preteklost ne usahne v pozabo.

ŠENTVID PRI STIČNI, 7. februarja – V Kulturnem domu so na ogled postavili razstavo Med spomini in porabo, kraji občine Ivančna Gorica na starih razglednicah, v galeriji pa razstavo članov KUD likovnikov Ferda Vesela z naslovom Apel podoba na ogled postavi.

KOČEVJE, 8. februarja – Pokrajinski muzej je imel dan odprtih vrat.

KRMELJ, 8. februarja – V Domu Svobode so pripravili prireditev ob kulturnem prazniku.

METLIKA, 8. februarja – V Zimski urici se je v hotelu Bela krajina Toni Gašperič pogovarjal z veteranoma metliške folklorne Stanetom Križem in Jankom Bračiko ob 30-letnici Folklorne skupine Ivana Navratila.

NOVO MESTO, 8. februarja – Slovenski kulturni praznik je v dolenski prestolnici zaznamoval že tradicionalni koncert Novomeškega simfoničnega

orkestra pod vodstvom Zdravka Hribarja v Športni dvorani Marof. V združenem zboru so zapeli zbor Novo mesto, zamejski zbor Lipa iz Bazovice in zbor iz Divače, nastopili pa so tudi solisti. Novomeški župan Boštjan Kovačič je Hribarju podelil posebno priznanje.

Koncert Novomeškega simfoničnega orkestra za slovenski kulturni praznik v športni dvorani Marof je bil tudi poslovljni koncert dolgoletnega dirigenta Zdravka Hribarja od orkestra.

SROMLJE, 8. februarja – Moški pevski zbor Sromlje, ljudski pevci in harmonikarji so nastopili v Kulturnem domu za kulturni praznik.

TREBNJE, 8. februarja – Na akademiji v počastitev slovenskega kulturnega praznika so v Kulturnem domu sodelovali: Godalni orkester Glasbene šole Trebnje, recitator Jože Falkner ter slavnostni govornik Jože Zupan.

ČRNOMELJ, 9. februarja – V Srednji šoli so predstavili pesniško zbirko V pozabo/Oblivion dijaka Saše Janjaca. – Srečko Bastač je v Galeriji MC Bit pripravil fotografsko razstavo Podobe Črnomlja.

METLIKA, 9. februarja – V Ljudski knjižnici Metlika so povabili na predstavitev knjige dr. Cveta Gradišarja Sotočja družinskih odnosov.

NOVO MESTO, 9. februarja – Prešernovo gledališče Kranj je gostovalo v Domu kulture z gledališko pravljico Pastirica in dimnikar.

ČATEŽ, 10. februarja – Naših 10 let je bil naslov koncerta Glasbene šole Brežice, na katerem so se predstavili orkestri šole: harmonikarski, godalni, simfonični, citrarski in pihalni.

ČRNOMELJ, 10. februarja – Gledališka skupina Geoss z Vač je v Kulturnem domu pripravila gledališko predstavo Burka o jezičnem dohtarju. – Mladinski kulturni klub je povabil na multimedijški performans Noli me tangere/hibrid Petre Kolmanič in Nina Flisarja.

KOSTANJEVICA, 10. februarja – OŠ Jožeta Gorjupa Kostanjevica, Krajevna skupnost in Kulturno društvo so osrednjo prireditev ob kulturnem prazniku v prostorih šole poimenovali Trije žarki kostanjeviške šole in jo posvetili trem velikim kulturnikom: Jožetu Cvelbarju, Jožetu Gorjupu in Ladu Smrekarju. Nastopili so: recitatorji, šolski pevski zbor, plesna skupina Harlekin in Komorni orkester Tartini. Podelili so tudi Prešernove plakete za leto 2005.

NOVO MESTO, 10. februarja – Dolenjski muzej je pripravil arheološko razstavo Novo mesto nova situla in na ogled postavil že deveto restavrirano okrašeno situlo iz 4. stoletja pr. n. š. Avtor razstave je arheolog Borut Križ. – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je potekala revija izbranih malih pevskih skupin Slovenije. Po odločitvi strokovnega spremljevalca Damijana Močnika je največ pokazala vokalna skupina Ars iz Lovrenca na Pohorju. – V upravni stavbi Adrie Mobil so predstavili knjigo Moja zgodba je Adria mag. Stanislava Lukšiča.

SENOVO, 10. februarja – Poslanec Stane Pajk je bil slavnostni govornik na osrednji prireditvi ob prazniku KS Senovo in slovenskem kulturnem prazniku. Podelili so priznanja ZKD Krško in krajevna priznanja.

ŠMARJETA, 10. februarja – Gledališka skupina iz Krke je v Domu kulture uprizorila komedijo Toneta Partljiča Politika bolezen naša.

TREBNJE, 10. februarja – Kulturni dom je povabil na ogled otroške predstave Pojoči cirkus Eve Škofic Maurer.

Tekmovanje mladih glasbenikov za območje širše Dolenjske je letos potekalo v Novem mestu. Na sliki: violinistka Manja Lazar, ki jo je ob klavirju spremljala njena mama Petra Lazar.

BUČKA, 11. februarja – Na prireditvi ob kulturnem prazniku so se v Kulturnem domu predstavile skupine z Rake.

ČRNOMELJ, 11. februarja – V KUD Laterna so odprli razstavo študijskih risb Katje Štukelj iz Semiča in Marine Dražetič iz Črnomlja. – V Kulturnem domu si je bilo mogoče ogledati plesno predstavo Lepe Anke Plesnega društva Kroker iz Metlike.

KRMELJ, 11. februarja – Gledališka skupina Ceglis Krmelj je v Domu Svobode zaigrala komedijo Mau po novem.

MIRNAPEČ, 11. februarja – V Kulturnem domu je bila na ogled komedija Bahavi vojščak v izvedbi Teatra Balantin.

NOVO MESTO, 11. februarja – Kulturni center Janeza Trdine je povabil na prireditev Žumberak v pesmi in plesu.

OTOČEC, 11. februarja – Domača gledališka skupina, ki letos praznuje trideset let delovanja, je v Kulturnem domu zaigrala komedijo M. Marina Poročil se bom s svojo ženo. Delo je režirala Zdenka Dragman. Predstavo je ponovila čez teden dni.

RAZBOR, 11. februarja – Ob kulturnem prazniku so v Domu krajanov pripravili Razborski večer.

SEVNICA, 11. februarja – Gledališka skupina Društva Trg Sevnica je v Kulturni dvorani uprizorila predstavo Pod svobodnim soncem.

TREBNJE, 11. februarja – V Mercator centru je bila na ogled predstava za otroke Zaljubljeni Petrček.

ČATEŽ POD ZAPLAZOM, 12. februarja – Program prešernovanja v Kulturnem domu so oblikovali pevci pevskega zbora, solisti glasbene šole Trebnje, domača dramska skupina, recitatorji. Na ogled je bila tudi razstava izdelkov iz gline in nakita ter izdelki iz slame društva iz Prekmurja.

SEMIČ, 12. februarja – V Taborski hiši so odprli razstavo fotografij arhitekta Toneta Mlakarja.

STUDENEC, 12. februarja – KD Svoboda Brestanica je v Kulturni dvorani zaigralo komedijo Ljubice prihajajo.

BREŽICE, 14. februarja – SNG Drama je v Prosvetnem domu gostovala s komedijo En španski komad.

NOVO MESTO, 14. februarja – Umetna narava je naslov razstave Arjana Pregla, ki so jo odprli v Galeriji Krka. O razstavi je spregovorila likovna kritičarka mag. Polona Tratnik. Dogodek je obogatil nastop kitarista Klemna Piska in violinista Marijana Doviča. – Za Valentinov koncert sta v Kulturnem centru Janeza Trdine poskrbela Pihalni orkester Krka in pevka Nuša Derenda.

SENOVO, 14. februarja – Izposojevališče Valvasorjeve knjižnice Krško je gostilo znano in priljubljeno slovensko pesnico in pisateljico Nežo Maurer.

KRŠKO, 15. februarja – V Dvorani v parku so predstavili dva zbornika o kulturni dediščini v Krškem z naslovom Dediščina v očeh znanosti in dediščina v rokah stroke, ki sta ju uredila Jože Hudales in Nataša Visočnik.

NOVO MESTO, od 15. do 16. februarja – Učenci osmih glasbenih šol so sodelovali na 9. regijskem tekmovanju mladih glasbenikov Dolenjske v Glasbeni šoli Marjana Kozine. Osvojili so 30 zlatih, 18 srebrnih in 15 bronastih priznanj. Ob zaključku so pripravili koncert s podelitvijo priznanj.

SEVNICA, 15. februarja – Uroš Fürst je v Kulturni dvorani zaigral monokomedijo Jamski človek.

BREŽICE, 16. februarja – V Mladinskem centru je bila na ogled otroška predstava Maček Muri.

ČRNOMELJ, 16. februarja – Pastoralni center je povabil na splet belokranjskih pravljic za knjižne moljčke.

DOLENJSKE TOPLICE, 16. februarja – Družinski trio Novina je pripravil dobrodelni koncert v Zdravilišču.

KRŠKO, 16. februarja – Teater 55 je v Kulturnem domu zaigral komedijo Slovenci v veselju. – Marjan Ogrinc je v Čebeln'aku predaval na temo Medijska kultura in mladi.

NOVO MESTO, 16. februarja – V Narodnem domu so predstavili zbornik Snovanja 2005 literarne in likovne sekcije ter sekcije domače obrti Društva upokojencev Novo mesto. Nastopil je upokojenski pevski zbor. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Prepodimo zimo s predstavitevijo knjig o praznikih, šegah, mitih in slovenskih književnikih. – Kitarist Rajko

Urednik in založnik Marko Kapus ter avtor knjige Grad Mirna v srednjeveških listinah France Baraga na predstavitvi.

de Reggija je pospremil otvoritev razstave grafik Rowene Božič v kava baru Pri slonu. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal Retro.bar. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert srbske romske skupine Kai z gosti skupino Šukar v okviru jazzinty abonmaja.

SEVNICA, 16. februarja – Od slike do nakita je naslov razstave avtorice Jožice Udovč Krhin, ki so jo na ogled postavili v Lekos galeriji Ana.

ČRNOMELJ, 17. februarja – V Novi Ljubljanski banki so odprli razstavo Železniška vodna postaja v Črnomlju.

NOVO MESTO, 17. februarja – Petkov večer pod kavarno sta v Kavarni Tratnik oblikovala pevca Eva Sršen in Pero Dimitrijevič. – V Kulturnem domu je bil dobrodelni koncert družinskega tria Novina.

BREŽICE, 18. februarja – Mladinski center je povabil na koncert srbske romske skupine Kal.

ČRNOMELJ, 18. februarja – V Kulturnem domu so se z razstavo svojih del predstavili likovniki iz Lazarevca.

KRŠKO, 18. februarja – SLG Celje je v Kulturnem domu gostovalo s komedijo Spustite me pod kovter, gospa Markham.

NOVO MESTO, 18. februarja – Uroš Fürst je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral monokomedijo Jamski človek.

SEMIČ, 18. februarja – V Knjižnici so odprli spominske vitrine Krakarjevih del, pred muzejsko stavbo pa je minister za kulturo dr. Vasko Simoniti odkril doprsni kip Lojzeta Krakarja. Slavnostni govornik je bil akademik dr. Matjaž Kmecl. – V Kulturnem domu so predstavili pesniško zbirko Lojzeta Krakarja Ob poti rastem in sem poln prahu ali pisan raj, enak peklu, ki jo je uredil Peter Kolšek. V kulturnem programu sta sodelovala igralka in pevk Jerca Mrzel ter mešani pevski zbor Lipa zelenela je ...

SEVNICA, 18. februarja – V Kulturni dvorani je bil gala Valentinov koncert z Big bandom Sevnica.

ŠKOCJAN, 18. februarja – OŠ Frana Metelka Škocjan je pripravila prireditev ob kulturnem prazniku z naslovom Metelkarji o Metelku.

SEMIČ, 19. februarja – Semiški pevski zbori in pritrkovalci so povabili na koncert v Kulturni dom.

NOVO MESTO, 20. februarja – SNG Nova Gorica je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizorila komedijo Biljane Srbljanović Kobilice ali moj oče igra loto. Predstavo so ponovili še naslednji dan. – Klub LokalPatriot je povabil na otvoritev razstave Konoplja na Slovenskem.

SEMIČ, 21. februarja – V muzejski stavbi so odprli naravoslovno zbirko avtorja Mojmira Štanglja.

BREŽICE, 22. februarja – 19 plesnih skupin je nastopilo na 3. območnem srečanju plesnih skupin iz brežiške in sevnške občine v Prosvetnem domu.

BREŽICE, 23. februarja – Ob 60-letnici delovanja je Knjižnica Brežice podelila spominska priznanja nekdanjim knjižničarkam. Na ogled je bila monodrama Matjaža Kmecla Lovro Toman, ko je prvič razvil slovensko zastavo v izvedbi Anatola Šterna.

ČRNOMELJ, 23. februarja – V stavbi Okrajnega sodišča je potekala slovesnost ob postavitvi skulpture Vetrov glavnika Antona Erharterja.

MIRNA, 23. februarja – Grad Mirna v srednjeveških listinah je naslov knjige Franceta Barage, ki so jo predstavili v OŠ Mirna. Že tretjo knjigo o gradu Mirna je izdal Studio 5 Mirna, o delu pa so poleg avtorja spregovorili urednik Marko Kapus in obnovitelj gradu Marko Marin. Učenci mirnske šole so predstavili projekt Ko se prebudi preteklost.

NOVO MESTO, 23. februarja – Na gradu Grm so odprli konservatorsko-restavratorsko razstavo Odkritje dveh rimskih milnikov na gradbišču avtocestnega odseka Hrustje-Lešnica na Karteljevem. – Klub LokalPatriot je povabil na debi večer s skupino Blastedmind in gosti Fortaste.

TREBNJE, 23. februarja – Aleš Valič je v Kulturnem domu zaigral monokomedijo Saše Pavček z naslovom Al en al dva?

BREŽICE, 24. februarja – Učenci glasbene šole Brežice so pospremili otvoritev že 30. samostojne razstave brežiškega ljubiteljskega fotografa Oskarja Gerjeviča z naslovom Rožice za dan žena v restavraciji Štefanič. – V Glasbeni šoli je potekal koncert z naslovom Naša prihodnost v sklopu prazničnih koncertov v počastitev 60-letnice delovanja glasbene šole.

ČRNOMELJ, 24. februarja – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu vokalne skupine Cantamus iz Žalca.

HROVAČA, 24. februarja – Na Škrabčevo domačijo so povabili na večer lavreatov s pesnikoma Majo Vidmar, dobitnico Jenkove nagrade in nagrade Prešernovega sklada, ter Ivom Svetino, dobitnikom Veronikine nagrade.

METLIKA, 24. februarja – V Kulturnem domu so pripravili 2. srečanje resnično amaterskih in neprofitnih skupin Dajmo malo fušat.

NOVO MESTO, 24. februarja – Tamburaška skupina Klasje je nastopila na Petkovem večeru pod kavarno Tratnik.

OTOČEC, 24. februarja – Starograjski fantje iz Gričevja so v osnovni šoli pripravili koncert. Kot gostje so nastopile pevke terceta Domina s Kozjanskega.

SEMIČ, 24. februarja – V Kulturnem domu je s predstavo Kralj svojega sveta - poezija v gibanju nastopil Tomaž Šturm.

SEVNICA, 24. februarja – V Kulturnem domu je potekalo območno srečanje otroških in mladinskih pevskih skupin Občine Sevnica. – Mladinski center je povabil na koncert skupine Ladies First s predskupino Trio.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 24. februarja – V Zdravilišču je bil dobrodelni koncert družinskega tria Novina.

MOKRONOG, 25. februarja – V Kulturnem domu so pripravili 7. mednarodni festival "(ah), Te orglice". Festivala se je letos udeležilo rekordno število orgličarjev - skoraj štirideset. Častni naziv ambasadorja so podelili prof. Vladimiru Hrovatu, umetniškemu vodji festivala in vodji mednarodnega koncertnega tria orglice, harfe in kitare.

ŠENTJERNEJ, 25. februarja – Gledališka skupina Kulturnega društva Otočec je v osnovni šoli uprizorila komedijo Poročil se bom s svojo ženo.

NOVO MESTO, 27. februarja – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli razstavo likovnih del akademskega slikarja Božidarja Strmana - Miša.

BREŽICE, februarja – Člani KUD Franjo Stiplovšek iz Gimnazije Brežice so na oder postavili delo Eugena Ionesca Plešasta pevka v režiji prof. slovenščine Alenke Šet ter ob strokovni pomoči igralca Slavka Cerjaka.

HROVAČA, februarja – Gostja februarske delavnice, imenovane Sobotarije, je bila izdelovalka glinenih izdelkov Ana Češarek iz Dolenje vasi.

KOČEVJE, februarja – V Šeškovem domu je potekal večer poezije in glasbe. Nastopili so gledališka igralka Simona Zorc Ramovš in igralec Janez Škof ter skupina Čompe.

KOSTEL, februarja – Člani društva upokojencev Kostel, učenci OŠ Fara in pevske skupine Prijatelji iz Kočevja so oblikovali kulturno prireditev v dvorani OŠ Fara.

KRMELJ, februarja – Kulturna skupina DKŠD Svoboda in KS Krmelj sta pripravili proslavo ob kulturnem prazniku, na kateri so nastopili pevska skupina Lokvanj, dramska skupina Ceglis, na saksofon in flavto sta zaigrala Živa in Klara, Mirnčani pa so se predstavili z igro Bosanska bioenergija.

METLIKA, februarja – Ob kulturnem prazniku so se na prireditvi v Kulturnem domu predstavili domači Oktet Vitis, foto kino klub Fokus in plesno društvo Krokro s predstavo Lepe Anke.

OBČICE, februarja – V Kulturnem centru so predstavili novo delo etnologinje Marije Makarovič Črmošnjiško-Poljanska dolina in njeni ljudje.

PODHOSTA, februarja – V počastitev kulturnega dne je akademski slikar Jože Kumer v Kulturnem domu pripravil likovno delavnico za štiri topliške likovne ustvarjalce: Rezko Arnuš, Sandija Bradača, Vero Lukšič in Ivo Lukeš.

POSTOJNA, februarja – Ob zaključku Festivala zgodbe Fabula so slovesno podelili literarno nagrado Dnevnikova fabula za najboljšo zbirko kratke proze v zadnjih dveh letih, ki jo je prejel mladi novomeški pisatelj Nejc Gazvoda za delo Vevericam nič ne uide.

STRAŽA, februarja – Ob slovenskem kulturnem prazniku so na koncertu v Kulturnem domu nastopili: Mešani pevski zbor Društva upokojencev Straža, Folklorna skupina Straža, Vaški zvon iz Prečne, mladinska vokalna skupina Žarek.

ZUŽEMBERK, februarja – Na prireditvi ob kulturnem prazniku so v osnovni šoli odprli prvo samostojno razstavo likovnega samouka Martina Blatnika s Podgozda. Na otvoritvi je pel novomeški tenorist Matjaž Kastelic.

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVII., APRIL 2006, št. 2 (104), ISSN 0353–6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjó župan mag. Boštjan Kovačič
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
SVET REVIJE:	Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagore (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Konciliija (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik) Strokovni urednik arheološkega dela v tej številki: Danilo Breščak
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova c. 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 11. do 15. ure, tel.: 041-845-729.
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT / 18,78 EUR, za pravne osebe 7.500 SIT / 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT / 4,17 EUR Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisí naj bodo shranjeni v formatu MS Word ali rtf.
NAKLADA:	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	MiM
TISK:	Tiskarna Novo mesto Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst. Izhaja dvomesečno
PODPORNIKI:	Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Komunala Novo mesto, Trimo Trebnje in Krka, tovarna zdravil Novo mesto.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Uroš Bavec, mag., univ.dipl. arheolog, višji konservator, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

David Bedrač, prof. slovenskega jezika, Ptuj

Rasto Božič, publicist, Novo mesto

Danilo Breščak, univ.dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Bojan Djurić, izr. prof. dr., univ. dipl. arheolog in umet. zgodovinar, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Marinka Dražumerič, mag., univ. dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Marjan Dvornik, sodelavec iz Šentjerneja, Šentjernej

Vlado Garantini, sodelavec iz Zagorja ob Savi

Nejc Gazvoda, pisatelj, študent AGRFT Ljubljana, Novo mesto

Borut Križ, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, Dolenjski muzej Novo mesto, Novo mesto

Irena Lazar, doc. dr., univ. dipl. arheologinja, muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Celje, Celje
Ladislav Lesar, novinar in pesnik, Ljubljana

Milan Lovenjak, doc. dr., univ. dipl. arheolog, epigrafik, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, Ljubljana

Marija Lubšina–Tušek, univ. dipl. arheologinja, višja konservatorica, ZVKDS, OE Maribor, Ptuj

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarica, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Philip Mason, doc. dr., univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Branko Mušič, doc.dr., univ.dipl. geolog, raziskovalec, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Matjaž Novšak, univ. dipl. arheolog, Arhej d.o.o., Sevnica

Primož Predan, univ. dipl. arheolog, arheolog v podjetju PJP, d.o.o., Slovenska Bistrica

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl. umet. zgodovinarica, samostojna kulturna ustvarjalka, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Cveto Preželj, sodelavec iz Ljubljane, Ljubljana

Vedrana Rudan, hrvaška pisateljica in kolumnistka

Milan Sagadin, univ. dipl. arheolog in umet. zgodovinar, konservatorski svetovalec, ZVKDS, OE Kranj, Kranj

Neža Simčič, univ. dipl. dramska igralka, Ljubljana

Anamarija Stibilj Šajn, univ. dipl. umet. zgodovinarica in likovna kritičarka, Logatec

Mira Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Maribor, Maribor

Alfred A. Trenz, univ. dipl. arheolog, konservator, ZVKDS, OE Piran, Šentjernej

Mija Topličanec, univ. dipl. arheologinja, Slovenj Gradec

Ivan Tušek, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, ZVKDS, OE Maribor, Ptuj

Davorin Vuga, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, višji svetovalec, Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, Ljubljana

Jože Zupan, prof., kulturni delavec, Šentrupert

82
RAST 2006

KNJIZNICA M. JARCA
Dokumentarni oddelček

200702439, 2

COBISS c

RAST – APRIL 2006

MESTNA OBČINA NOVO MESTO